

POSTĘPOWANIE CYWILNE

Vademecum

REDAKCJA NAUKOWA

Marcin Białecki
Sławomira Kotas-Turoboyska
Filip Manikowski

AUTORZY

Marcin Białecki
Sławomira Kotas-Turoboyska
Filip Manikowski
Ewa Płocha
Elżbieta Szczepanowska

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Pytania
Zadania

Rozwiązania
Odpowiedzi

Literatura

Orzecznictwo

Nowe przepisy

POSTĘPOWANIE CYWILNE

Vademecum

REDAKCJA NAUKOWA

Marcin Białecki
Sławomira Kotas-Turoboyska
Filip Manikowski

AUTORZY

Marcin Białecki
Sławomira Kotas-Turoboyska
Filip Manikowski
Ewa Płocha
Elżbieta Szczepanowska

Stan prawny na 1 maja 2023 r.

Uwzględniono zmiany wynikające z ustaw: z 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 289 ze zm.), z 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 535) oraz z 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614)

Recenzent

Dr hab. Joanna Studzińska, prof. ALK

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski

Autorzy poszczególnych rozdziałów:

Marcin Białecki – część pierwsza: rozdz. VIII

Sławomira Kotas-Turoboyska – część pierwsza: rozdz. II pkt 4–6, rozdz. III pkt 1.13, 4–6, rozdz. IV pkt 1–6, rozdz. V, XI–XIII; część druga: rozdz. III, rozdz. V pkt 1–3, 6, 7, rozdz. VI–VIII; część trzecia: rozdz. V, VII; część czwarta: rozdz. IV, VII, XI, XII; część piąta: rozdz. I pkt 1, 2, 4–6, rozdz. II pkt 1, 2, 4–6, rozdz. III pkt 1, 2, 4–6; część szósta

Filip Manikowski – część pierwsza: rozdz. VI, IX, X; część druga: rozdz. V pkt 4, 5, rozdz. IX; część trzecia: rozdz. III, VI, IX–XII; część czwarta: rozdz. VI, IX; część piąta: rozdz. I pkt 3, 7, rozdz. II pkt 3, 7, rozdz. III pkt 3, 7

Ewa Płocha – część pierwsza: rozdz. I, II pkt 1–3, 7, rozdz. III pkt 1.1–1.12, 1.14, 2, 3, 7, rozdz. IV pkt 7; część trzecia: rozdz. II; część czwarta: rozdz. I–III, V, VIII, X

Elżbieta Szczepanowska – część pierwsza: rozdz. VII; część druga: rozdz. I–II, IV; część trzecia: rozdz. I, IV, VIII

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-599-3

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	37
---------------------	----

WSTĘP	41
-------------	----

CZĘŚĆ PIERWSZA PROCES

ROZDZIAŁ I

POSTĘPOWANIE CYWILNE – ZAGADNIENIA OGÓLNE (ART. 1–15 K.P.C.)	45
1. Podstawowe pojęcia	45
1.1. Pojęcie postępowania cywilnego	45
1.2. Pojęcie spraw cywilnych i ich rodzaje	45
1.3. Rodzaje postępowania cywilnego	48
1.4. Źródła prawa procesowego cywilnego	50
1.5. Stosunek postępowania cywilnego do postępowania karnego	51
1.6. Stosunek postępowania cywilnego do postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego	53
1.7. Dopuszczalność drogi sądowej	54
1.8. Naczelne zasady postępowania cywilnego	55
1.9. Ogólne zasady udziału prokuratora i organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym	60
1.10. Uгода w postępowaniu cywilnym	60
1.11. Klauzula generalna nadużycia prawa procesowego	61
1.12. Przesłanki postępowania cywilnego	62
2. Schematy	64
3. Orzecznictwo	69
3.1. Dopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu cywilnym	69
3.2. Zasada prawdy materialnej	70
3.3. Nadużycie prawa procesowego	70
3.4. Udzielanie pouczeń	71
3.5. Zasada szybkości postępowania	71
3.6. Zasada jawności postępowania	71
3.7. Tryby i rodzaje postępowania cywilnego	72
4. Kazusy	72
5. Testy	74

6. Wzory pism procesowych	77
6.1. Wniosek o wydanie z akt sprawy zapisu obrazu i dźwięku	77
6.2. Informacja o zamiarze utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego	78
7. Literatura	79

ROZDZIAŁ II

SĄD (ART. 15–54 K.P.C.)	81
1. Podstawowe pojęcia	81
1.1. Pojęcie właściwości sądu i jej rodzaje	81
1.2. Właściwość ustawowa	82
1.3. Właściwość delegacyjna	85
1.4. Właściwość umowna (prorogacyjna)	87
1.5. Właściwość rzeczowa sądu	88
1.6. Wartość przedmiotu sporu i zasady jej obliczania	90
1.7. Właściwość miejscowa sądu	93
1.8. Właściwość funkcjonalna sądu	96
1.9. Zasada <i>perpetuatio fori</i>	98
1.10. Skład sądu	100
1.11. Wyłączenie sędziego	102
1.12. Asystent sędziego	105
1.13. Referendarz sądowy	105
1.14. Ławnicy	106
1.15. Inne organy sądowe	107
2. Schematy	107
3. Orzecnictwo	110
3.1. Zasada <i>perpetuatio fori</i>	110
3.2. Właściwość umowna	110
3.3. Właściwość rzeczowa sądu	110
3.4. Wartość przedmiotu sporu	111
3.5. Właściwość miejscowa sądu	113
3.6. Skład sądu	113
3.7. Wyłączenie sędziego	114
4. Kazusy	116
5. Testy	118
6. Wzory pism procesowych	119
6.1. Wniosek o wyłączenie sędziego referenta – sędziego sądu rejonowego od orzekania w sprawie	119
6.2. Zastrzeżenia do zarządzenia asystenta sędziego	120
6.3. Zażalenie na postanowienie w przedmiocie przekazania sprawy do sądu równorzędnego właściwego miejscowo i rzeczowo	121
7. Literatura	122

ROZDZIAŁ III

PODMIOTY POSTĘPOWANIA CYWILNEGO (ART. 55–97, ART. 117–124 K.P.C.)	124
1. Podstawowe pojęcia	124
1.1. Uwagi wprowadzające	124
1.2. Prokurator	126

1.3. Organizacje pozarządowe	128
1.4. Państwowa Inspekcja Pracy	132
1.5. Powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów	132
1.6. Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych	133
1.7. Rzecznik Finansowy	134
1.8. Podmioty uprawnione do udziału w postępowaniu na podstawie odrębnych przepisów	135
1.9. Strony	136
1.9.1. Zdolność sądowa i procesowa	136
1.9.2. Zdolność postulacyjna	138
1.9.3. Legitymacja procesowa	140
1.9.4. Współuczestnictwo w sporze	141
1.10. Interwencja główna i uboczna	142
1.11. Przypozwanie	145
1.12. Pełnomocnicy procesowi	145
1.13. Pełnomocnik z urzędu	146
1.14. Pełnomocnictwo	149
2. Schematy	152
3. Orzecznictwo	155
3.1. Prokurator	155
3.2. Organizacje pozarządowe	156
3.3. Państwowa Inspekcja Pracy	158
3.4. Powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów	159
3.5. Strony	159
3.6. Współuczestnictwo w sporze	160
3.7. Interwencja główna i uboczna	161
3.8. Przypozwanie	162
3.9. Pełnomocnicy procesowi	162
4. Kazusy	165
5. Testy	167
6. Wzory pism procesowych	169
6.1. Pozew z interwencją główną	169
6.2. Pismo procesowe z interwencją uboczną	170
6.3. Pełnomocnictwo procesowe do reprezentowania strony w konkretnej sprawie	171
6.4. Pełnomocnictwo procesowe ogólne	172
7. Literatura	172

ROZDZIAŁ IV

KOSZTY PROCESU CYWILNEGO (ART. 98–110 K.P.C.)	174
1. Podstawowe pojęcia	174
1.1. Koszty procesu	174
1.1.1. Koszty sądowe	174
1.1.2. Koszty działania pełnomocnika	175
1.1.3. Koszty działania strony	175
1.1.4. Koszty mediacji	176
1.2. Zasady ponoszenia kosztów	176

1.3. Zwolnienie od obowiązku ponoszenia kosztów	178
1.3.1. Zwolnienie na wniosek	178
1.3.2. Zwolnienie z mocy prawa	180
1.4. Zabezpieczenie kosztów postępowania	180
2. Schematy	180
3. Orzecznictwo	182
3.1. Koszty procesu	182
3.2. Zasady ponoszenia kosztów	183
3.3. Zwolnienie od obowiązku ponoszenia kosztów	184
4. Kazusy	185
5. Testy	187
6. Wzory pism procesowych	189
6.1. Wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych	189
6.2. Zażalenie na postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie orzeczenia o kosztach postępowania	190
6.3. Wniosek o uzupełnienie orzeczenia sądu pierwszej instancji o rozstrzygnięcie o kosztach postępowania	191
7. Literatura	191

ROZDZIAŁ V

CZYNNOŚCI PROCESOWE (ART. 125–147 K.P.C.)	193
1. Podstawowe pojęcia	193
1.1. Pisma procesowe	193
1.2. Braki pism	194
1.3. Doręczenia	195
1.4. Doręczenia elektroniczne	197
1.5. Doręczenia w toku sprawy	197
1.6. Doręczenia zastępcze	199
1.7. Fikcja doręczenia	199
1.8. Doręczenia pism procesowych przez komornika	200
1.9. Kurator do doręczeń	201
2. Schematy	202
3. Orzecznictwo	203
3.1. Pisma procesowe	203
3.2. Braki pism	204
3.3. Doręczenia	205
3.4. Doręczenia elektroniczne	205
3.5. Doręczenia w toku sprawy	205
3.6. Doręczenia zastępcze	206
3.7. Fikcja doręczenia	206
3.8. Kurator do doręczeń	207
4. Kazusy	208
5. Testy	209
6. Wzory pism procesowych	211
7. Literatura	212

ROZDZIAŁ VI

POSIEDZENIA SĄDU (ART. 148–163 K.P.C.)	213
1. Podstawowe pojęcia	213
1.1. Posiedzenia jawne	213
1.2. Posiedzenia niejawne	214
1.3. Protokół i notatka urzędowa	214
1.4. Sprostowanie lub uzupełnienie protokołu	215
1.5. Zastrzeżenie do protokołu	215
1.6. Pouczenie stron o prawdopodobnym wyniku sprawy	216
1.7. Uprzedzenie stron o możliwości podjęcia rozstrzygnięcia na innej podstawie prawnej	216
1.8. Miejsce posiedzenia	216
1.9. Przewodniczący posiedzenia	217
2. Schematy	217
3. Orzecznictwo	218
3.1. Jawność postępowania	218
3.2. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym	218
3.3. Zawiadomienie o terminie posiedzenia	219
3.4. Sprostowanie protokołu	219
3.5. Odroczenie posiedzenia	220
3.6. Charakter protokołu rozprawy	220
3.7. Treść protokołu	220
3.8. Załącznik do protokołu	220
3.9. Zastrzeżenie do protokołu	221
4. Kazusy	221
5. Testy	222
6. Wzory pism procesowych	225
6.1. Wniosek o odroczenie rozprawy	225
6.2. Wniosek o sprostowanie protokołu	226
7. Literatura	226

ROZDZIAŁ VII

TERMINY W PROCESIE CYWILNYM (ART. 164–183 K.P.C.)	227
1. Podstawowe pojęcia	227
1.1. Terminy procesowe	227
1.2. Uchybienie i przywrócenie terminu	228
1.3. Zawieszenie postępowania	228
1.4. Zawieszenie ze względu na śmierć pełnomocnika	229
1.5. Fakultatywne zawieszenie postępowania (art. 177 k.p.c.)	229
1.6. Zawieszenie postępowania na wniosek	230
1.7. Podjęcie zawieszzonego postępowania	230
1.8. Umorzenie zawieszzonego postępowania	232
2. Schematy	233
3. Orzecznictwo	233
3.1. Zachowanie terminu	233
3.2. Przedłużenie lub skrócenie terminu sądowego	234
3.3. Przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej	235

3.4. Bieg terminu w razie zawieszenia postępowania	236
3.5. Postępowanie sądu wieczystoksięgowego, jeżeli istnieje znana sądowi przeszkoda do dokonania wpisu	236
3.6. Podjęcie przez sąd zawieszono postępowania z urzędu	237
3.7. Umorzenie zawieszono postępowania	237
4. Kazusy	238
5. Testy	240
6. Wzory pism procesowych	241
6.1. Wniosek o przywrócenie terminu do złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku	241

ROZDZIAŁ VIII

MEDIACJA I POSTĘPOWANIE POJEDNAWCZE (ART. 183¹–186 K.P.C.)	243
1. Podstawowe pojęcia	243
1.1. Definicja legalna mediacji	244
1.2. Etapy mediacji	245
1.3. Podstawowe rodzaje mediacji	245
1.4. Podstawy prowadzenia mediacji	247
1.5. Zasady prowadzenia mediacji	248
1.6. Mediator	249
1.7. Wynagrodzenie mediatora	250
1.8. Protokół z przebiegu mediacji i zawarcie ugody przed mediatorem	251
1.9. Zatwierdzenie i moc prawna ugody zawartej przed mediatorem	252
1.10. Postępowanie pojednawcze	253
2. Schematy	254
3. Orzecznictwo	255
3.1. Zawarcie ugody przed mediatorem i jej zatwierdzenie	255
3.2. Przerwanie biegu przedawnienia roszczenia poprzez zawezwanie do próby ugodowej	255
4. Kazusy	256
5. Testy	259
6. Wzory pism procesowych	261
6.1. Protokół z przebiegu mediacji	261
6.2. Wniosek o skierowanie do mediacji	262
6.3. Wniosek o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem	262
6.4. Wniosek o zawezwanie do próby ugodowej	263
7. Literatura	264

ROZDZIAŁ IX

PRZEBIEG PROCESU CYWILNEGO (ART. 186¹–226 K.P.C.)	265
1. Podstawowe pojęcia	265
1.1. Pozew	265
1.2. Odpowiedź na pozew	267
1.3. Wymiana pism przygotowawczych	267
1.4. Przynaczenie twierdzeń i dowodów	267
1.5. Pismo niebędące pozwem	268

1.6. Pozew oczywiście bezzasadny	268
1.6.1. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji	268
1.6.2. Postępowanie przed sądem drugiej instancji	269
1.6.3. Skarga kasacyjna	269
1.7. Doręczenie pozwu	269
1.8. Powództwo o ustalenie	270
1.9. Zmiana powództwa	270
1.9.1. Przedmiotowa zmiana powództwa	270
1.9.2. Podmiotowa zmiana powództwa	271
1.9.3. Strona powodowa	271
1.9.4. Strona pozwana	272
1.10. Odrzucenie pozwu	273
1.11. Cofnięcie pozwu	273
1.12. Powództwo wzajemne	274
1.13. Posiedzenie przygotowawcze	275
1.14. Plan rozprawy	276
1.15. Rozprawa	277
1.16. Informacyjne wysłuchanie stron	278
1.17. Odroczenie rozprawy	278
1.18. Uznanie powództwa	279
1.19. Zarzuty procesowe	279
1.20. Zarzut potrącenia	280
1.21. Badanie trybu postępowania	280
2. Schematy	281
3. Orzecznictwo	282
3.1. Podstawa prawna powództwa	282
3.2. Przedmiotowa zmiana powództwa	283
3.3. Podmiotowa zmiana powództwa	283
3.4. Żądanie ewentualne	284
3.5. Powództwo o ustalenie	284
3.6. Kumulacja roszczeń	285
3.7. Skutki doręczenia pozwu	285
3.8. Odrzucenie pozwu – powaga rzeczy osądzonej	286
3.9. Cofnięcie pozwu	286
3.10. Powództwo wzajemne	287
3.11. Odroczenie rozprawy – choroba strony	287
4. Kazusy	288
5. Testy	290
6. Wzory pism	292
6.1. Petitum pozwu	292
6.2. Pozew	292
6.3. Zmiana powództwa	294
6.4. Cofnięcie pozwu	295
7. Literatura	296

ROZDZIAŁ X

POSTĘPOWANIE DOWODOWE (ART. 227–315 K.P.C.)	297
1. Podstawowe pojęcia	297
1.1. Dowód oraz jego przedmiot	297
1.2. Rozkład ciężaru dowodu	297
1.3. Fakty notoryczne, znane z urzędu i o których informacja jest powszechnie dostępna	298
1.4. Fakty przyznane	298
1.5. Fakty niezaprzeczone	299
1.6. Domniemanie faktyczne	299
1.7. Domniemania prawne	299
1.8. Zasada swobodnej oceny dowodów	300
1.9. Zasada bezpośredniości postępowania dowodowego	300
1.10. Wniosek i postanowienie dowodowe	301
1.11. Uprawdopodobnienie	302
1.12. Dowód z dokumentu	302
1.12.1. Dokument	302
1.12.2. Dokument urzędowy	302
1.12.3. Dokument prywatny	303
1.12.4. Ograniczenia dowodowe co do faktu dokonania czynności prawnej	303
1.12.5. Ograniczenia dowodowe przeciwko osnowie lub ponad osnowę dokumentu	304
1.12.6. Obowiązek wydania dokumentu	304
1.13. Zeznania świadków	305
1.13.1. Istota dowodu z zeznań świadków	305
1.13.2. Pouczenie o prawach świadka oraz przyrzeczenie	306
1.13.3. Przyrzeczenia	306
1.13.4. Niemożność bycia świadkiem	306
1.13.5. Prawo odmowy zeznań	307
1.13.6. Prawo odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania	307
1.14. Opinia biegłych	308
1.14.1. Wiadomości specjalne	308
1.14.2. Odmiany dowodu z opinii biegłego	308
1.14.3. Zlecenie wydania opinii	309
1.14.4. Opinia łączna	309
1.14.5. Przyrzeczenie	309
1.14.6. Konstrukcja opinii biegłego	310
1.14.7. Opinie prywatne oraz pozasądowe	310
1.14.8. Ocena opinii biegłego	310
1.14.9. Wynagrodzenie	310
1.15. Ogłędziny	311
1.16. Przesłuchanie stron	311
1.17. Dowód z grupowego badania krwi	312
1.18. Dowody nienazwane	312
1.19. Zabezpieczenie dowodów	312
2. Schematy	313

3. Orzecznictwo	314
3.1. Dowód oraz jego przedmiot	314
3.2. Rozkład ciężaru dowodu	314
3.3. Fakty przyznane	315
3.4. Fakty niezaprzeczone	315
3.5. Domniemania faktyczne	315
3.6. Domniemania prawne	316
3.7. Zasada swobodnej oceny dowodów	316
3.8. Zasada bezpośredniości postępowania dowodowego	317
3.9. Uprawdopodobnienie	317
3.10. Dowód z dokumentów	317
3.11. Zeznania świadków	318
3.12. Opinia biegłych	318
3.13. Oględziny	319
3.14. Przesłuchanie stron	320
4. Kazusy	320
5. Testy	322
6. Wzory pism procesowych	324
6.1. Wniosek dowodowy	324
6.2. Wniosek o zabezpieczenie dowodu	325
7. Literatura	326

ROZDZIAŁ XI

ORZECZENIA (ART. 316–366 K.P.C.)	327
1. Podstawowe pojęcia	327
1.1. Czas wyrokowania	327
1.2. Przedmiot i podstawy orzekania	327
1.3. Wyrok	328
1.4. Wyrok zaoczny	329
1.5. Uzasadnienie wyroku	330
1.6. Sprostowanie wyroku	330
1.7. Uzupełnienie wyroku	331
1.8. Wykładnia wyroku	331
1.9. Nakaz zapłaty	331
1.10. Postanowienie	331
1.11. Zarządzenie	332
1.12. Prawomocność orzeczeń	332
1.13. Wykonalność orzeczenia	333
1.14. Natychmiastowa wykonalność orzeczenia	333
2. Schematy	334
3. Orzecznictwo	336
3.1. Czas wyrokowania	336
3.2. Wyrok częściowy	337
3.3. Wyrok wstępny	338
3.4. Rozłożenie na raty zasądzonego świadczenia	339
3.5. Przedmiot orzekania – zakaz orzekania ponad żądanie	340
3.6. Orzekanie	340

3.7. Wykonalność i prawomocność orzeczeń	342
3.8. Wyroki zaoczne	342
3.9. Postanowienia i nakazy zapłaty	343
4. Kazusy	343
5. Testy	346
6. Wzory pism procesowych	348
6.1. Wniosek o sporządzenie i doręczenie wyroku wraz z uzasadnieniem	348
6.2. Wniosek o uzupełnienie wyroku	348
6.3. Sprzeciw od wyroku zaocznego	349
7. Literatura	350

ROZDZIAŁ XII

ŚRODKI ZASKARŻENIA (ART. 367–398 ORAZ ART. 398²²–398²³ K.P.C.)

1. Podstawowe pojęcia	352
1.1. Apelacja	352
1.2. Zażalenie	353
1.3. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	355
1.4. Granice zaskarżenia	355
1.5. Nieważność postępowania	356
1.6. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	357
2. Schematy	357
3. Orzecznictwo	360
3.1. Apelacja	360
3.2. Zażalenie	362
3.3. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	363
3.4. Granice zaskarżenia	364
3.5. Nieważność postępowania	364
3.6. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	365
4. Kazusy	366
5. Testy	368
6. Wzory pism procesowych	370
6.1. Apelacja	370
6.2. Zażalenie dewolutywne	371
7. Literatura	372

ROZDZIAŁ XIII

NADZWYCZAJNE ŚRODKI ZASKARŻENIA (ART. 398¹–424¹² K.P.C.)

1. Podstawowe pojęcia	374
1.1. Skarga kasacyjna	374
1.2. Podstawy skargi kasacyjnej	375
1.3. Przedsąd	375
1.4. Wznowienie postępowania	377
1.5. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	378
2. Schematy	380
3. Orzecznictwo	382
3.1. Skarga kasacyjna	382
3.2. Podstawy skargi kasacyjnej	384

3.3. Przedsąd	384
3.4. Wznowienie postępowania	385
3.5. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku	386
4. Kazusy	387
5. Testy	389
6. Wzory pism procesowych	391
6.1. Skarga kasacyjna	391
6.2. Skarga o wznowienie postępowania	393
7. Literatura	394

CZĘŚĆ DRUGA POSTĘPOWANIA ODRĘBNE

ROZDZIAŁ I

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH MAŁŻEŃSKICH ORAZ ZE STOSUNKÓW

MIĘDZY RODZICAMI A DZIEĆMI (ART. 425–458 K.P.C.)	397
1. Podstawowe pojęcia	397
1.1. Postępowanie w sprawach małżeńskich	397
1.2. Sprawy o rozwód i separację	398
1.3. Sprawy o unieważnienie małżeństwa i o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa	405
1.4. Sprawy o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami	408
1.5. Postępowanie w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 453–458 k.p.c.)	408
2. Schematy	411
3. Orzecznictwo	414
3.1. Ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa	414
3.2. Orzeczenia dotyczące rozwodu i separacji	414
3.3. Skutki orzeczenia rozwodu przed zamknięciem rozprawy w sprawie o ustanowienie rozdzielności majątkowej. Ustanowienie rozdzielności majątkowej z uwagi na separację	416
4. Kazusy	417
5. Testy	418
6. Wzory pism procesowych	420
6.1. Pozew o rozwód	420
6.2. Pozew o separację	422
7. Literatura	423

ROZDZIAŁ II

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH GOSPODARCZYCH (ART. 458¹–458¹³ K.P.C.)

1. Podstawowe pojęcia	425
1.1. Definicja sprawy gospodarczej	426
1.2. Wymagania pozwu i odpowiedzi na pozew	427
1.3. Odrębności w postępowaniu w sprawach gospodarczych	427
2. Schematy	430
3. Orzecznictwo	430
3.1. Zakres pojęcia sprawy gospodarczej	430

3.2. Przesłanki uznania czynności prawnej dotyczącej przedmiotu działalności nieujawnionego w ewidencji działalności gospodarczej za dokonaną w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą	431
3.3. Moc zabezpieczająca nakazu zapłaty. Środki obrony pozwanego przed nakazem zapłaty jako tytułem zabezpieczenia	431
3.4. Ciężar dowodu spoczywający na stronie w związku z tzw. <i>ius moderandi</i>	432
3.5. Usuwanie braków pisma procesowego	433
3.6. Prekluzja dowodowa	433
4. Kazusy	433
5. Testy	435
6. Wzory pism procesowych	437
6.1. Pozew w sprawie gospodarczej	437
7. Literatura	438

ROZDZIAŁ III

POSTĘPOWANIE Z UDZIAŁEM KONSUMENTÓW (ART. 458¹⁴–458¹⁶ K.P.C.)	439
1. Podstawowe pojęcia	439
1.1. Konsument	439
1.2. Przedsiębiorca	440
1.3. Odrębności postępowania z udziałem konsumentów	440
2. Schematy	441
3. Orzecznictwo	442
4. Kazusy	443
5. Testy	443
6. Wzory pism procesowych	444
6.1. Pozew konsumenta	444
6.2. Pozew przedsiębiorcy	445
7. Literatura	447

ROZDZIAŁ IV

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA PRACY I UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH (ART. 459–477^{14A} K.P.C.)	448
1. Podstawowe pojęcia	448
1.1. Sprawy z zakresu prawa pracy	449
1.2. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych	450
1.3. Pojęcie organu rentowego	450
1.4. Pojęcie pracownika i ubezpieczonego	450
1.5. Właściwość sądu	451
1.6. Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu i reprezentacja stron	452
1.7. Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy	453
1.8. Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych	454
1.9. Dopuszczalność skargi kasacyjnej	458
2. Schematy	459
3. Orzecznictwo	460
3.1. Zdolność sądowa i procesowa pracodawcy	460
3.2. Cechy roszczeń pracowniczych	460

3.3. Dopuszczalność dowodu z zeznań świadków i z przesłuchania stron w postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych	460
3.4. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych	461
3.5. Przedmiot postępowania sądowego w procesach z zakresu ubezpieczeń społecznych	462
4. Kazusy	463
5. Testy	464
6. Wzory pism procesowych	466
6.1. Wzór pozwu o zapłatę wynagrodzenia	466
7. Literatura	467

ROZDZIAŁ V

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

(ART. 479 ⁸⁹ –479 ¹²⁹ K.P.C.)	468
1. Podstawowe pojęcia	468
1.1. Sprawy własności intelektualnej	468
1.2. Właściwość sądów w sprawach własności intelektualnej	468
1.3. Powództwo wzajemne w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej	469
1.4. Ograniczenie zdolności postulacyjnej w sprawach własności intelektualnej	470
1.5. Zabezpieczenie środka dowodowego	470
1.6. Wyjawienie lub wydanie środka dowodowego	472
1.7. Wezwanie do udzielenia informacji	473
2. Schematy	475
3. Orzecznictwo	476
4. Kazusy	477
5. Testy	477
6. Wzory pism procesowych	479
6.1. Wniosek o zabezpieczenie środka dowodowego przed wszczęciem postępowania	479
7. Literatura	480

ROZDZIAŁ VI

POSTĘPOWANIE NAKAZOWE I UPOMINAWCZE (ART. 484¹–505 K.P.C.)

1. Podstawowe pojęcia	482
1.1. Nakaz zapłaty	482
1.2. Postępowanie nakazowe	483
1.3. Postępowanie upominawcze	484
1.4. Zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym	484
1.5. Sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym	485
2. Schematy	486
3. Orzecznictwo	487
3.1. Postępowanie nakazowe	487
3.2. Postępowanie upominawcze	488
3.3. Zarzuty od nakazu zapłaty	488
3.4. Sprzeciw od nakazu zapłaty	489
4. Kazusy	489
5. Testy	491

6. Wzory pism procesowych	493
6.1. Pozew w postępowaniu nakazowym	493
6.2. Sprzeciw od nakazu zapłaty	494
7. Literatura	495

ROZDZIAŁ VII

POSTĘPOWANIE UPROSZCZONE (ART. 505¹–505¹⁴ K.P.C.)	496
1. Podstawowe pojęcia	496
1.1. Postępowanie uproszczone	496
1.2. Powództwo w postępowaniu uproszczonym	496
1.3. Sprawa zawila	497
1.4. Postępowanie apelacyjne w postępowaniu uproszczonym	497
2. Schematy	498
3. Orzecznictwo	499
3.1. Postępowanie uproszczone	499
3.2. Sprawa zawila	500
3.3. Postępowanie apelacyjne w postępowaniu uproszczonym	500
4. Kazusy	500
5. Testy	502
6. Wzory pism procesowych	504
6.1. Pozew w postępowaniu uproszczonym	504
7. Literatura	505

ROZDZIAŁ VIII

ELEKTRONICZNE POSTĘPOWANIE UPOMINAWCZE (ART. 505²⁸–505³⁹ K.P.C.)	506
1. Podstawowe pojęcia	506
1.1. Elektroniczne postępowanie upominawcze	506
1.2. Nakaz zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym	506
1.3. Sprzeciw od nakazu zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym	507
1.4. Umorzenie elektronicznego postępowania upominawczego	507
2. Schematy	508
3. Orzecznictwo	509
3.1. Elektroniczne postępowanie upominawcze	509
3.2. Sprzeciw od nakazu zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym	510
4. Kazusy	510
5. Testy	512
6. Wzory pism procesowych	514
6.1. Sprzeciw od nakazu zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym	514
7. Literatura	515

ROZDZIAŁ IX

INNE RODZAJE POSTĘPOWAŃ ODRĘBNYCH (ART. 478–479⁷⁸ ORAZ ART. 505¹⁵–505^{27A} K.P.C.)	516
1. Podstawowe pojęcia	516
1.1. Postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania (art. 478–479 k.p.c.)	516
1.2. Postępowanie w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 479 ²⁸ –479 ⁴⁵ k.p.c.)	517

1.3. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji energetyki (art. 479 ⁴⁶ – 479 ⁵⁶ k.p.c.)	518
1.4. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479 ⁵⁷ –479 ⁶⁷ k.p.c.)	518
1.5. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego (art. 479 ⁶⁸ –479 ⁷⁸ k.p.c.)	518
1.6. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479 ⁷⁹ –479 ⁸⁸ k.p.c.)	519
1.7. Europejskie postępowanie nakazowe (art. 505 ¹⁵ –515 ²⁰ k.p.c.)	519
1.8. Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (art. 505 ²¹ –515 ^{27a} k.p.c.)	521
2. Schematy	522
3. Orzecznictwo	524
3.1. Postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania	524
3.2. Postępowanie w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową	524
3.3. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji energetyki	525
3.4. Postępowanie w sprawach z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty	525
4. Kazusy	526
5. Testy	527
6. Wzory pism procesowych	529
6.1. Pozew o ochronę naruszonego posiadania	529
7. Literatura	530

CZĘŚĆ TRZECIA POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA OGÓLNE ODNOŚĄCE SIĘ DO POSTĘPOWANIA

NIEPROCESOWEGO (ART. 506–525 K.P.C.)	533
1. Podstawowe pojęcia	533
1.1. Postępowanie nieprocesowe	533
1.2. Właściwość rzeczowa i miejscowa sądu	534
1.3. Skład sądu	534
1.4. Wniosek o wszczęcie postępowania	535
1.5. Przebieg postępowania nieprocesowego	535
1.6. Czynności referendarza sądowego w postępowaniu nieprocesowym	536
1.7. Koszty postępowania nieprocesowego	538
1.8. Nadzwyczajne środki zaskarżenia w postępowaniu nieprocesowym	538
2. Schematy	539
3. Orzecznictwo	540
3.1. Wszczęcie postępowania nieprocesowego z urzędu	540
3.2. Uczestnik postępowania, zainteresowany	541
3.3. Skarga kasacyjna w postępowaniu nieprocesowym	544
4. Kazusy	545
5. Testy	547
6. Wzory pism procesowych	549
6.1. Wzór wniosku o separację	549
7. Literatura	550

ROZDZIAŁ II

SPRAWY Z ZAKRESU PRAWA OSOBOWEGO (ART. 526–560¹)	551
1. Podstawowe pojęcia	551
1.1. Uwagi wprowadzające	551
1.2. Postępowanie o uznanie za zmarłego	552
1.3. Postępowanie o stwierdzenie zgonu	555
1.4. Postępowanie w sprawie uchylecia postanowień orzekających uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu	558
1.5. Postępowanie o ubezwłasnowolnienie	559
1.5.1. Jurysdykcja krajowa, właściwość i skład sądu	559
1.5.2. Inicjowanie postępowania	560
1.5.3. Uczestnicy postępowania	563
1.5.4. Doradca tymczasowy	563
1.5.5. Specyfika postępowania o ubezwłasnowolnienie	564
2. Schematy	568
3. Orzecznictwo	571
3.1. Pojęcie sprawy z zakresu prawa osobowego	571
3.2. Postępowanie o uznanie za zmarłego	572
3.3. Postępowanie o stwierdzenie zgonu	573
3.4. Postępowanie w sprawie uchylecia postanowień orzekających uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu	573
3.5. Ubezwłasnowolnienie	574
3.5.1. Właściwość sądu	574
3.5.2. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie	574
3.5.3. Udział prokuratora	576
3.5.4. Doradca tymczasowy	576
3.5.5. Świadcstwo lekarskie i zaświadczenie	577
3.5.6. Badanie przez biegłych	577
3.5.7. Postępowanie dowodowe	578
3.5.8. Kurator z art. 547 § 2 k.p.c.	579
3.5.9. Postanowienie o ubezwłasnowolnieniu	579
3.5.10. Zmiana ubezwłasnowolnienia	581
3.5.11. Ustanowienie adwokata lub radcy prawnego z urzędu	582
4. Kazusy	582
5. Testy	584
6. Wzory pism	586
6.1. Wniosek o ubezwłasnowolnienie	586
7. Literatura	587

ROZDZIAŁ III

SPRAWY Z ZAKRESU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE (ART. 560²–560¹² K.P.C.)	589
1. Podstawowe pojęcia	589
1.1. Sprawy z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie	589
1.2. Przemoc w rodzinie	590
1.3. Członek rodziny	591
1.4. Wspólne zajmowanie mieszkania	592

1.5. Właściwość rzeczowa i miejscowa	592
1.6. Wszczęcie postępowania	592
1.7. Przebieg postępowania	593
1.8. Merytoryczne rozstrzygnięcie	594
1.9. Doręczenie postanowienia co do istoty	595
1.10. Postępowanie zabezpieczające	595
1.11. Postępowanie apelacyjne	597
2. Schematy	597
3. Orzecznictwo	598
3.1. Skarga kasacyjna	598
4. Kazusy	598
5. Testy	600
6. Wzory pism	601
6.1. Wniosek o wydanie nakazu opuszczenia lokalu	601
7. Literatura	603

ROZDZIAŁ IV

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA RODZINNEGO,

OPIEKUŃCZEGO I KURATELI (ART. 561–605 K.P.C.)

1. Podstawowe pojęcia	604
1.1. Sprawy małżeńskie	604
1.2. Inne sprawy rodzinne oraz sprawy opiekuńcze (art. 568–598 ²² k.p.c.)	607
1.3. Sprawy z zakresu stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 579–584 k.p.c.)	610
1.4. Sprawy o przysposobienie (art. 585–589 k.p.c.)	614
1.5. Sprawy z zakresu opieki (art. 590–598 k.p.c.)	616
1.6. Sprawy o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 598 ¹ –598 ¹⁴ k.p.c.)	617
1.7. Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem (art. 598 ¹⁵ –598 ²² k.p.c.)	619
1.8. Sprawy z zakresu kurateli (art. 599–605 k.p.c.)	619
2. Schematy	621
3. Orzecznictwo	621
3.1. Zezwolenie na zawarcie małżeństwa a unieważnienie małżeństwa	621
3.2. Dopuszczalność skargi kasacyjnej od orzeczeń rozstrzygających roszczenia rozpoznawane w procesie i żądania należące do trybu nieprocesowego	622
3.3. Podział majątku wspólnego małżonków	623
3.4. Sprawy opiekuńcze	625
3.5. Kurator dla nieobecnego i kurator dla doręczeń	626
4. Kazusy	627
5. Testy	629
6. Wzory pism procesowych	631
6.1. Wzór wniosku o separację	631
6.2. Wzór wniosku o ustanowienie kuratora dla pozwanego nieznanego z miejsca pobytu	632
7. Literatura	632

ROZDZIAŁ V

SPRAWY Z ZAKRESU PRAWA RZECZOWEGO (ART. 606–626¹³ K.P.C.)	634
1. Podstawowe pojęcia	634
1.1. Sprawy z zakresu prawa rzeczowego	634
1.2. Postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia	635
1.3. Postępowanie o zniesienie współwłasności	635
1.4. Postępowanie o ustanowienie drogi koniecznej i służebności przesyłu	636
1.5. Postępowanie wieczystoksięgowe	636
1.6. Wniosek o wpis w księdze wieczystej	637
1.7. Wpis w księdze wieczystej	638
1.8. Wpis ostrzeżenia w księdze wieczystej	639
2. Schematy	639
3. Orzecznictwo	643
3.1. Sprawy z zakresu prawa rzeczowego	643
3.2. Stwierdzenie zasiedzenia	643
3.3. Zniesienie współwłasności	644
3.4. Ustanowienie drogi koniecznej i służebności przesyłu	645
3.5. Postępowanie wieczystoksięgowe	646
3.6. Wniosek o wpis w księdze wieczystej	647
3.7. Wpis w księdze wieczystej	648
3.8. Wpis ostrzeżenia w księdze wieczystej	649
4. Kazusy	650
5. Testy	652
6. Wzory pism procesowych	654
6.1. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego – wpis w księdze wieczystej	654
7. Literatura	655

ROZDZIAŁ VI

SPRAWY Z ZAKRESU PRAWA SPADKOWEGO (ART. 627–691 K.P.C.)	656
1. Podstawowe pojęcia	656
1.1. Właściwość sądu	656
1.2. Zabezpieczenie spadku	657
1.3. Wyjawienie testamentu	658
1.4. Ogłoszenie testamentu	658
1.5. Przesłuchanie świadków testamentu ustnego	659
1.6. Przyjęcie lub odrzucenie spadku	659
1.7. Wykaz oraz spis inwentarza	660
1.8. Wyjawienie przedmiotów spadkowych	661
1.9. Wykonawca testamentu	662
1.10. Zarząd spadku nieobjętego	662
1.11. Stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	662
1.12. Dział spadku	663
1.13. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia	664
2. Schematy	664
3. Orzecznictwo	666
3.1. Przyjęcie lub odrzucenie spadku	666
3.2. Ogłoszenie testamentu	667

3.3. Przesłuchanie świadków testamentu ustnego	667
3.4. Spis inwentarza	667
3.5. Zarząd spadku nieobjętego	668
3.6. Stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	668
3.7. Dział spadku	669
3.8. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia	669
4. Kazusy	669
5. Testy	671
6. Wzory pism procesowych	673
6.1. Wniosek o zabezpieczenie spadku	673
6.2. Wniosek o dział spadku	674
7. Literatura	676

ROZDZIAŁ VII

SPRAWY Z ZAKRESU PRZEPISÓW O PRZEDSIĘBIORSTWACH PAŃSTWOWYCH I O SAMORZĄDZIE ZAŁOGI PRZEDSIĘBIORSTWA PAŃSTWOWEGO

(ART. 691 ¹ –691 ⁹ K.P.C.)	677
1. Podstawowe pojęcia	677
1.1. Zakres zastosowania spraw z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego	677
1.2. Podmioty postępowania z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego	677
1.3. Sąd w sprawach z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego	678
1.4. Koszty postępowania w sprawach z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego	678
2. Wykresy	679
3. Orzecznictwo	679
3.1. Zakres zastosowania spraw z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego	679
3.2. Podmioty postępowania z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego	680
4. Kazusy	680
5. Testy	681

ROZDZIAŁ VIII

SPRAWY Z ZAKRESU PRAWA PRACY ROZPOZNAWANE W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM (ART. 691¹⁰–691¹¹ K.P.C.)

1. Podstawowe pojęcia	683
1.1. Postępowanie nieprocesowe w sprawach z zakresu prawa pracy	683
1.2. Wymagania wniosku zawierającego żądanie ustalenia uprawnienia do otrzymania świadectwa pracy lub żądania sprostowania świadectwa pracy	684
1.3. Treść postanowienia sądu uwzględniającego wniosek	684
2. Schematy	685
3. Orzecznictwo	685
3.1. Weryfikacja świadectwa pracy	685
3.2. Sprawy dotyczące „świadectwa pracy i roszczeń z tym związanych”	686

3.3. Świadcstwo pracy i świadcstwo wykonywania pracy w szczególnych warunkach jako dowody w postępowaniu cywilnym	686
4. Kazusy	687
5. Testy	688
6. Wzory pism procesowych	689
6.1. Wzór wniosku o ustalenie uprawnienia do otrzymania świadcstwa pracy	689
7. Literatura	690

ROZDZIAŁ IX

SPRAWY DEPOZYTOWE (ART. 692–693²² K.P.C.)	691
1. Podstawowe pojęcia	691
1.1. Postępowanie depozytowe	691
1.2. Złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego	691
1.3. Wydanie oraz zwrot depozytu sądowego składającemu	692
1.4. Stwierdzenie likwidacji niepodjętego depozytu	693
2. Schematy	694
3. Orzecznictwo	695
3.1. Postępowanie depozytowe	695
3.2. Złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego	695
4. Kazusy	696
5. Testy	698
6. Wzory pism procesowych	699
6.1. Wniosek o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego	699
6.2. Wniosek o wydanie przedmiotu świadczenia z depozytu sądowego	701
7. Literatura	702

ROZDZIAŁ X

POSTĘPOWANIE REJESTROWE (ART. 694¹–694⁸ K.P.C.)	703
1. Podstawowe pojęcia	703
1.1. Sprawa rejestrowa	703
1.2. Wszczęcie postępowania	703
1.3. Dokumenty w postępowaniu rejestrowym	704
1.4. Podstawa wpisu	704
1.5. Postępowanie odwoławcze	705
1.6. Koszty postępowania rejestrowego	705
2. Schematy	706
3. Orzecznictwo	706
3.1. Dokumenty w postępowaniu rejestrowym	706
3.2. Podstawa wpisu	706
3.3. Postępowanie odwoławcze i skarga kasacyjna	707
4. Kazusy	707
5. Testy	709
6. Wzory pism procesowych	710
7. Literatura	710

ROZDZIAŁ XI**POSTĘPOWANIE W RAZIE ZAGINIĘCIA LUB ZNISZCZENIA AKT**

(ART. 716–729 K.P.C.)	711
1. Podstawowe pojęcia	711
1.1. Istota postępowania	711
1.2. Wszczęcie postępowania	711
1.3. Postępowanie uproszczone	712
1.4. Postępowanie zwykłe	712
1.5. Odtworzenie akt	713
2. Schematy	713
3. Orzecznictwo	714
3.1. Istota postępowania	714
3.2. Wszczęcie postępowania	715
3.3. Odtworzenie akt	715
4. Kazusy	715
5. Testy	717
6. Wzory pism procesowych	719
6.1. Wniosek o odtworzenie akt	719
7. Literatura	720

ROZDZIAŁ XII**POSTĘPOWANIE ZABEZPIECZAJĄCE (ART. 730–757 K.P.C.)**

1. Podstawowe pojęcia	721
1.1. Istota postępowania zabezpieczającego	721
1.2. Dopuszczalność zabezpieczenia	721
1.3. Przesłanki udzielenia zabezpieczenia	722
1.4. Wniosek o zabezpieczenie	722
1.5. Rozpoznanie wniosku	723
1.6. Wykonanie zabezpieczenia	723
1.7. Kaucja	724
1.8. Zmiana lub uchylenie postanowienia	724
1.9. Zażalenie	724
1.10. Upadek zabezpieczenia	725
1.11. Koszty postępowania	726
1.12. Naprawienie szkody	726
1.13. Zabezpieczenia roszczeń pieniężnych	727
1.14. Zabezpieczenia roszczeń niepieniężnych	728
2. Schematy	729
3. Orzecznictwo	730
3.1. Uprawdopodobnienie roszczenia	730
3.2. Zażalenie	730
3.3. Naprawienie szkody	730
3.4. Zmiana lub uchylenie zabezpieczenia	730
4. Kazusy	731
5. Testy	732

6. Wzory pism procesowych	734
6.1. Wniosek o zabezpieczenie	734
6.2. Wniosek o uchylenie zabezpieczenia	735
7. Literatura	736

CZĘŚĆ CZWARTA POSTĘPOWANIE EGZEKUCYJNE

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA OGÓLNE DOTYCZĄCE POSTĘPOWANIA EGZEKUCYJNEGO

(ART. 758–775¹)	739
1. Podstawowe pojęcia	739
1.1. Postępowanie egzekucyjne a egzekucja	739
1.2. Zasady postępowania egzekucyjnego	741
1.3. Źródła sądowego prawa egzekucyjnego	741
1.4. Stosunek sądowego postępowania egzekucyjnego do innych postępowań	744
1.4.1. Stosunek do postępowania egzekucyjnego w administracji	744
1.4.2. Stosunek do postępowania upadłościowego	747
1.4.3. Stosunek do postępowania restrukturyzacyjnego	750
1.4.4. Stosunek do postępowania karnego wykonawczego	752
1.5. Podmioty postępowania egzekucyjnego	753
1.5.1. Katalog podmiotów	753
1.5.2. Organy egzekucyjne	754
1.5.3. Pomocnicze organy postępowania egzekucyjnego	758
1.6. Ogólna charakterystyka postępowania egzekucyjnego	760
1.6.1. Pisma procesowe	760
1.6.2. Termin podjęcia czynności przez komornika	761
1.6.3. Wysłuchanie strony	761
1.6.4. Obowiązki informacyjne organu egzekucyjnego	762
1.6.5. Udzielanie wyjaśnień i informacji na żądanie organu egzekucyjnego	762
1.6.6. Skład sądu, posiedzenia, postanowienia i ich zaskarżalność	764
1.6.7. Skarga na czynności komornika	765
1.6.8. Skarga na postanowienie referendarza	767
1.6.9. Koszty postępowania egzekucyjnego	767
2. Schematy	768
3. Orzecznictwo	769
4. Kazusy	771
5. Testy	773
6. Wzory pism	775
6.1. Wniosek o wyłączenie komornika sądowego	775
7. Literatura	776

ROZDZIAŁ II

TYTUŁY EGZEKUCYJNE I KLAUZULA WYKONALNOŚCI (ART. 776–795¹⁷)	777
1. Podstawowe pojęcia	777
1.1. Tytuły wykonawcze i egzekucyjne	777
1.2. Postępowanie klauzulowe	779

1.3. Przejście uprawnienia lub obowiązku	783
1.4. Dalsze tytuły wykonawcze	783
1.5. Ponowne wydanie tytułu wykonawczego	784
1.6. Zaświadczenie europejskiego tytułu egzekucyjnego	784
1.7. Stwierdzenie wykonalności europejskiego nakazu zapłaty	785
1.8. Zaświadczenie dotyczące orzeczenia wydanego w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń	786
1.9. Zaświadczenia dotyczące orzeczeń, ugód i innych tytułów egzekucyjnych w sprawach cywilnych i handlowych	786
1.10. Zaświadczenia dotyczące orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej	787
1.11. Wyciągi z orzeczeń, ugód i innych tytułów egzekucyjnych w sprawach alimentacyjnych	788
1.12. Zaświadczenia dotyczące orzeczeń obejmujących środki ochrony w sprawach cywilnych	789
2. Schematy	790
3. Orzecznictwo	791
4. Kazusy	793
5. Testy	795
6. Wzory pism	797
6.1. Wniosek o nadanie klauzuli wykonalności	797
7. Literatura	797

ROZDZIAŁ III

WSZCĘCIE EGZEKUCJI I CZYNNOŚCI EGZEKUCYJNE (ART. 796–817)	799
1. Podstawowe pojęcia	799
2. Schematy	807
3. Orzecznictwo	807
4. Kazusy	809
5. Testy	810
6. Wzory pism	812
6.1. Wniosek o wszczęcie egzekucji	812
7. Literatura	814

ROZDZIAŁ IV

ZAWIESZENIE I UMORZENIE POSTĘPOWANIA (ART. 818–828 K.P.C.)	815
1. Podstawowe pojęcia	815
1.1. Zawieszenie z urzędu	815
1.2. Zawieszenie na wniosek	817
1.3. Umorzenie z urzędu	818
1.4. Umorzenie na wniosek	819
2. Schematy	820
3. Orzecznictwo	821
3.1. Zawieszenie postępowania	821
3.2. Umorzenie postępowania	821
4. Kazusy	822
5. Testy	823

6. Wzory pism	825
6.1. Wniosek wierzyciela o umorzenie postępowania egzekucyjnego	825
7. Literatura	826

ROZDZIAŁ V

OGRANICZENIE EGZEKUCJI ORAZ POWÓDZTWO PRZECIWEGZEKUCYJNE

(ART. 829–843)	827
1. Podstawowe pojęcia	827
1.1. Ograniczenia egzekucji	827
1.2. Powództwa przeciwegzekucyjne	829
2. Schematy	832
3. Orzecznictwo	833
3.1. Ograniczenia egzekucji sądowej	833
3.2. Powództwa przeciwegzekucyjne	833
4. Kazusy	835
5. Testy	836
6. Wzory pism	838
6.1. Pozew o zwolnienie zajętego przedmiotu spod egzekucji	838
7. Literatura	840

ROZDZIAŁ VI

EGZEKUCJA Z RUCHOMOŚCI (ART. 844–879¹¹ K.P.C.)

1. Podstawowe pojęcia	841
1.1. Ruchomość	841
1.2. Zajęcie ruchomości	841
1.3. Dozór nad ruchomością	842
1.4. Sprzedaż z wolnej ręki	843
1.5. Sprzedaż przedsiębiorstwu handlowemu	844
1.6. Sprzedaż szczególnych rodzajów ruchomości	844
1.7. Sprzedaż w drodze licytacji publicznej	844
1.8. Udzielenie przybicia	845
1.9. Skarga na udzielenie przybicia	846
1.10. Skutki nabycia ruchomości	846
1.11. Sprzedaż w drodze licytacji elektronicznej	846
2. Schematy	847
3. Orzecznictwo	848
3.1. Zajęcie ruchomości	848
3.2. Charakter protokołu zajęcia	849
3.3. Skutki nabycia	849
4. Kazusy	850
5. Testy	851
6. Wzory pism procesowych	853
6.1. Skarga dłużnika na czynności komornika – zajęcie ruchomości	853
7. Literatura	854

ROZDZIAŁ VII

EGZEKUCJA Z NIERUCHOMOŚCI (ART. 921–1013⁶ K.P.C.)	855
1. Podstawowe pojęcia	855
1.1. Egzekucja z nieruchomości	855
1.2. Zajęcie nieruchomości	856
1.3. Opis i oszacowanie	856
1.4. Licytacja	857
1.5. Sprzedaż nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej	858
1.6. Przybicie	860
1.7. Przesądzenie własności	860
2. Schematy	861
3. Orzecznictwo	864
3.1. Egzekucja z nieruchomości	864
3.2. Zajęcie nieruchomości	864
3.3. Opis i oszacowanie	864
3.4. Licytacja	865
3.5. Przybicie	866
3.6. Przesądzenie własności	867
4. Kazusy	867
5. Testy	869
6. Wzory pism procesowych	871
6.1. Wniosek o dokonanie opisu i oszacowania nieruchomości	871
6.2. Zażalenie dłużnika na postanowienie sądu o udzieleniu przybicia	872
7. Literatura	873

ROZDZIAŁ VIII

EGZEKUCJA Z PRAW I DÓBR INNEGO RODZAJU (ART. 880–912 ORAZ ART. 1014–1022¹)	874
1. Podstawowe pojęcia	874
1.1. Uwagi wprowadzające	874
1.2. Egzekucja z wynagrodzenia za pracę	874
1.3. Egzekucja z rachunków bankowych i rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe	876
1.4. Egzekucja z innych wierzytelności	878
1.5. Egzekucja z innych praw majątkowych	879
1.6. Egzekucja ze statków morskich	881
2. Schematy	882
3. Orzecznictwo	882
4. Kazusy	883
5. Testy	884
6. Wzory pism	886
6.1. Wniosek o wszczęcie egzekucji z wynagrodzenia za pracę	886
7. Literatura	887

ROZDZIAŁ IX

WYJAWIENIE MAJĄTKU (ART. 913–920¹ K.P.C.)	888
1. Podstawowe pojęcia	888
1.1. Wyjawienie majątku	888
1.2. Wniosek o wyjawienie majątku oraz złożenie przyrzeczenia	888
1.3. Rozpoznanie wniosku	889
2. Schematy	890
3. Orzecznictwo	890
3.1. Wykaz majątku	890
3.2. Wniosek o wyjawienie majątku	891
4. Kazusy	891
5. Testy	893
6. Wzory pism procesowych	894
6.1. Wniosek o wyjawienie majątku	894
7. Literatura	895

ROZDZIAŁ X

PODZIAŁ SUMY UZYSKANEJ Z EGZEKUCJI (ART. 1023–1040¹)	896
1. Podstawowe pojęcia	896
1.1. Uwagi wprowadzające	896
1.2. Podział sumy uzyskanej przez egzekucję z wynagrodzenia za pracę	902
1.3. Podział sumy uzyskanej przez egzekucję z ruchomości, wierzytelności i innych praw majątkowych	902
1.4. Podział sumy uzyskanej przez egzekucję z nieruchomości	902
2. Schematy	903
3. Orzecznictwo	903
4. Kazusy	904
5. Testy	904
6. Wzory pism	906
6.1. Zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji	906
7. Literatura	907

ROZDZIAŁ XI

EGZEKUCJA ŚWIADCZEŃ NIEPIENIĘŻNYCH (ART. 1041–1059 K.P.C.)	908
1. Podstawowe pojęcia	908
1.1. Świadczenie niepieniężne	908
1.2. Czynność niezastępowalna	908
1.3. Czynność zastępowalna	909
2. Schematy	911
3. Orzecznictwo	912
3.1. Świadczenie niepieniężne	912
3.2. Czynność niezastępowalna	912
3.3. Czynność zastępowalna	913
4. Kazusy	914
5. Testy	916

6. Wzory pism procesowych	918
6.1. Wniosek o nakazanie dłużnikowi wyjawienia miejsca położenia dokumentów lub rzeczy	918
6.2. Wniosek o wszczęcie egzekucji czynności zastępowalnej	919
7. Literatura	920

ROZDZIAŁ XII

SZCZEGÓLNE RODZAJE EGZEKUCJI (ART. 1060–1088 K.P.C.)	921
1. Podstawowe pojęcia	921
1.1. Szczegółne rodzaje egzekucji	921
1.2. Egzekucja przeciwko Skarbowi Państwa	921
1.3. Zarząd przymusowy	922
1.4. Egzekucja w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej	922
1.5. Świadczenia alimentacyjne	923
2. Schematy	924
3. Orzecznictwo	926
3.1. Egzekucja przeciwko Skarbowi Państwa	926
3.2. Egzekucja w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej	927
3.3. Świadczenia alimentacyjne	927
4. Kazusy	928
5. Testy	930
6. Wzory pism procesowych	932
6.1. Wniosek o wszczęcie egzekucji w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej	932
6.2. Wniosek o wszczęcie egzekucji roszczeń alimentacyjnych	933
7. Literatura	934

CZĘŚĆ PIĄTA

MIĘDZYNARODOWE POSTĘPOWANIE CYWILNE

ROZDZIAŁ I

JURYSDYKCJA KRAJOWA I IMMUNITETY W MIĘDZYNARODOWYM

POSTĘPOWANIU CYWILNYM (ART. 1097–1116 K.P.C.)	937
1. Podstawowe pojęcia	937
1.1. Zasady polskiego międzynarodowego prawa procesowego	937
1.1.1. Zasada priorytetu umów międzynarodowych	937
1.1.2. Zasada równouprawnienia cudzoziemców w zakresie ochrony sądowej	938
1.1.3. Zasada respektowania jurysdykcji sądów zagranicznych	938
1.1.4. Zasada stosowania własnego prawa procesowego	938
1.1.5. Zasada wzajemności	938
1.2. Jurysdykcja krajowa	939
1.3. Immunitety	940
1.3.1. Immunitet sądowy	940
1.3.2. Immunitet egzekucyjny	941
2. Schematy	942

3. Orzecnictwo	943
3.1. Zasada priorytetu umów międzynarodowych	943
3.2. Jurysdykcja krajowa	943
3.3. Immunitet sądowy	944
3.4. Immunitet egzekucyjny	945
4. Kazusy	945
5. Testy	946
6. Wzory pism procesowych	948
6.1. Zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie odrzucenia pozwu z uwagi na brak jurysdykcji krajowej	948
7. Literatura	949

ROZDZIAŁ II

ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z PRZEBIEGIEM MIĘDZYNARODOWEGO

POSTĘPOWANIA CYWILNEGO (ART. 1117–1144¹³ K.P.C.)	950
1. Podstawowe pojęcia	950
1.1. Zdolność sądowa i procesowa	950
1.2. Zabezpieczenie kosztów postępowania	951
1.3. Pomoc prawna	951
1.4. Zabezpieczenie dowodów	953
2. Schematy	954
3. Orzecnictwo	955
3.1. Zdolność sądowa i procesowa	955
3.2. Koszty postępowania	956
3.3. Pomoc prawna	956
3.4. Zabezpieczenie dowodów	956
4. Kazusy	957
5. Testy	958
6. Wzory pism procesowych	959
6.1. Wniosek o zobowiązanie powoda do uiszczenia kaucji aktyorzycznej	959
6.2. Wniosek o zabezpieczenie dowodu	960
7. Literatura	961

ROZDZIAŁ III

ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z UZNANIEM, STWIERDZENIEM

WYKONALNOŚCI I WYKONANIEM ORZECZEŃ SĄDÓW PAŃSTW OBCYCH

(ART. 1145–1153²⁶ K.P.C.)	962
1. Podstawowe pojęcia	962
1.1. Uznawanie orzeczeń sądów zagranicznych	962
1.2. Stwierdzenie wykonalności orzeczeń sądów zagranicznych	963
1.3. Uznanie i wykonanie niektórych orzeczeń sądów państw członkowskich Unii Europejskiej oraz pochodzących z tych państw ugód i dokumentów urzędowych	964
2. Schematy	964
3. Orzecnictwo	966
3.1. Uznawanie orzeczeń sądów zagranicznych	966
3.2. Stwierdzenie wykonalności orzeczeń sądów zagranicznych	967
4. Kazusy	967

5. Testy	969
6. Wzory pism procesowych	971
6.1. Wniosek o uznanie orzeczenia sądu zagranicznego	971
6.2. Wniosek o stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego	972
7. Literatura	973

CZĘŚĆ SZÓSTA SĄD POLUBOWNY

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA OGÓLNE DOTYCZĄCE SĄDU POLUBOWNEGO I ZAPISU

NA SĄD POLUBOWNY (ART. 1154–1168 K.P.C.)	977
1. Podstawowe pojęcia	977
1.1. Sądownictwo polubowne	977
1.2. Jurysdykcja krajowa w sprawach arbitrażowych	978
1.3. Zdatość arbitrażowa	978
1.4. Zapis na sąd polubowny	978
1.5. Zarzut zapisu na sąd polubowny	979
2. Schematy	981
3. Orzecznictwo	982
3.1. Sądownictwo polubowne	982
3.2. Zdatość arbitrażowa	983
3.3. Zapis na sąd polubowny	984
3.4. Zarzut zapisu na sąd polubowny	984
4. Kazusy	985
5. Testy	986
6. Wzory pism procesowych	988
6.1. Odpowiedź na pozew z zarzutem zapisu na sąd polubowny	988
7. Literatura	989

ROZDZIAŁ II

SKŁAD SĄDU POLUBOWNEGO (ART. 1169–1182 K.P.C.)

990	990
1. Podstawowe pojęcia	990
1.1. Skład sądu polubownego	990
1.2. Arbitr	990
1.3. Wyłączenie arbitra	991
1.4. Właściwość sądu polubownego	992
2. Schematy	992
3. Orzecznictwo	995
3.1. Skład sądu polubownego	995
3.2. Arbitr	995
3.3. Wyłączenie arbitra	996
3.4. Właściwość sądu polubownego	996
4. Kazusy	997
5. Testy	999
6. Wzory pism procesowych	1000
6.1. Wniosek o wyłączenie arbitra	1000
7. Literatura	1001

ROZDZIAŁ III

POSTĘPOWANIE PRZED SĄDEM POLUBOWNYM (ART. 1183–1193 K.P.C.)	1002
1. Podstawowe pojęcia	1002
1.1. Zakaz dyskryminacji	1002
1.2. Podstawowe zasady postępowania arbitrażowego	1003
1.3. Wezwanie na arbitraż	1003
1.4. Pomoc sądowa	1004
2. Schematy	1004
3. Orzecznictwo	1005
3.1. Podstawowe zasady postępowania arbitrażowego	1005
3.2. Zakaz dyskryminacji	1006
4. Kazusy	1007
5. Testy	1008
6. Wzory pism procesowych	1010
6.1. Wezwanie na arbitraż	1010
7. Literatura	1010

ROZDZIAŁ IV

ORZECZENIA SĄDU POLUBOWNEGO I ICH WYKONYWANIE (ART. 1194–1204 ORAZ ART. 1212–1217 K.P.C.)	1011
1. Podstawowe pojęcia	1011
1.1. Wyrok sądu arbitrażowego	1011
1.2. Sprostowanie wyroku sądu polubownego	1012
1.3. Wykładnia wyroku sądu polubownego	1012
1.4. Uzupełnienie wyroku sądu polubownego	1013
1.5. Uгода przed sądem polubownym	1013
2. Schematy	1014
3. Orzecznictwo	1016
3.1. Wyrok sądu arbitrażowego	1016
4. Kazusy	1017
5. Testy	1019
6. Wzory pism procesowych	1021
6.1. Wniosek o uznanie wyroku sądu arbitrażowego	1021
6.2. Wniosek o sprostowanie wyroku sądu arbitrażowego	1022
7. Literatura	1022

ROZDZIAŁ V

ZASKARŻANIE ORZECZEŃ SĄDU POLUBOWNEGO (ART. 1205–1211 K.P.C.)	1023
1. Podstawowe pojęcia	1023
1.1. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego	1023
1.2. Wstrzymanie wykonania wyroku	1024
1.3. Postępowanie remisyjne	1024
2. Schematy	1025
3. Orzecznictwo	1026
3.1. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego	1026
4. Kazusy	1028
5. Testy	1030

6. Wzory pism procesowych	1031
6.1. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego	1031
7. Literatura	1032
SPIS SCHEMATÓW	1033
O AUTORACH	1039

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c.** – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
- k.k.w.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 127)
- Konstytucja RP** – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- konwencja haska z 1980 r.** – Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528 ze sprost.)
- k.p.** – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1510 ze zm.)
- k.p.a.** – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2000 ze zm.)
- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
- k.p.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.)
- k.r.o.** – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)
- k.s.h.** – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
- nowelizacja z 9.03.2023 r.** – ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614)
- p.p.s.a.** – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 259)
- pr. rest.** – ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309)
- pr. upadł.** – ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520)
- p.u.s.p.** – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.)
- rozporządzenie nr 1896/2006** – rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 399, s. 1)
- rozporządzenie nr 861/2007** – rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.07.2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L 199, s. 1)

- r.u.s.p.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.)
- u.k.k.** – ustawa z 28.02.2018 r. o kosztach komorniczych (Dz.U. z 2021 r. poz. 210 ze zm.)
- u.k.s.** – ustawa z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 590 ze zm.)
- u.k.s.c.** – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125 ze zm.)
- u.l.n.d.** – ustawa z 18.10.2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów (Dz.U. Nr 208, poz. 1537 ze zm.)
- u.p.e.a.** – ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2022 r. poz. 479 ze zm.)
- u.p.p.r.** – ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2021 r. poz. 1249 ze zm.)
- u.p.p.r.2023** – ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 535)
- ustawa covidowa** – ustawa z 2.03.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.)
- ustawa o KRS** – ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 685)
- ustawa o Policji** – ustawa z 6.04.1990 r. o Policji (Dz.U. z 2023 r. poz. 171 ze zm.)
- ustawa o ŻW** – ustawa z 24.08.2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1214 ze zm.)
- u.w.l.** – ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048)
- u.w.r.** – ustawa z 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2022 r. poz. 447 ze zm.)

Zbiory orzecznictwa i czasopisma

- EPS** – Europejski Przegląd Sądowy
- GSP** – Gdańskie Studia Prawnicze
- KPP** – Kwartalnik Prawa Prywatnego
- M. Praw.** – Monitor Prawniczy
- NP** – Nowe Prawo
- NPN** – Nowy Przegląd Notarialny
- OSNC** – Orzecznictwo Sądów Polskich. Izba Cywilna
- OSNCP** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy
- OSNC-ZD** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
- OSNP** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
- OSNPG** – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Prokuratura Generalna
- OSP** – Orzecznictwo Sądów Polskich
- PES** – Problemy Egzekucji Sądowej
- PiP** – Państwo i Prawo

PPC	– Polski Proces Cywilny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
Prob.Egz.	– Problemy Egzekucji
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PWS	– Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	– Studia Prawnicze
ZPD	– Zamówienia Publiczne. Doradca

Inne

CBA	– Centralne Biuro Antykorupcyjne
CEIDG	– Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
EPU	– elektroniczne postępowanie upominawcze
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
MSWiA	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
NBP	– Narodowy Bank Polski
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
RPD	– Rzecznik Praw Dziecka
RPO	– Rzecznik Praw Obywatelskich
RZGW	– regionalny zarząd gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SOKiK	– Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
UKE	– Urząd Komunikacji Elektronicznej
UOKiK	– Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
URE	– Urząd Regulacji Energetyki
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych

WSTĘP

Przekazujemy w ręce Czytelnika *Vademecum*, które w sposób syntetyczny, a jednocześnie kompleksowy i przystępny omawia zagadnienia uregulowane w Kodeksie postępowania cywilnego. Przygotowane opracowanie skierowane jest przede wszystkim do studentów wydziałów prawa i aplikantów zawodów prawniczych, ale będzie niewątpliwie przydatne także w codziennej pracy profesjonalnych pełnomocników, sędziów i komorników sądowych oraz przedstawicieli innych zawodów prawniczych.

Układ *Vademecum* jest zgodny z systematyką Kodeksu i został pomyślany w taki sposób, aby Czytelnik mógł sprawnie poruszać się po łamach publikacji, pozyskiwać, systematyzować i na bieżąco weryfikować swoją wiedzę z zakresu postępowania cywilnego.

Postępowanie cywilne. Vademecum składa się z sześciu części, każda z nich została podzielona na rozdziały i podrozdziały, w ramach których wyróżniono:

1. Zagadnienia ogólne – omawiające podstawowe pojęcia związane z tematyką danego rozdziału.
2. Schematy – przedstawiające w sposób graficzny najistotniejsze zagadnienia omawiane w danym rozdziale.
3. Orzecznictwo – zawierające zbiór aktualnych orzeczeń Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych traktujących o problemach pojawiających się przy stosowaniu poszczególnych przepisów.
4. Kazusy – pozwalające lepiej zrozumieć zagadnienia teoretyczne poruszane w danym rozdziale.
5. Testy – pytania wielokrotnego wyboru odnoszące się do problematyki omawianej w danym rozdziale, które ułatwiają utrwalenie wiadomości.
6. Wzory pism procesowych.
7. Literaturę.

Postępowanie cywilne. Vademecum odnosi się do stanu prawnego aktualnego na dzień 1.05.2023 r., i uwzględnia zmiany wynikające z ustaw: z 13.01.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 289

ze zm.), z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 535) oraz z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614).

Autorzy

Część pierwsza

PROCES

Rozdział I

POSTĘPOWANIE CYWILNE – ZAGADNIENIA OGÓLNE (ART. 1–15 K.P.C.)

1. PODSTAWOWE POJĘCIA

1.1. Pojęcie postępowania cywilnego

W literaturze przedmiotu przez pojęcie **postępowania cywilnego** rozumie się „prowadzoną w określonych prawem formach działalność sądów i innych właściwych organów oraz występujących przed tymi organami stron i innych zainteresowanych osób, zmierzającą do realizacji stosunków prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy oraz do ochrony wynikających z tych stosunków praw podmiotowych. Działalność ta polega na rozpatrywaniu i rozstrzyganiu spraw z zakresu tych stosunków (spraw cywilnych) oraz na przymusowym wykonywaniu orzeczeń sądów i innych właściwych organów stwierdzających prawa i obowiązki stron” (por. J. Jodłowski, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, Z. Resich, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 22). A. Zieliński wyjaśnia, że postępowanie cywilne „swoim zakresem obejmuje różne typy (rodzaje) postępowań sądowych, których celem i zadaniem jest rozpoznawanie spraw cywilnych”. (zob. A. Zieliński, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2006, s. 3).

1.2. Pojęcie spraw cywilnych i ich rodzaje

W orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, a także w literaturze przedmiotu wskazuje się, że pojęcie „sprawy cywilne” może być rozumiane w **znaczeniu materialnoprawnym** lub **formalnoprawnym**. Według kryterium materialnoprawnego dla uznania, że sprawa stanowi sprawę cywilną, niezbędne jest ustalenie, że stosunek prawny łączący strony cechuje **równorzędność podmiotów** i **ekwiwalentność świadczeń** (istota sprawy cywilnej). W tym rozumieniu sprawami cywilnymi są – normowane przepisami prawa cywilnego materialnego – sprawy z zakresu prawa cywilnego,

rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy. Niezależnie od tego, jaki organ jest właściwy do ich rozpoznawania, zawsze stanowią one sprawy cywilne.

Natomiast w przypadku, gdy stosunek prawny nie spełnia łącznie tych dwóch wymogów, może być uznany za sprawę cywilną tylko w ujęciu formalnoprawnym. Oznacza to, że **sprawy, które w znaczeniu materialnoprawnym nie są sprawami cywilnymi, stają się nimi, gdy na mocy przepisów aktu prawnego rangi ustawowej za takie zostaną uznane** – poddane właściwości sądów powszechnych i Sądu Najwyższego i rozpoznawane (załatwiane) na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Przykładowo stosunki prawne pomiędzy stronami pozostającymi w relacji podporządkowania (z mocy władzy zwierzchniej organu państwowego bądź społecznego wobec pozostałych uczestników postępowania), pomimo że nie spełniają kryterium materialnoprawnego, mogą stanowić sprawy cywilne z woli ustawodawcy. Jeżeli zatem źródłem roszczenia jest stosunek administracyjnoprawny, to sprawa nie ma charakteru cywilnego według kryterium materialnoprawnego, choć może podlegać rozpoznaniu w postępowaniu sądowym na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego. Przesądzającym elementem wskazującym na stosunek administracyjnoprawny jest występowanie organu państwowego lub społecznego wobec innego uczestnika z pozycji wykonywania władzy zwierzchniej w ramach zarządzającej działalności państwa.

Zawarta w art. 1 k.p.c. definicja legalna pojęcia „sprawy cywilne” obejmuje sprawy cywilne w ujęciu zarówno materialnoprawnym, jak i formalnoprawnym (**kryterium mieszane**). Ustawodawca jednoznacznie stwierdza, że Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).

Należy przy tym pamiętać, że **nie wszystkie sprawy cywilne w znaczeniu materialnoprawnym** (ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy) **stanowią przedmiot postępowania cywilnego**. Wolą ustawodawcy pewne kategorie spraw cywilnych załatwiane są w innych postępowaniach. Przykładowo należą do nich sprawy:

- 1) o odszkodowanie od Skarbu Państwa za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę dochodzone na podstawie przepisów art. 8–9 ustawy z 23.02.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1693) – rozpoznawane w postępowaniu karnym (odpowiednio stosuje się przepisy rozdziału 58 k.p.k., z wyjątkiem art. 555), a tylko odpowiednio stosuje się do nich przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie nieuregulowanym w Kodeksie postępowania karnego;
- 2) o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie – rozpoznawane w postępowaniu karnym na mocy przepisów rozdziału 58 k.p.k.

(art. 552–558), a tylko odpowiednio stosuje się do nich przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie nieuregulowanym w Kodeksie postępowania karnego.

W literaturze przedmiotu istnieje spór co do charakteru **spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych**. Zdaje się jednak, że dominuje pogląd, w myśl którego stanowią one **sprawy cywilne w znaczeniu formalnoprawnym**. Wprawdzie przed organem rentowym postępowanie w sprawach z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych ma charakter postępowania administracyjnego, jednak od wniesienia odwołania do sądu stanowi sprawę cywilną, która podlega rozpoznaniu w trybie odwoławczym na mocy art. 83 ust. 2 ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1009 ze zm.).

Sformułowanie „**inne sprawy**”, którym posłużył się ustawodawca w art. 1 k.p.c., obejmuje sprawy cywilne w znaczeniu formalnoprawnym. Sprawy te zostały przekazane do rozpoznania w postępowaniu cywilnym na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego oraz innych ustaw.

Bezpośrednio z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego wynika, że sprawami cywilnymi w znaczeniu formalnoprawnym są w szczególności sprawy z zakresu:

- 1) ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 479²⁸–479⁴⁵ k.p.c.),
- 2) regulacji energetyki (art. 479⁴⁶–479⁵⁶ k.p.c. oraz art. 30 ust. 3 i 4 ustawy z 10.04.1997 r. – Prawo energetyczne, Dz.U. z 2022 r. poz. 1385 ze zm.),
- 3) regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479⁵⁷–479⁶⁷ k.p.c. oraz art. 206 ust. 2, 2b i 3 ustawy z 16.07.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne, Dz.U. z 2022 r. poz. 1648 ze zm.),
- 4) regulacji transportu kolejowego (art. 479⁶⁸–479⁷⁸ k.p.c. oraz art. 13b ust. 4 ustawy z 28.03.2003 r. o transporcie kolejowym, Dz.U. z 2021 r. poz. 1984 ze zm.),
- 5) regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479⁷⁹–479⁸⁸ k.p.c. oraz art. 27f ust. 2 i 3 ustawy z 7.06.2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków, Dz.U. z 2020 r. poz. 2028 ze zm.).

Kodeks postępowania cywilnego nadaje charakter spraw cywilnych w ujęciu formalnym również sprawom:

- 1) o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (art. 560²–560¹² k.p.c. oraz art. 11a u.p.p.r.),
- 2) o przepadek rzeczy będących towarami, które na podstawie przepisów prawa celnego podlegają przepadkowi (art. 610¹–610⁵ k.p.c. oraz art. 31 ust. 2 i 3 ustawy z 19.03.2004 r. – Prawo celne, Dz.U. z 2022 r. poz. 2073),
- 3) o przepadek pojazdów (art. 610⁶–610⁷ k.p.c. oraz art. 130a ustawy z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, Dz.U. z 2022 r. poz. 988 ze zm.),

- 4) z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (art. 691¹–691⁹ k.p.c.),
- 5) o umorzenie ksiąteczki oszczędnościowej na okaziciela i ksiąteczki imiennej (art. 893² k.p.c.).

Wyjaśnienia wymaga, że **sąd ustala, czy sprawa ma charakter sprawy cywilnej, oceniając rodzaj roszczeń i stan faktyczny wskazane w pozwie**. Jeśli są opisane jako cywilne, pozew kwalifikuje się do sądu cywilnego, który dopiero w wyroku orzeknie, czy wybrano właściwy sąd. Innymi słowy, do wytoczenia procesu nie jest potrzebne obiektywne istnienie prawa, konieczne jest jedynie twierdzenie o jego istnieniu.

N! Szczególnym rodzajem spraw cywilnych są **sprawy gospodarcze**, które zostały ponownie wprowadzone do Kodeksu postępowania cywilnego z dniem 7.11.2019 r. na mocy ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469) (więcej na ten temat zob. Część druga, Rozdział II tego opracowania).

N! Należy również wskazać, że na mocy ustawy z 13.02.2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 288 ze zm.) został wyodrębniony szczególny rodzaj spraw cywilnych, tj. **sprawy własności intelektualnej**. Definicja legalna pojęcia „sprawy własności intelektualnej” obejmuje sprawy o ochronę praw autorskich i pokrewnych, o ochronę praw własności przemysłowej oraz o ochronę innych praw na dobrach niematerialnych (sprawy własności intelektualnej *sensu stricto* – art. 479⁸⁹ § 1 k.p.c.), a także o: zapobieganie i zwalczanie nieuczciwej konkurencji, ochronę dóbr osobistych w zakresie, w jakim dotyczy ona wykorzystania dobra osobistego w celu indywidualizacji, reklamy lub promocji przedsiębiorcy, towarów lub usług; ochronę dóbr osobistych w związku z działalnością naukową lub wynalazczą (sprawy własności intelektualnej *sensu largo* – art. 479⁸⁹ § 2 k.p.c.).

N! Ponadto odnotowania wymaga, że ustawą z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw dodane zostały przepisy art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c. regulujące **postępowanie z udziałem konsumentów**. Przepisy te stosuje się w sprawach o roszczenia konsumenta przeciwko przedsiębiorcy oraz o roszczenia przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi, o ile konsument ten jest stroną postępowania. Nie ma przy tym znaczenia, że przedsiębiorca będący stroną postępowania zaprzestał prowadzenia działalności gospodarczej.

1.3. Rodzaje postępowania cywilnego

Postępowanie cywilne może mieć charakter sądowy bądź pozasądowy w zależności od tego, przed jakimi organami się toczy. **Sądowe postępowanie cywilne** toczy się przed sądami powszechnymi i Sądem Najwyższym, a także przed notariuszami (dokonywanie

niektórych czynności procesowych w postępowaniu spadkowym zamiast lub obok sądów powszechnych) oraz komornikami (działający jako organy egzekucyjne pod nadzorem sądów rejonowych). Z kolei **pozasądowe postępowanie cywilne** toczy się przed sądami polubownymi i komisjami pojednawczymi (art. 244 k.p. – w celu polubownego załatwiania sporów o roszczenia pracowników ze stosunku pracy). Nadmienić należy, że w odniesieniu do charakteru prawnego postępowania przed sądami polubownymi w literaturze przedmiotu prezentowany jest również pogląd, zgodnie z którym stanowi ono rodzaj sądowego postępowania cywilnego.

Sądowe postępowanie cywilne obejmuje **postępowanie rozpoznawcze** (rozpoznanie oraz rozstrzygnięcie spraw cywilnych), **postępowanie egzekucyjne** (przymusowa realizacja praw i stosunków prawnych w drodze wykonywania orzeczeń sądowych), **postępowania pomocnicze** (np. postępowanie pojednawcze, o zabezpieczenie dowodów, zabezpieczające, o zwolnienie od kosztów sądowych przed wszczęciem sądowego postępowania cywilnego, o odtworzenie zaginionych lub zniszczonych akt, o nadanie klauzuli wykonalności, pomoc sądowa), **międzynarodowe postępowanie cywilne**, **postępowanie upadłościowe i restrukturyzacyjne**. Postępowanie rozpoznawcze prowadzone jest w trybie procesowym (proces) bądź nieprocesowym, które mają charakter równorzędny, pomimo że są właściwe dla odmiennych kategorii spraw cywilnych.

Tryb procesowy stanowi podstawową formę rozpoznawania spraw cywilnych. W myśl art. 13 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. sąd rozpoznaje sprawy w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Proces cechuje się tym, że sąd rozpoznaje w nim spór prawny istniejący pomiędzy stronami. Zasadą jest, że proces toczy się w **trybie ogólnym**. Jednakże dla ściśle określonych kategorii spraw ustawodawca wprowadził tryby szczególne, określane mianem **postępowania odrębnych**. W postępowaniach odrębnych stosuje się w pierwszej kolejności przepisy regulujące dany rodzaj postępowania odrębnego, a dopiero w przypadku braku przepisów szczególnych stosuje się odpowiednio przepisy ogólne o procesie (więcej na ten temat zob. Część pierwsza, Rozdział I, schemat 2. Postępowania odrębne).

Należy zasygnalizować, że pewne kategorie spraw cywilnych sąd rozpoznaje wprawdzie w trybie ogólnym, ale na zasadzie wyjątku stosowane są do nich wyraźnie wskazane przepisy szczególne dotyczące postępowania odrębnych. Przykładowo zgodnie z art. 452 k.p.c. sprawy o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami rozpoznawane są w trybie ogólnym, ale stosuje się w nich odpowiednio przepisy art. 426, 431, 432, 435 § 1, art. 441 i 446 k.p.c., które są charakterystyczne dla postępowania odrębnego w sprawach małżeńskich.

W **postępowaniu nieprocesowym** nie występuje spór o prawo. W tym trybie rozpoznawane są sprawy cywilne wskazane w Kodeksie postępowania cywilnego oraz w innych ustawach (np. art. 36, 38–39, art. 40, art. 74, art. 79 ust. 2 ustawy z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. z 2022 r. poz. 1681 ze zm.) (więcej na ten temat zob. Część pierwsza, Rozdział I, schemat 3. Postępowania nieprocesowe).

W przypadku postępowania nieprocesowego w pierwszej kolejności stosuje się przepisy regulujące dany rodzaj postępowania nieprocesowego, a dopiero w razie braku przepisów szczególnych przepisy o procesie (art. 13 § 2 k.p.c.).

Proces inicjowany jest na wniosek podmiotu domagającego się ochrony (pozew), natomiast postępowania nieprocesowe w wypadkach określonych w ustawie mogą być również wszczynane z urzędu. W postępowaniu nieprocesowym zamiast pozwu składa się wniosek. Proces charakteryzuje się dwustronnością, tzn. występują dwie strony (powodowa i pozwana), które toczą ze sobą spór. W postępowaniu nieprocesowym nie występują strony, tylko uczestnicy. Z uwagi na jego niesporny charakter może w nim występować nawet jeden uczestnik. W procesie orzeczenia co do istoty sprawy kończące postępowanie mają postać wyroków bądź nakazów zapłaty, w postępowaniu nieprocesowym zaś postanowień, od których przysługuje apelacja. Zasadą jest, że w procesie sprawy są rozpoznawane na rozprawie. Z kolei w postępowaniu nieprocesowym rozprawa jest wyznaczana tylko w przypadkach wyraźnie wskazanych w ustawie (np. w sprawach o ubezwłasnowolnienie – art. 555 k.p.c., separację – art. 567³ § 1 k.p.c., orzeczenie przysposobienia – art. 586 § 1 k.p.c.) bądź gdy sąd ją wyznaczy.

1.4. Źródła prawa procesowego cywilnego

Oprócz Kodeksu postępowania cywilnego do najważniejszych źródeł prawa procesowego cywilnego należą m.in.:

- 1) ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz.U. z 2020 r. poz. 446),
- 2) ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125),
- 3) ustawa z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.),
- 4) ustawa z 18.04.1985 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 20, poz. 85 ze zm.).

W zależności od rodzaju postępowania **szczególne przepisy proceduralne** mogą znajdować się w innych aktach prawnych, w tym **kodeksach** (Kodeksie cywilnym, Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, Kodeksie spółek handlowych czy Kodeksie pracy), **ustawach** (np. ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym, ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe, Dz.U. z 2022 r. poz. 1520, ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. z 2022 r. poz. 2309, ale też ustawa covidowa) czy **rozporządzeniach** (np. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. z 2022 r. poz. 2514, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 6.05.2020 r.

w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym, Dz.U. poz. 819 ze zm.).

Spśród aktów prawa międzynarodowego regulujących postępowanie cywilne należy w szczególności mieć na uwadze:

- 1) Konwencję dotyczącą procedury cywilnej, podpisaną w Hadze 1.03.1954 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90);
- 2) Konwencję o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych, sporządzoną w Hadze 15.11.1965 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 87, poz. 968);
- 3) Konwencję europejską o informacji o prawie obcym, sporządzoną w Londynie 7.06.1968 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 64, poz. 272);
- 4) Konwencję o przeprowadzaniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych lub handlowych, sporządzoną w Hadze 18.03.1970 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 50, poz. 582);
- 5) Porozumienie Europejskie w sprawie przekazywania wniosków o przyznanie pomocy sądowej, sporządzone w Strasburgu 27.01.1977 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 102, poz. 1183);
- 6) Konwencję o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych, sporządzoną w Hadze 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 18, poz. 86);
- 7) Konwencję o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych z 30.10.2007 r. (Dz.Urz. UE L 339, s. 3).

Należy zauważyć, że pomiędzy sprawami cywilnymi i karnymi oraz sprawami cywilnymi i administracyjnymi może występować związek o charakterze prawnym i faktycznym.

1.5. Stosunek postępowania cywilnego do postępowania karnego

Stosunek postępowania cywilnego do postępowania karnego regulują przede wszystkim art. 11, 12 i 177 § 1 pkt 4 k.p.c., a także art. 8 k.p.k. Zasadą jest, że wpływ na postępowanie cywilne ma prawomocny wyrok skazujący. Sąd w postępowaniu cywilnym wiąże bowiem **ustalenia sądu karnego** – dokonane w prawomocnym wyroku skazującym – **dotyczące popełnienia przestępstwa**, tj. co do popełnienia czynu przez określoną osobę na szkodę konkretnej osoby, co do kwalifikacji prawnej tego czynu i stopnia winy, okoliczności jego popełnienia, np. czasu, miejsca i sposobu, czy też poczytalności sprawcy. Co istotne, w przypadku gdy wyrok skazujący jeszcze nie zapadł albo zapadło prawomocne orzeczenie o odmowie wszczęcia bądź umorzeniu postępowania karnego (art. 17 k.p.k.), sąd cywilny może samodzielnie ustalić, czy zostało popełnione przestępstwo wywołujące określone skutki w sferze prawa cywilnego. Potwierdza to również brzmienie art. 177 § 1 pkt 4 k.p.c., w którym wskazano, że sąd cywilny może (ale nie musi) zawiesić postępowanie z urzędu, jeżeli ujawni się czyn, którego ustalenie

w drodze karnej lub dyscyplinarnej mogłoby wywrzeć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy cywilnej (**zawieszenie postępowania fakultatywne z urzędu**). Odnotowania przy tym wymaga, iż osoba, która nie była oskarżona, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną.

Natomiast w postępowaniu karnym obowiązuje zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądów karnych, która ma charakter względny. W myśl bowiem art. 8 § 2 k.p.k. prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny (orzeczenia konstytucyjne) są jednak wiążące (np. orzeczenia o rozwodzie, ubezwłasnowolnieniu, stwierdzeniu zgonu sprawcy).

Zgodnie z art. 12 k.p.c. **roszczenia majątkowe wynikające z przestępstwa** mogą być dochodzone w postępowaniu cywilnym albo w wypadkach w ustawie przewidzianych w postępowaniu karnym. Wybór w tym zakresie należy do poszkodowanego. Należy zasygnalizować, że od dnia 1.07.2015 r. niedopuszczalne jest wytoczenie powództwa adhezyjnego (powództwa cywilnego w procesie karnym). Ustawodawca uchylił bowiem przepisy Kodeksu postępowania karnego w tym zakresie. Obecnie w procesie karnym poszkodowany może skorzystać w celu zaspokojenia swoich roszczeń majątkowych z takich instytucji, jak obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę albo zapłaty nawiazki (art. 46, 47 i 48 k.k.). W razie bowiem skazania oskarżonego lub warunkowego umorzenia postępowania w wypadkach wskazanych w ustawie sąd orzeka:

- 1) nawiazkę na rzecz pokrzywdzonego,
- 2) obowiązek naprawienia, w całości lub w części, szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Nawiazki na rzecz pokrzywdzonego, obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę nie orzeka się, jeśli roszczenie wynikające z popełnienia przestępstwa jest przedmiotem innego postępowania albo o roszczeniu tym prawomocnie orzeczono. Jeżeli orzeczony obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę albo nawiazka orzeczona na rzecz pokrzywdzonego nie pokrywają całej szkody lub nie stanowią pełnego zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, pokrzywdzony może dochodzić dodatkowych roszczeń w postępowaniu cywilnym.

W postępowaniu karnym prokurator może złożyć **wniosek o zobowiązanie osoby**, która w związku z popełnieniem przestępstwa uzyskała korzyść majątkową lub świadczenie określone w art. 405–407, art. 410 i art. 412 k.c. (od Skarbu Państwa, jednostki samorządowej, państwowej lub samorządowej jednostki organizacyjnej, podmiotu, dla którego organ samorządu jest organem założycielskim, lub spółki prawa handlowego z większościowym udziałem Skarbu Państwa lub jednostki samorządowej), **do zwrotu tej korzyści albo jej równowartości uprawnionemu podmiotowi lub orzeka przepadek świadczenia albo jego równowartości na rzecz Skarbu Państwa**. W razie skazania

oskarżonego lub warunkowego umorzenia postępowania sąd uwzględnia wnioski prokuratora w tym zakresie z wyjątkiem przypadku, gdy roszczenie o zwrot korzyści majątkowej lub przepadek świadczenia jest przedmiotem innego postępowania albo o roszczeniu tym prawomocnie orzeczono. Orzeczenie w przedmiocie wniosku nie wyłącza możliwości dochodzenia roszczeń w postępowaniu cywilnym w zakresie nieuwzględnionym w tym orzeczeniu (zob. art. 415a § 2 k.p.k.).

1.6. Stosunek postępowania cywilnego do postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego

Stosunek postępowania cywilnego do postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego określają w szczególności przepisy art. 66 § 4 k.p.a., art. 97 § 1 pkt 4 k.p.a., art. 125 § 1 pkt 1 p.p.s.a., art. 170 p.p.s.a., art. 177 § 1 pkt 3 k.p.c., a także art. 199¹ k.p.c. i art. 365 § 1 k.p.c.

Organ administracyjny nie może jednak zwrócić podania z tej przyczyny, że właściwym w sprawie jest sąd powszechny, jeżeli w tej sprawie sąd uznał się już za niewłaściwy (art. 66 § 4 k.p.a.). Analogiczny mechanizm ma zastosowanie w przypadku, gdy organ administracji publicznej lub sąd administracyjny uznały się za niewłaściwe w danej sprawie. Sąd cywilny nie może bowiem odrzucić pozwu z tego powodu, że do rozpoznania sprawy właściwy jest organ administracji publicznej lub sąd administracyjny, jeżeli organ administracji publicznej lub sąd administracyjny uznały się w tej sprawie za niewłaściwe (art. 199¹ k.p.c.). W takim przypadku sąd cywilny orzeka pomimo tego, że sprawa nie ma w istocie charakteru „sprawy cywilnej”.

Organ administracji publicznej zawiesza postępowanie (**obligatoryjnie z urzędu**), gdy rozpatrzenie sprawy i wydanie decyzji zależy od uprzedniego rozstrzygnięcia zagadnienia wstępnego przez inny organ lub sąd (art. 97 § 1 pkt 4 k.p.a.). Przykładowo zarejestrowanie faktu zameldowania na podstawie potwierdzenia uprawnień do przebywania w lokalu przez jednego ze współwłaścicieli tego lokalu, przy znanym organowi meldunkowemu sprzeciwie drugiego współwłaściciela, jest niedopuszczalne przed rozstrzygnięciem – w drodze orzeczenia sądu cywilnego – zagadnienia wstępnego, czy sprzeciw ten jest prawnie skuteczny. Z kolei sąd administracyjny może zawiesić postępowanie z urzędu (**fakultatywnie z urzędu**), jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od wyniku toczącego się postępowania cywilnego (art. 125 § 1 pkt 1 p.p.s.a.). Ponadto sąd może zawiesić postępowanie cywilne z urzędu (**fakultatywnie z urzędu**), gdy rozstrzygnięcie sprawy zależy od uprzedniej decyzji organu administracji publicznej (art. 177 § 1 pkt 3 k.p.c.).

W postępowaniu cywilnym sąd jest związany ostateczną decyzją administracyjną. Oznacza to, że elementem stanu faktycznego w sprawie toczącej się przed sądem cywilnym jest stan prawny określony w osnowie ostatecznej decyzji administracyjnej.

Sąd cywilny ma obowiązek uwzględnić ten stan prawny w takim kształcie, jaki nadał mu organ administracyjny. Zasadą jest, że nawet gdy decyzja administracyjna jest dotknięta wadami, to sąd cywilny nie może jej kwestionować. Reguła ta ma jednak charakter względny. Sąd cywilny nie ma bowiem obowiązku uwzględnienia decyzji administracyjnej, która jest bezwzględnie nieważna lub nie istnieje (tzw. **decyzja pozorna**). Jeżeli sąd ubezpieczeń społecznych ustali, że decyzja organu rentowego nie zawiera podstawy prawnej i faktycznej lub wskazania sposobu wyliczenia świadczenia, to może zwrócić organowi rentowemu akta sprawy w celu jej uzupełnienia (art. 467 § 4 zdanie drugie k.p.c.). Jednakże podważenie takiej decyzji administracyjnej może nastąpić tylko za pomocą środków zaskarżenia przewidzianych w postępowaniu administracyjnym czy sądownoadministracyjnym. Sąd cywilny jest również związany prawomocnym orzeczeniem sądu administracyjnego (art. 170 p.p.s.a.). W postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym odpowiednio organ administracyjny i sąd administracyjny związane są prawomocnymi orzeczeniami sądów cywilnych (art. 365 § 1 k.p.c.).

1.7. Dopuszczalność drogi sądowej

Zgodnie z przepisami art. 2 k.p.c. do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, o ile sprawy te nie należą do właściwości sądów szczególnych, oraz Sąd Najwyższy. Jednakże nie są rozpoznawane w postępowaniu sądowym sprawy cywilne, jeżeli przepisy szczególne przekazują je do właściwości innych organów (np. sądów administracyjnych czy sądów wojskowych).

Tak określona w art. 2 k.p.c. **dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych** stanowi podstawową przesłankę domagania się ochrony prawnej w postępowaniu przed sądami. Niespełnienie tego wymogu może polegać na tym, że:

- 1) sprawa nie stanowi sprawy cywilnej w rozumieniu art. 1 k.p.c.,
- 2) sprawa stanowi sprawę cywilną, ale do jej rozpoznania właściwy jest inny organ niż sądy powszechne czy Sąd Najwyższy.

W takim przypadku mamy do czynienia z **niedopuszczalnością drogi sądowej**, która może mieć charakter **pierwotny** (istniała w chwili wniesienia pozwu/wniosku i powoduje jego odrzucenie, a w przypadku spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych objętych dyspozycją art. 264 § 1 k.p. – przekazanie sprawy zgodnie z właściwością) bądź **następczy** (powstała w toku postępowania wskutek zmian podmiotowych i powoduje jego umorzenie).

W literaturze przedmiotu wyróżnia się niedopuszczalność drogi sądowej:

- 1) **bezwzględna** – dana sprawa nie może być w ogóle rozpoznana przez sąd powszechny z powodu jej niecywilnego charakteru, osoby, przedmiotu lub w związku z obowiązującym przepisem prawa;

- 2) **względna** – osoba uprawniona ma możliwość dokonania wyboru pomiędzy przekazaniem swojej sprawy do rozpoznania sądowi powszechnemu a innemu organowi;
- 3) **czasową** – dana sprawa cywilna może być poddana właściwości sądu powszechnego dopiero po jej rozpoznaniu w postępowaniu przed innym organem. Odnotowania wymaga, iż w literaturze przedmiotu istnieje spór co do zasadności wyodrębnienia niedopuszczalności czasowej.

1.8. Naczelne zasady postępowania cywilnego

Do naczelnych zasad postępowania cywilnego należą:

- 1) **zasada prawdy materialnej** (art. 3 k.p.c.) – obowiązek dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawania wyjaśnień co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiania dowodów spoczywa na stronach i uczestnikach postępowania. Z kolei ciężar udowodnienia faktów mających dla rozstrzygnięcia sprawy duże znaczenie spoczywa na tej stronie, która z tych faktów wywodzi skutki prawne (art. 227 k.p.c.). Oznacza to, że sąd nie ma obowiązku dążenia do wszechstronnego zbadania wszystkich okoliczności sprawy oraz nie jest zobowiązany do zarządzania dochodzenia w celu uzupełnienia lub wyjaśnienia twierdzeń stron i wykrycia środków dowodowych pozwalających na ich udowodnienie. W postępowaniu cywilnym sąd może przeprowadzić dowody niewskazane przez stronę (z urzędu), ale nie ma takiego obowiązku (art. 232 k.p.c.). To strony są wyłącznym dysponentem toczącego się postępowania, a w konsekwencji do nich należy gromadzenie materiałów i wreszcie to one ponoszą odpowiedzialność za jego wynik. Zadaniem sądu jest tylko zbadanie, czy w ramach prawa materialnego, stanowiącego podstawę rozstrzygnięcia o żądaniu powoda, strony udowodniły fakty, z których każda z nich wywodzi skutki prawne dla niej korzystne;
- 2) **zasada równości stron** (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP) – stronom w postępowaniu cywilnym gwarantuje się równe prawa procesowe. Zasada ta przejawia się m.in. w tym, że strona może wnieść pismo procesowe zawierające jej stanowisko w przedmiocie twierdzeń i faktów przywołanych w piśmie procesowym jej przeciwnika procesowego (np. odpowiedź na pozew, odpowiedź na apelację, odpowiedź na skargę kasacyjną, pisma przygotowawcze). Sąd na rozprawie udziela głosu każdej ze stron. Po wywołaniu sprawy strony – najpierw powód, a potem pozwany – zgłaszają ustnie swe żądania i wnioski oraz przedstawiają twierdzenia i dowody na ich poparcie (art. 210 § 1 k.p.c.). Każda ze stron obowiązana jest do złożenia oświadczenia co do twierdzeń strony przeciwnej, dotyczących okoliczności faktycznych. Z kolei w postępowaniu nieprocesowym w przypadku niewyznaczenia rozprawy sąd przed rozstrzygnięciem sprawy może wysłuchać uczestników na posiedzeniu sądowym lub zażądać od nich oświadczeń na piśmie. Realizacja zasady równości stron następuje przez dyspozycję art. 5 k.p.c., zgodnie z którym w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania

występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych. Udzielenie pouczenia zależy od oceny i uznania sądu uwiarygodnionej konkretną sytuacją procesową i staje się powinnością sądu tylko w sytuacjach zupełnie wyjątkowych, kiedy zachodzi potrzeba zapobieżenia nierówności podmiotów toczącego się postępowania, a więc wówczas, gdy strona z uwagi na swoją nieporadność i stopień skomplikowania sprawy nie jest w stanie zrozumieć istoty prowadzonego postępowania i podjąć w związku z tym stosownej czynności procesowej. W praktyce często zdarza się, że z uprawnienia tego sąd korzysta przykładowo w sprawach o rozwód, gdy strona działająca bez profesjonalnego pełnomocnika (z powodu nieporadności lub nie rozumiejąc istoty prowadzonego postępowania) żąda orzeczenia rozwodu bez orzekania o winie, pomimo braku wymaganej przepisami zgody w tym zakresie strony przeciwnej (art. 57 § 2 k.r.o.);

- 3) **zasada dyspozycyjności (rozporządzalności)** – stronie przysługuje prawo do dysponowania (rozporządzania) swoimi sprawami w postępowaniu cywilnym. Zasada ta rozpatrywana jest w dwóch płaszczyznach: po pierwsze, przez pryzmat możliwości zainicjowania postępowania cywilnego, po drugie, przez pryzmat przedmiotu postępowania. Zgodnie z tą zasadą postępowanie cywilne wszczynane jest jedynie na wniosek strony (łac. *nemo iudex sine actore*). Zasada ta obowiązuje w procesie. Natomiast postępowanie nieprocesowe wszczyna się na wniosek, przy czym w wypadkach wskazanych w ustawie sąd może również wszcząć je z urzędu (art. 506 k.p.c.). Wszczęcie postępowania nieprocesowego z urzędu (np. w sprawach, o których mowa w art. 534, art. 541 § 1, art. 548 § 1, art. 559 § 1, art. 570, art. 579⁴ § 1 k.p.c.) stanowi wyjątek od zasady dyspozycyjności. Strona, inicjując postępowanie cywilne, decyduje o jego przedmiocie. Sąd cywilny rozpoznaje bowiem tylko żądania zgłoszone przez strony (łac. *ne eat iudex ultra petita partium*). Jako przykład odstępstwa można wskazać regulację zawartą w art. 477¹ k.p.c. – w postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy, jeżeli pracownik dokonał wyboru jednego z przysługujących mu alternatywnie roszczeń, a zgłoszone roszczenie okaże się nieuzasadnione, sąd może z urzędu uwzględnić inne roszczenie alternatywne (np. pracownik żądał przywrócenia do pracy, a sąd po rozważeniu okoliczności faktycznych sprawy zasądził na jego rzecz od pracodawcy odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego rozwiązania stosunku pracy). Przejawem zasady dyspozycyjności są również uprawnienia powoda do cofnięcia pozwu, zrzeczenia się roszczenia czy jego ograniczenia, z których może skorzystać, tylko spełniając odpowiednie wymogi ustawowe;
- 4) **zasada kontradyktoryjności (sporności)** – opiera się na założeniu, że pomiędzy stronami postępowania cywilnego toczy się spór, a sąd pełni funkcję niezależnego arbitra, który wydaje rozstrzygnięcie na podstawie dowodów zgłoszonych przez strony. Innymi słowy, dowody przeprowadzane są wyłącznie na wniosek stron. Zasada ta doznaje jednak wyjątków: po pierwsze, sąd może oprzeć się na faktach powszechnie znanych (tzw. **notoryjność powszechna**), albowiem nie

wymagają one przeprowadzenia dowodu, a sąd bierze je pod rozwagę nawet bez powołania się na nie przez strony (art. 228 § 1 k.p.c.); po drugie, przeprowadzenia dowodu nie wymagają fakty znane sądowi z urzędu [tzw. **notoryjność urzędowa (sądowa)**], sąd ma jednak obowiązek zwrócenia na nie uwagi stronom na rozprawie (art. 228 § 2 k.p.c.); po trzecie, nie wymagają dowodu również fakty, o których informacja jest powszechnie dostępna, aczkolwiek sąd ma obowiązek zwrócenia na nie uwagi stronom na rozprawie (art. 228 § 2 k.p.c.); po czwarte, sąd może z urzędu dopuścić dowód niewskazany przez strony (art. 232 zdanie drugie k.p.c.). Na marginesie należy zaznaczyć, że przeciwieństwem zasady kontradiktoryjności jest **zasada inkwizycyjności**, zgodnie z którą dowody przeprowadzane są z urzędu;

- 5) **zasada bezpośredniości** – istota tej zasady polega na tym, że sąd rozpoznający sprawę powinien osobiście (bezpośrednio) zetknąć się z całym materiałem dowodowym zgromadzonym w postępowaniu cywilnym. Wyrazem tej zasady jest chociażby reguła zawarta w art. 323 k.p.c., zgodnie z którą wyrok może być wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku. W myśl zasady bezpośredniości postępowanie dowodowe odbywa się przed sądem orzekającym. Wyjątki od tej reguły dotyczą sytuacji, gdy sprzeciwia się temu charakter dowodu albo względ na poważne niedogodności lub niewspółmierność kosztów w stosunku do przedmiotu sporu. W takich wypadkach sąd orzekający zleci przeprowadzenie dowodu jednemu ze swych członków (sędzia wyznaczony) albo innemu sądowi (sąd wezwany). Należy również zaznaczyć, że charakter pośredni ma również postępowanie przed sądem drugiej instancji (dopuszczalne jest uzupełniające postępowanie dowodowe) i Sądem Najwyższym;
- 6) **zasada ustności** – wprawdzie w postępowaniu cywilnym dominuje zasada ustności, jednak w uzupełniającym zakresie realizowana jest również zasada pisemności. Przyjmuje się, że zasada ustności najpełniej realizowana jest poprzez przeprowadzenie rozprawy. Podczas rozprawy strony mają możliwość zaprezentowania swoich stanowisk procesowych – złożenia wniosków formalnych, dowodowych czy innych oświadczeń – przede wszystkim ustnie do protokołu. W formie ustnej świadkowie i strony składają zeznania, a biegli opinie. Przyjęcie takiego modelu procedowania pozwala na urzeczywistnienie zasady bezpośredniości, jak i usprawnienie postępowania;
- 7) **zasada koncentracji (skupienia) materiału dowodowego** (art. 6 k.p.c.) – ma na celu zapewnienie sprawnego i szybkiego rozpoznania sprawy. Sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. Z kolei strony i uczestnicy postępowania obowiązani są przytaczać wszystkie fakty i dowody bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko. W celu zdyscyplinowania stron i uczestników postępowania do prawidłowego (terminowego) realizowania tego obowiązku w postępowaniu cywilnym wprowadzono **prekluzję dowodową (procesową)**, zgodnie z którą

zgłoszenie twierdzeń i dowodów na ich poparcie jest dopuszczalne tylko w terminie wyznaczonym przez sąd pod rygorem pominięcia spóźnionych twierdzeń i dowodów (art. 205² § 1 pkt 2 i 3, a na mocy nowelizacji z 9.03.2023 r. – art. 205² § 1 pkt 3; art. 205³ § 2; art. 205⁹; art. 205¹¹ § 4 k.p.c.). Ma ona charakter względny, albowiem sąd może dopuścić spóźnione twierdzenia i dowody, jeżeli strona uprawdopodobni, iż ich powołanie w piśmie przygotowawczym nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynikała później (art. 205³ § 2 zdanie drugie k.p.c.);

- 8) **zasada swobodnej oceny dowodów** (art. 233 § 1 k.p.c.) – sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału. Dokonując oceny dowodów, sąd kieruje się zasadami prawidłowego (logicznego) rozumowania i doświadczeniem życiowym. Sąd rozważa zebrany materiał dowodowy w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny. Ocena dowodów obejmuje również sposób przeprowadzenia dowodu, jego swoiste cechy i okoliczności temu towarzyszące, w tym wszelkie jego wadliwości (np. w przypadku zeznań świadków, którzy byli przed ich złożeniem obecni na sali rozpraw podczas przeprowadzania innych dowodów). Zasadą jest, że uzasadnienie wyroku powinno w szczególności zawierać ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej (art. 327¹ § 1 pkt 1 k.p.c.);
- 9) **zasada formalizmu procesowego** – czynność procesowa wywołuje skutki prawne, jeżeli została dokonana z poszanowaniem wymogów dla niej przewidzianych. Wymogi te mogą dotyczyć formy, treści, obowiązku uiszczenia opłaty sądowej, obowiązku dokonania przez profesjonalnego pełnomocnika (sporządzenie pisma procesowego czy zastępstwo w postępowaniu przed Sądem Najwyższym), miejsca i czasu jej dokonania. Zasadą jest, że czynność procesowa jest ważna, gdy są spełnione łącznie wszystkie wymogi przewidziane dla niej w przepisach prawa, chyba że ustawa stanowi inaczej (np. art. 369 § 3 k.p.c. – dopuszczalne jest wniesienie apelacji bezpośrednio do sądu drugiej instancji, zamiast za pośrednictwem sądu pierwszej instancji). Formalizm procesowy chroni strony przed uznaniową interpretacją czynności dokonanych przez podmioty postępowania, gwarantuje pewność, że jeżeli dochowano formy procesowej czynności, to wywoła ona skutki procesowe;
- 10) **zasada jawności** (art. 9 k.p.c.) – ustrojodawca przesądził w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP o tym, że każdy ma prawo do jawnego rozpatrzenia sprawy. Z kolei w ust. 2 tego przepisu określił przesłanki wyłączenia jawności rozprawy – moralność, bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Jednocześnie wskazał, że wyrok ogłaszany jest publicznie. Na gruncie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego ustawodawca dokonał uszczegółowienia tej zasady, jak też dookreślił katalog przypadków, gdy nie jest ona stosowana. Już w przepisach art. 9 k.p.c. ustawodawca wskazał, że zasada jawności dotyczy rozpoznawania spraw oraz dostępu do akt

postępowania (przeglądanie oraz otrzymywanie odpisów, kopii lub wyciągów). Jawność postępowania może mieć charakter **zewnątrzny** (wobec osób postronnych – publiczności, art. 148 § 1 k.p.c.) bądź **wewnętrzny** (tylko wobec uczestników postępowania). Rozpoznawanie spraw w postępowaniu cywilnym odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (zob. np. art. 341, art. 374, art. 391¹ § 1 zdanie drugie, art. 398¹¹ § 1, art. 424¹⁰ zdanie drugie, art. 480⁴ § 1, art. 579⁴ § 4 zdanie pierwsze, art. 610⁶ § 3, art. 626¹ § 1, art. 766, art. 1142² k.p.c.). Należy też zwrócić uwagę na art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 3 ustawy covidowej, zgodnie z którym w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, gdy nie można przeprowadzić posiedzenia zdalnego, a przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego nie jest konieczne. Oprócz tego art. 15zszs² ustawy covidowej stanowi, że w przypadku gdy w sprawie rozpoznawanej według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego postępowanie dowodowe zostało przeprowadzone w całości, sąd może zamknąć rozprawę i wydać orzeczenie na posiedzeniu niejawnym po uprzednim odebraniu od stron lub uczestników postępowania stanowisk na piśmie. W posiedzeniach niejawnych mogą uczestniczyć tylko osoby wezwane (dotyczy to również stron). Strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt. Treść protokołów i pism może być także udostępniana w postaci elektronicznej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe (system teleinformatyczny) albo innego systemu teleinformatycznego służącego udostępnianiu tych protokołów lub pism. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku, chyba że protokół został sporządzony wyłącznie pisemnie. Przewodniczący wydaje z akt sprawy zapis dźwięku, jeśli wydaniu zapisu obrazu i dźwięku sprzeciwia się ważny interes publiczny lub prywatny. Jeżeli posiedzenie odbyło się przy drzwiach zamkniętych, strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy jedynie zapisu dźwięku. W kontekście zasady jawności należy jeszcze wspomnieć o obowiązującym od dnia 7.11.2019 r. art. 9¹ k.p.c., który zastąpił dotychczas obowiązujący art. 162¹ k.p.c. Ustawodawca zrezygnował bowiem z wymogu uzyskania zgody sądu na utrwalanie przez stronę przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. Zezwolenie sądu nie jest wymagane na utrwalanie przez strony lub uczestników postępowania nie tylko przebiegu posiedzeń, ale również innych czynności sądowych, przy których są obecni. Strony i uczestnicy postępowania mają jednak obowiązek uprzedzenia sądu o zamiarze skorzystania z tego uprawnienia. Należy zaznaczyć, że uprawnienie to nie ma charakteru absolutnego, albowiem sąd zakazuje stronie lub uczestnikowi postępowania utrwalenia przebiegu posiedzenia lub innej czynności sądowej za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, jeżeli posiedzenie lub jego część odbywa się przy drzwiach zamkniętych lub sprzeciwia się temu względ na prawidłowość postępowania.

1.9. Ogólne zasady udziału prokuratora i organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym

Niezależnie od powyższego należy wskazać, że w art. 7 k.p.c. **zagwarantowano prokuratorowi możliwość uczestniczenia w postępowaniu cywilnym**. Prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie, tj. w sprawach o unieważnienie oraz ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa (art. 22 k.r.o.), o ustalenie lub zaprzeczenie macierzyństwa (art. 61¹⁶ k.r.o.), o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 86 k.r.o.), o rozwiązywanie przysposobienia (art. 127 k.r.o.).

W postępowaniu cywilnym mogą uczestniczyć również **organizacje pozarządowe**, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej. Dla ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, mogą wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu.

1.10. Ugoda w postępowaniu cywilnym

W sprawach, w których **zawarcie ugody** jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji (art. 10 k.p.c.). Ustawodawca wprowadził zakaz zawierania ugody w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477¹² k.p.c.). Z dniem 1.01.2020 r. dopuszczalne stało się zawarcie ugody w sprawie odwołania do sądu ochrony konkurencji i konsumentów w sprawach z zakresu:

- 1) ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 479^{30a} k.p.c.),
- 2) regulacji energetyki (art. 479^{52a} k.p.c.),
- 3) regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479^{63a} k.p.c.),
- 4) regulacji transportu kolejowego (art. 479^{74a} k.p.c.),
- 5) regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479^{85a} k.p.c.).

Istotą ugody jest osiągnięcie kompromisu polegającego na wzajemnych ustępstwach i uzasadnionej niepewnością każdej ze stron co do treści przyszłego rozstrzygnięcia sądowego. Jednakże w sprawach ze stosunków pracy nie powinna być ona krzywdząca dla pracownika. Ugoda sądowa stanowi umowę w rozumieniu prawa materialnego. Przyjmuje się, że przedmiotem ugody są wszystkie roszczenia wynikające z danego stosunku prawnego łączącego strony, a objętego ugodą, chyba że strony ustalą inaczej.

Zawarcie ugody sądowej skutkuje wydaniem postanowienia o umorzeniu postępowania w przypadku, gdy sąd uzna ją za dopuszczalną. Wprawdzie w takiej sytuacji nie

zachodzi powaga rzeczy osądzonej, ale ugoda sądowa jest skuteczna i wiąże strony, dopóki nie zostanie prawnie podważona.

1.11. Klauzula generalna nadużycia prawa procesowego

Z dniem 7.11.2019 r. w postępowaniu cywilnym zaczęły obowiązywać przepisy art. 4¹ i art. 226² k.p.c., wprowadzające **klauzulę generalną nadużycia prawa procesowego**, zgodnie z którą z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania stronom i uczestnikom postępowania nie wolno czynić użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono. W uzasadnieniu nowelizacji z 4.07.2019 r. ustawodawca jako przykłady nadużycia prawa procesowego – **w określonych warunkach** – wskazał w szczególności:

- 1) wnoszenie jako pozwu pisma niezawierającego żądania rozpoznania sprawy sądowej;
- 2) wnoszenie pozwu oczywiście bezzasadnego;
- 3) wnoszenie szeregu wniosków o wyłączenie sędziego;
- 4) wnoszenie szeregu zażaleń w tym samym lub zbliżonym przedmiocie;
- 5) wnoszenie szeregu wniosków o sprostowanie, uzupełnienie lub wykładnię wyroku.

W orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego dotychczas nadużycie prawa procesowego definiowano przez pryzmat czynności procesowej sprzecznej z dobrymi obyczajami na kanwie art. 3 k.p.c. Ustawodawca uznał jednak, że nie należy łączyć klauzuli nadużycia uprawnienia procesowego z klauzulą sprzeczności z dobrymi obyczajami, gdyż mimo podobieństwa podstawa wyróżnienia czynności podlegających działaniu jednej i drugiej klauzuli jest inna; są one niezależne od siebie. Zdaje się jednak, że przypadki działań procesowych stron postępowania zakwalifikowane na podstawie art. 3 k.p.c. jako przejawy nadużycia prawa procesowego w przeważającej mierze mogą być uznane za nadużycie prawa procesowego również na podstawie art. 4¹ k.p.c. Chodzi przykładowo o złożenie wniosku o zawezwanie do próby ugodowej wyłącznie w celu przerwania biegu przedawnienia czy wykorzystywanie przez stronę uprawnienia do żądania odroczenia rozprawy w celu opóźnienia postępowania.

Ileokroć zachowanie strony w świetle okoliczności sprawy wskazuje na nadużycie przez nią prawa procesowego, sąd poucza ją o możliwości zastosowania wobec niej na podstawie art. 226² § 2 k.p.c. (w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie) następujących środków:

- 1) skazanie na grzywnę;
- 2) niezależnie od wyniku sprawy, odpowiednio do spowodowanej tym nadużyciem prawa procesowego zwłoki w jej rozpoznaniu, włożenia na stronę nadużywającą obowiązku zwrotu kosztów w części większej, niż wskazywałby wynik sprawy, a nawet zwrotu kosztów w całości;
- 3) na wniosek strony przeciwnej:
 - a) zasądzenie od strony nadużywającej kosztów procesu podwyższonych odpowiednio do spowodowanego tym nadużyciem zwiększenia nakładu pracy strony przeciwnej na prowadzenie sprawy, nie więcej jednak niż dwukrotnie,

- b) podwyższenie stopy odsetek zasądzonych od strony, której nadużycie spowodowało zwłokę w rozpoznaniu sprawy, za czas odpowiadający tej zwłoce, z tym że stopa może zostać podwyższona nie więcej niż dwukrotnie; przepisów o maksymalnej dopuszczalnej wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie nie stosuje się.

1.12. Przesłanki postępowania cywilnego

W przepisach Kodeksu postępowania cywilnego ustawodawca zawarł katalog okoliczności, których wystąpienie warunkuje dopuszczalność wszczęcia, przeprowadzenia i zakończenia postępowania cywilnego (tzw. **przesłanki procesowe**). Okoliczności te mogą dotyczyć stanu zarówno prawnego, jak i faktycznego. Przesłanki procesowe dzieli się – ze względu na ich funkcje w postępowaniu – na:

- 1) **pozytywne** (dodatnie) – przesłanki te muszą być spełnione, aby postępowanie cywilne było dopuszczalne. Należą do nich:
 - a) dopuszczalność drogi sądowej (art. 199 § 1 pkt 1 i art. 379 pkt 1 k.p.c.),
 - b) jurysdykcja krajowa sądów polskich (art. 1099 k.p.c.),
 - c) zdolność sądowa stron (art. 199 § 1 pkt 3 *ab initio* i art. 379 pkt 2 k.p.c.),
 - d) zdolność procesowa stron (w przypadku jej braku zastępstwo osoby fizycznej przez przedstawiciela ustawowego, a osoby prawnej lub jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną – przez organ powołany do jej reprezentowania) (art. 199 § 1 pkt 3 *in fine* i art. 379 pkt 2 k.p.c.),
 - e) należyte umocowanie pełnomocnika strony (art. 379 pkt 2 k.p.c.),
 - f) właściwy tryb postępowania (art. 201 i 202 k.p.c.),
 - g) właściwość sądu (art. 200 k.p.c.);
- 2) **negatywne** (ujemne) – wystąpienie tych okoliczności skutkuje niedopuszczalnością postępowania cywilnego. Określane są również mianem **przeszkód procesowych**. Należą do nich:
 - a) zawisłość sporu (art. 199 § 1 pkt 2 i art. 379 pkt 3 *ab initio* k.p.c.),
 - b) powaga rzeczy osądzonej (art. 199 § 1 pkt 2 i art. 379 pkt 3 *in fine* k.p.c.),
 - c) skład sądu orzekającego sprzeczny z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 *ab initio* k.p.c.),
 - d) udział sędziego wyłączzonego z mocy ustawy w rozpoznaniu sprawy (art. 379 pkt 4 *in fine* k.p.c.),
 - e) niewłaściwość sądu rejonowego w sprawach, w których sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu (art. 379 pkt 6 k.p.c.),
 - f) istnienie zapisu na sąd polubowny (art. 1165 § 1 i 2 k.p.c.),
 - g) immunitet sądowy pozwanego (art. 1113 k.p.c.),
 - h) niezłożenie w terminie kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu przez powoda będącego cudzoziemcem (art. 1124 § 3 k.p.c.).

! Aby postępowanie cywilne było dopuszczalne, muszą być spełnione wszystkie przesłanki pozytywne i nie może wystąpić żadna przesłanka negatywna.

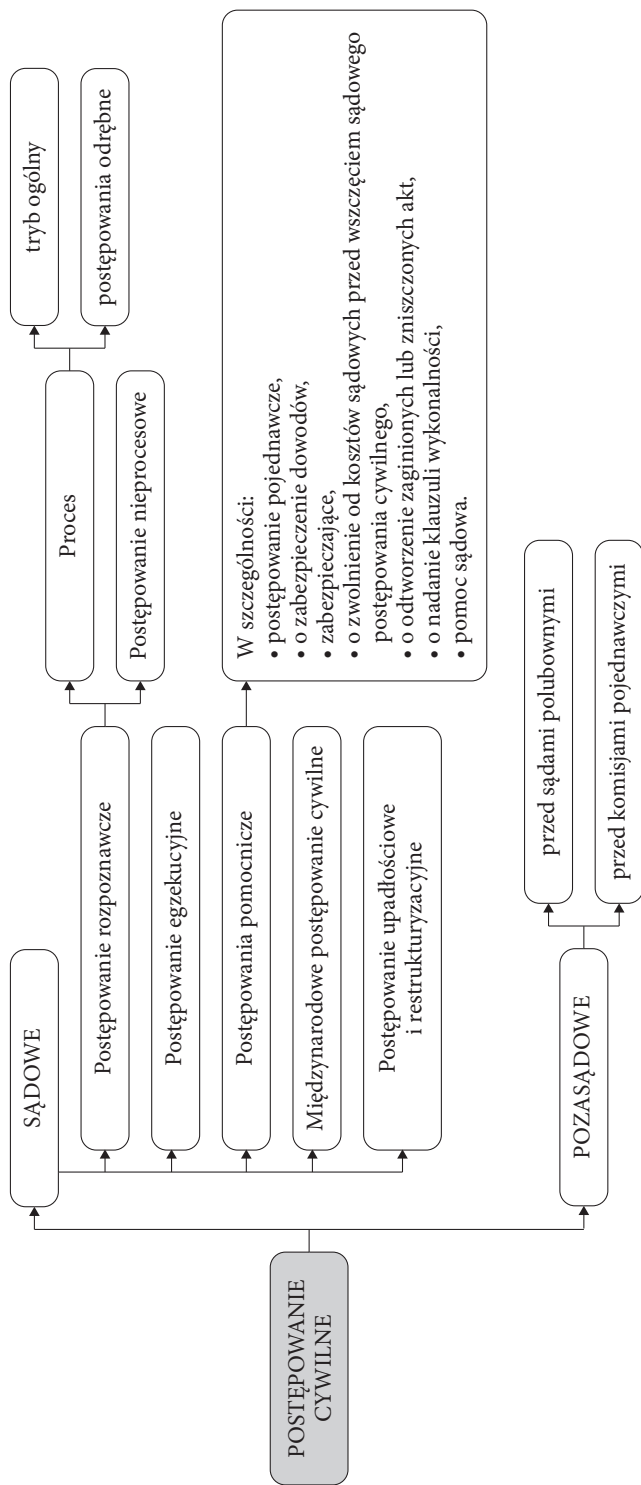
Przesłanki procesowe dzieli się również według kryterium skutku (braku pozytywnej bądź wystąpienia negatywnej) przesłanki dla postępowania na:

- 1) **bezwzględne** (absolutne, nieusuwalne) – decydują o ważności postępowania. Sąd bada wystąpienie przesłanek bezwzględnych na każdym etapie postępowania z urzędu. Brak jakiegokolwiek pozytywnej przesłanki bezwzględnej lub wystąpienie co najmniej jednej negatywnej przesłanki bezwzględnej skutkuje nieważnością postępowania. Należą do nich:
 - a) dopuszczalność drogi sądowej (art. 199 § 1 pkt 1 i art. 379 pkt 1 k.p.c.),
 - b) jurysdykcja krajowa sądów polskich (art. 1099 k.p.c.),
 - c) zdolność sądowa stron (art. 199 § 1 pkt 3 *ab initio* i art. 379 pkt 2 k.p.c.),
 - d) zdolność procesowa stron (w przypadku jej braku zastępstwo osoby fizycznej przez przedstawiciela ustawowego, a osoby prawnej lub jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną – przez organ powołany do jej reprezentowania) (art. 199 § 1 pkt 3 *in fine* i art. 379 pkt 2 k.p.c.),
 - e) należyte umocowanie pełnomocnika strony (art. 379 pkt 2 k.p.c.),
 - f) zawisłość sporu (art. 199 § 1 pkt 2 i art. 379 pkt 3 *ab initio* k.p.c.),
 - g) powaga rzeczy osądzonej (art. 199 § 1 pkt 2 i art. 379 pkt 3 *in fine* k.p.c.),
 - h) skład sądu orzekającego sprzeczny z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 *ab initio* k.p.c.),
 - i) udział sędziego wyłączzonego z mocy ustawy w rozpoznaniu sprawy (art. 379 pkt 4 *in fine* k.p.c.),
 - j) niewłaściwość sądu rejonowego w sprawach, w których sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu (art. 379 pkt 6 k.p.c.);
- 2) **względne** (relatywne, usuwalne) – dotyczą prawidłowości postępowania, a nie jego ważności (nie skutkują nieważnością procesu). W określonych w Kodeksie postępowania cywilnego przypadkach mogą być naprawione lub uzupełnione w toku postępowania odpowiednio przez strony lub sąd. Należą do nich:
 - a) właściwy tryb postępowania (art. 201 i 202 k.p.c.),
 - b) właściwość sądu (art. 200 k.p.c.), z wyjątkiem przypadku z art. 379 pkt 6 k.p.c.,
 - c) istnienie zapisu na sąd polubowny (art. 1165 § 1 i 2 k.p.c.),
 - d) immunitet sądowy pozwanego (art. 1113 k.p.c.),
 - e) niezłożenie w terminie kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu przez powoda będącego cudzoziemcem (art. 1124 § 3 k.p.c.).

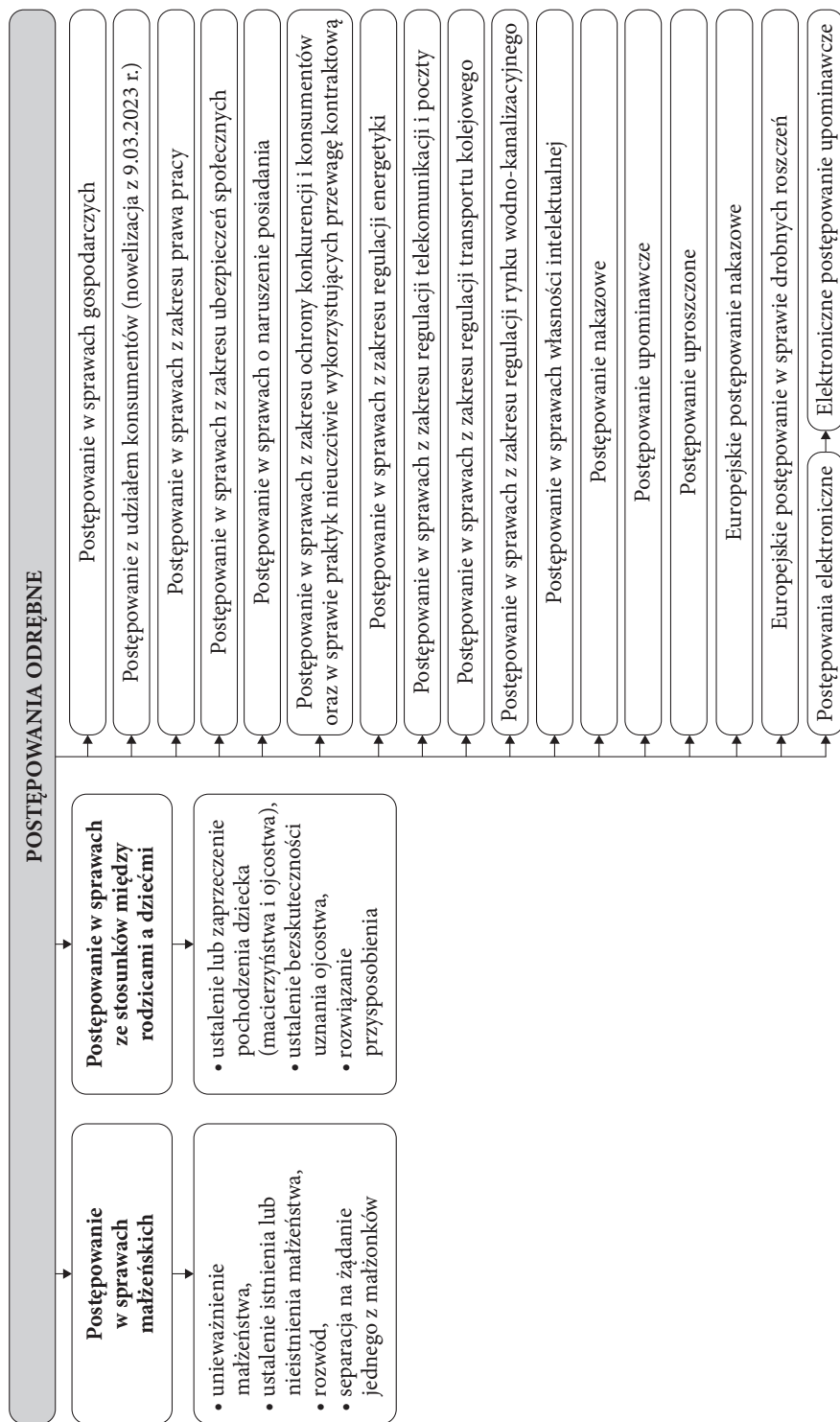
! Brak przesłanki bezwzględnej pozytywnej lub wystąpienie przesłanki bezwzględnej negatywnej skutkuje niedopuszczalnością postępowania. W przypadku ustalenia w toku postępowania, że taka sytuacja miała miejsce, **postępowanie jest dotknięte nieważnością. Z kolei pomimo braku przesłanki względnej pozytywnej lub wystąpienia przesłanki względnej negatywnej postępowanie cywilne może być wszczęte.**

2. SCHEMATY

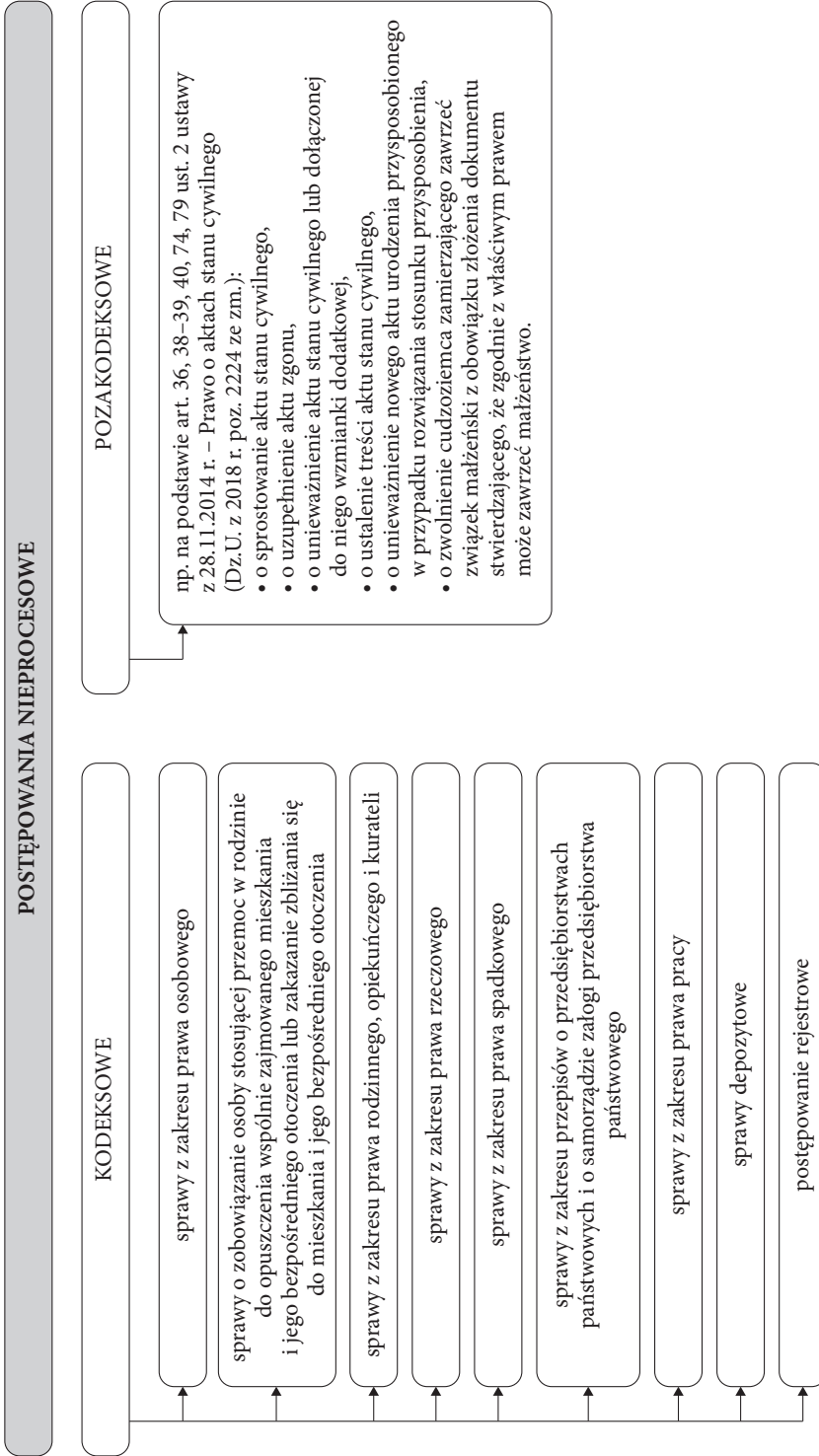
Schemat 1. Rodzaje postępowań cywilnych

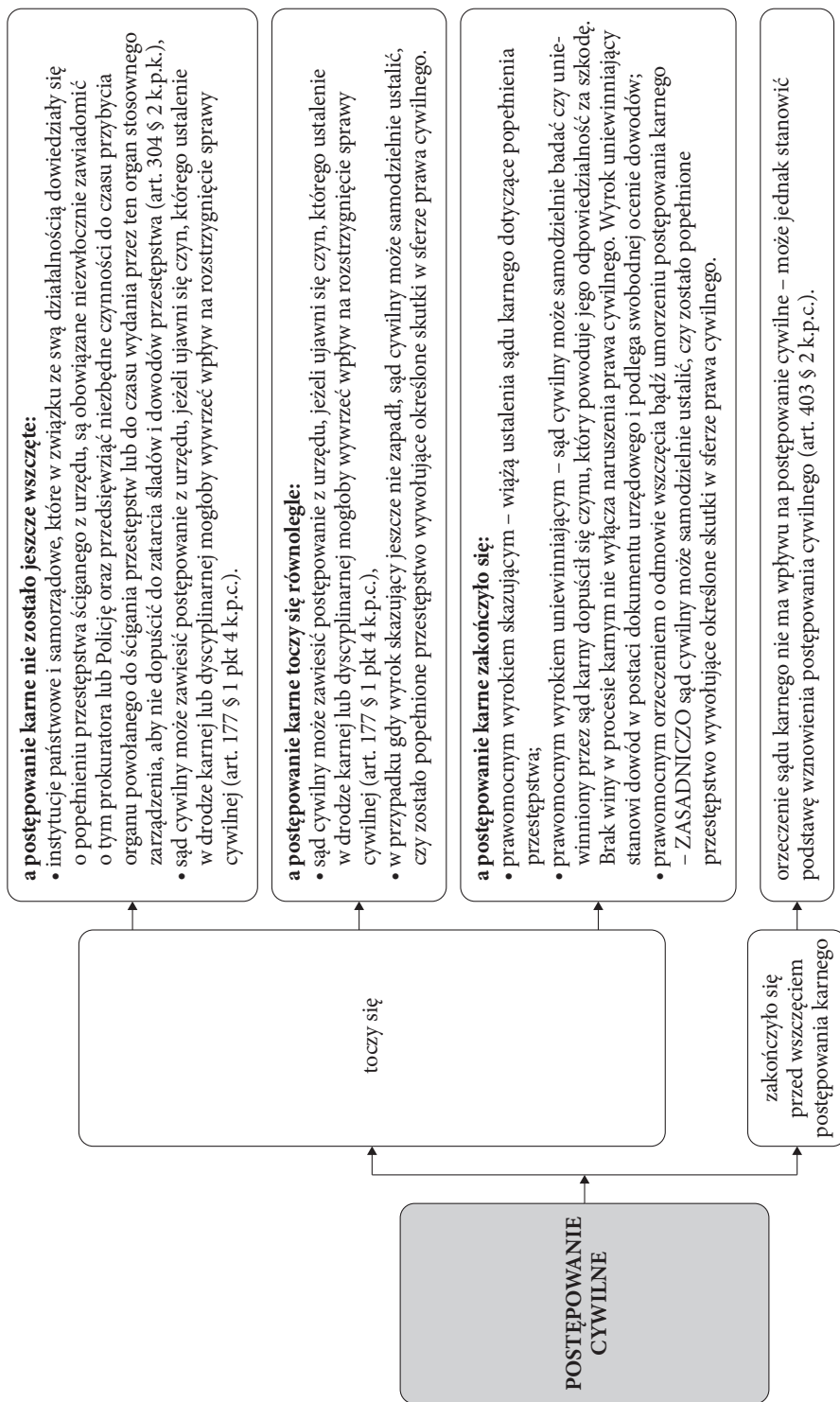
Schemat 2. Postępowania odrębne

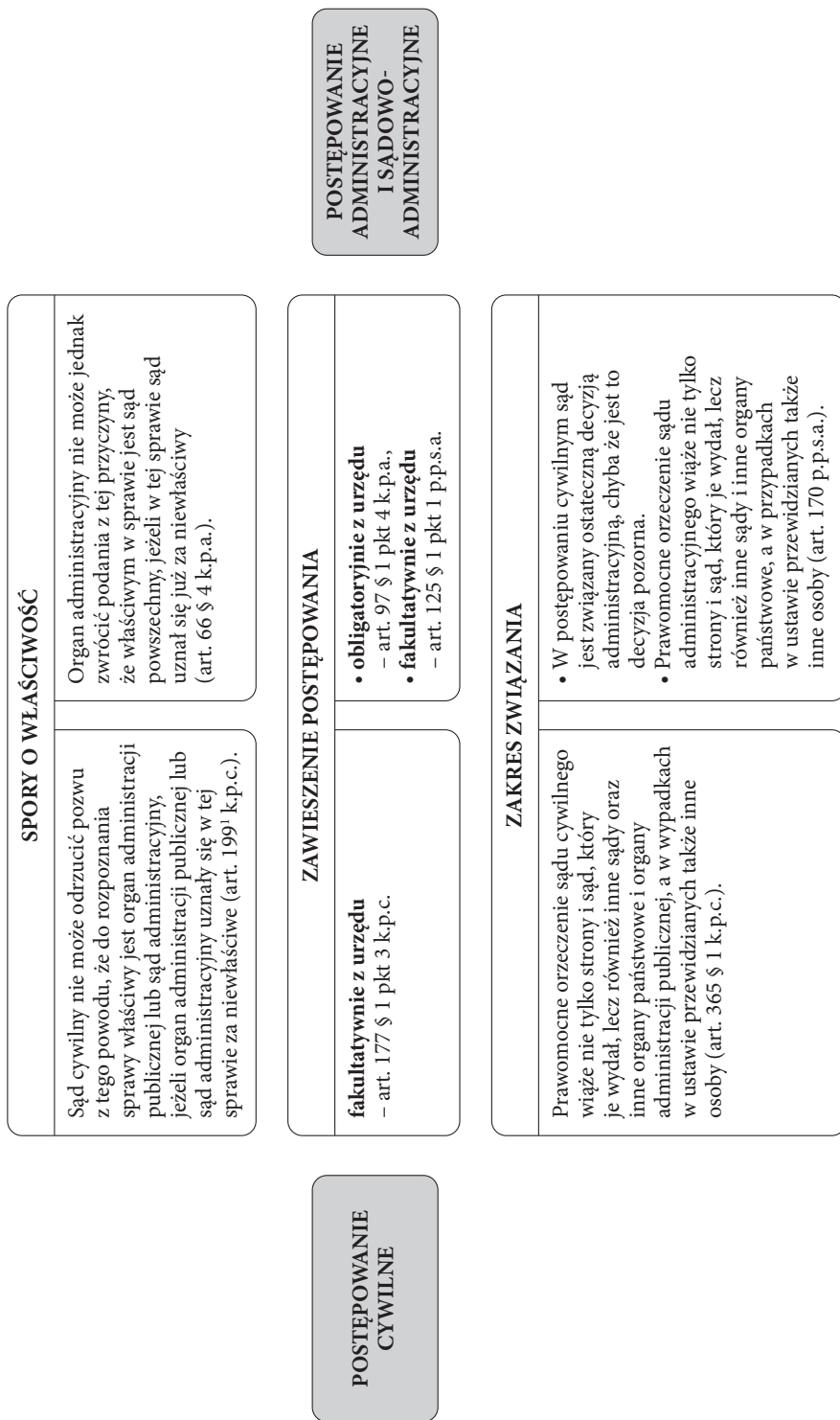
Schemat 3. Postępowania nieprocesowe

Schemat 4. Stosunek postępowania cywilnego do postępowania karnego

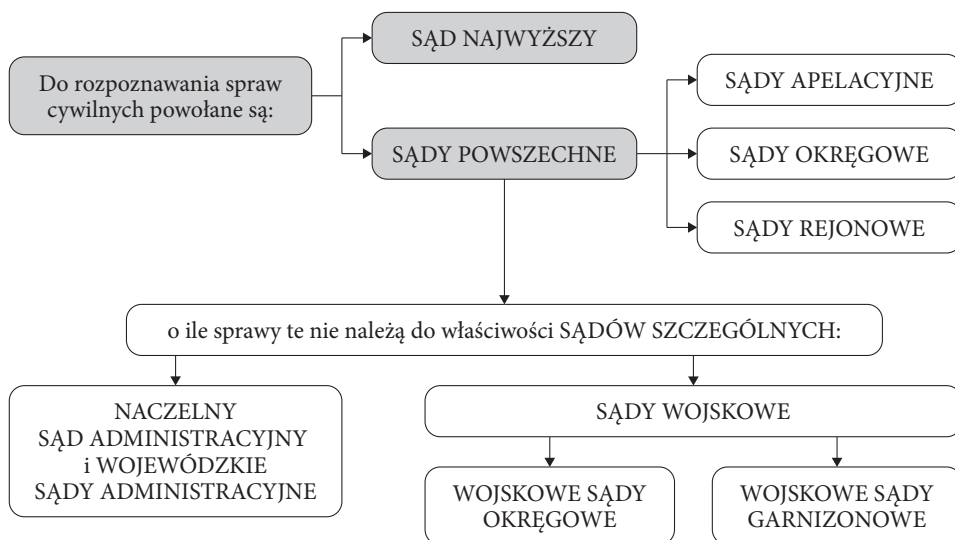

Schemat 5. Stosunek postępowania cywilnego do postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego

**POSTĘPOWANIE
CYWILNE**

**POSTĘPOWANIE
ADMINISTRACYJNE
I SĄDOWO-
ADMINISTRACYJNE**

Schemat 6. Droga sądowa w sprawach cywilnych

3. ORZECZNICTWO

3.1. Dopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu cywilnym

Uchwała SN z 20.01.2022 r., III CZP 30/22, OSNP 2022/9, poz. 84

W sprawie z wniosku gminy o złożenie do depozytu sądowego należności podatkowej podlegającej zwrotowi, wskazującego na wątpliwości co do następstwa prawnego podmiotu, na którego rzecz ma nastąpić zwrot, drogą sądową jest dopuszczalne.

Wyrok NSA z 12.04.2022 r., II GSK 1837/18, LEX nr 3338550

Należność z tytułu składek członkowskich jest należnością cywilnoprawną, której organy samorządu radców prawnych mogą dochodzić w celu wyegzekwowania zaległych należności w stosunku do radcy prawnego w postępowaniu sądowym.

Postanowienie SN z 4.02.2021 r., II PSKP 6/21, LEX nr 3117767

Roszczenie o ustalenie stosunku służby lub o przywrócenie do służby w charakterze funkcjonariusza Służby Celno-Skarbowej na poprzednich warunkach jest sprawą o ochronę stosunku służbowego oraz istotnych jego elementów, która podlega kontroli instancyjnej w postępowaniu administracyjnym oraz kontroli sądów administracyjnych. Nie jest więc sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 k.p.c. Sprawy rozpoznawane przez sąd powszechny na podstawie art. 1991 k.p.c. są sprawami cywilnymi w znaczeniu formalnym.

Wyrok NSA z 11.04.2019 r., I OSK 2032/17, LEX nr 2732812

Na zasadzie art. 2 § 1 k.p.c. – ustanowienie opieki naprzemiennej obojga rozwiedzionych rodziców nad dzieckiem należy do kompetencji sądu powszechnego, a w braku takiego orzeczenia sądowego, istnienia tego rodzaju opieki nie można – w toku postępowania o przyznanie prawa do świadczenia wychowawczego – domniemywać.

Postanowienie SN z 12.05.2016 r., IV CSK 529/15, OSNC 2017/3, poz. 35

W sprawie o stwierdzenie ważności uchwały kościoła lub związku wyznaniowego dotyczącej obsady funkcji w tym kościele lub związku droga sądowa jest niedopuszczalna.

Wyrok NSA z 15.12.2016 r., I OSK 435/15, LEX nr 2205409

Skoro prawo do wybudowania nagrobka i decydowaniu o jego wystroju składa się na prawo do grobu, a jego istota i treść ma charakter cywilnoprawny, to spory dotyczące tego, czy na danym cmentarzu osoba legitymująca się prawem do grobu ma prawo wybudować grób murowany, należą do drogi sądowej przed sądem powszechnym.

Postanowienie SN z 24.06.2016 r., II CSK 624/15, LEX nr 2107090

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia przez Skarb Państwa opłaty rocznej za użytkowanie wieczyste.

3.2. Zasada prawdy materialnej

Wyrok SN z 23.06.2017 r., I CSK 272/16, LEX nr 2382433

Adresatem normy zawartej w art. 3 k.p.c. nie jest sąd, lecz strony. Strony nie mogą zatem skutecznie podnieść zarzutu naruszenia przez sąd tego przepisu.

3.3. Nadużycie prawa procesowego

Wyrok SN z 12.03.2020 r., IV CSK 582/18, LEX nr 3107532

Wystąpienie z wnioskiem o zawezwanie do próby ugodowej wyłącznie w celu uzyskania przerwy biegu przedawnienia stanowi sprzeczne z dobrymi obyczajami nadużycie prawa procesowego.

Wyrok SA w Krakowie z 9.02.2021 r., I AGa 231/19, LEX nr 3416900

Zakaz nadużycia praw procesowych należy uznać, obok zasady efektywności i równouprawnienia stron, za istotny element rzetelnego procesu. Sąd orzekający może i powinien przeciwdziałać podejmowaniu przez stronę czynności paraliżujących tok postępowania sądowego i tym samym pozbawiających przeciwnika procesowego możliwości uzyskania efektywnej ochrony.

3.4. Udzielanie pouczeń

Postanowienie SN z 21.06.2022 r., I NSNc 185/21, LEX nr 3453105

Dopuszczalne jest udzielenie pełnomocnictwa procesowego przez osobę z zaburzeniami psychicznymi. W razie wykrycia tej okoliczności sąd powinien podjąć wszelkie kroki zmierzające do ustanowienia przez stronę pełnomocnika procesowego (art. 5 i 212 k.p.c.), a w skrajnych przypadkach zawiadomić prokuratora o celowości wstąpienia do sprawy lub złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie.

Postanowienie SN z 19.01.2022 r., III USK 159/21, LEX nr 3371883

Z art. 5 k.p.c. i art. 212 § 2 k.p.c. nie wynika powinność sądu o charakterze ogólnego obowiązku udzielania w każdym wypadku pouczeń osobom stającym przed sądem, tylko dlatego, że występują bez profesjonalnego pełnomocnika. Udzielenie pouczenia zależy od oceny i uznania sądu uwiarygodnionego konkretną sytuacją procesową i staje się powinnością sądu tylko w sytuacjach zupełnie wyjątkowych, kiedy zachodzi potrzeba zapobieżenia nierówności podmiotów toczącego się postępowania, a więc wówczas, gdy strona z uwagi na swoją nieporadność i stopień skomplikowania sprawy nie jest w stanie zrozumieć istoty prowadzonego postępowania i podjąć w związku z tym stosownych czynności procesowych.

Postanowienie SN z 15.01.2019 r., II UZ 35/18, LEX nr 2607214

Uzasadniona potrzeba udzielania pouczeń występuje wówczas, gdy w procesie czynności podejmuje osoba nieporadna lub niemająca dostatecznej znajomości prawa – udzielenie pouczenia ma zapobiec wówczas nierówności między podmiotami postępowania, nie może natomiast naruszać bezstronności sądu.

3.5. Zasada szybkości postępowania

Wyrok ETPC z 8.02.2022 r., Q I R v. SŁOWENIA, skarga nr 19938/20, LEX nr 3303897

Rozsądny termin postępowania musi zostać określony w świetle wszystkich okoliczności danej sprawy oraz w oparciu o następujące kryteria: złożoność sprawy, postępowanie samego skarżącego i właściwych organów, znaczenie przedmiotu postępowania dla skarżącego.

Wyrok SA w Białymstoku z 21.12.2018 r., I ACa 622/18, LEX nr 2693417

Strony są wyłącznym dysponentem toczącego się postępowania, a w konsekwencji do nich należy gromadzenie materiałów i wreszcie to one ponoszą odpowiedzialność za jego wynik.

3.6. Zasada jawności postępowania

Wyrok SA w Krakowie z 20.09.2017 r., I ACa 364/17, LEX nr 2441533

Przepis art. 9 § 1 k.p.c. nie daje stronie prawa do żądania kopii całości akt sprawy, a jedynie do otrzymania kopii konkretnie wskazanych dokumentów w tych aktach zawartych.

Wyrok SN z 19.04.2012 r., IV CSK 384/11, LEX nr 1215060

Wniosek o sporządzenie uzasadnienia wyroku i wnioski o doręczenie odpisu wyroku z uzasadnieniem, są odrębnymi czynnościami procesowymi.

Wyrok SN z 3.04.2001 r., I PKN 818/00, LEX nr 57130

Odmowa przesłania pozwanej pracownicy na adres domowy całości akt sądowych nie narusza art. 9 k.p.c.

3.7. Tryby i rodzaje postępowania cywilnego

Postanowienie SN z 13.02.2014 r., V CZ 3/14, LEX nr 1444344

Zgodnie z art. 379 pkt 5 k.p.c., mającym z mocy odesłania zawartego w art. 13 § 2 k.p.c. zastosowanie także w postępowaniu nieprocesowym, pozbawienie strony procesu lub uczestnika postępowania nieprocesowego możliwości obrony swych praw stanowi przyczynę nieważności postępowania. Samo już więc zasadne stwierdzenie przez Sąd Okręgowy wystąpienia tej przyczyny nieważności postępowania w toku rozpoznawania sprawy przez Sąd Rejonowy stanowiło wystarczającą podstawę do uchylenia postanowienia Sądu Rejonowego i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2 k.p.c.).

4. KAZUSY

4.1. W sprawie o rozwód powódka zażądała w pozwie orzeczenia rozwiązania przez rozwód związku małżeńskiego z wyłącznej winy pozwanego. Pozwany nie wniósł odpowiedzi na pozew w wyznaczonym mu przez sąd terminie, pomimo prawidłowego doręczenia zarządzenia sądu. Na pierwszym posiedzeniu sądu w sprawie pozwany stał się wraz z profesjonalnym pełnomocnikiem – adwokatem, który przedłożył sądowi pełnomocnictwo procesowe wraz z odpisem dla strony przeciwnej. Pełnomocnik pozwanego zażądał orzeczenia rozwodu bez orzekania o winie. Przewodniczący zwrócił uwagę stronie pozwanej na fakt, że powódka domaga się orzeczenia rozwodu z winy pozwanego, i ponownie zapytał o stanowisko w sprawie. Pełnomocnik pozwanego podtrzymał swoje dotychczasowe stanowisko. Przewodniczący poprosił powódkę o ustosunkowanie się do żądania pozwanego. Powódka stwierdziła, że z uwagi na liczne romanse małżonka i bogaty materiał dowodowy załączony do pozwu potwierdzający te okoliczności faktyczne, wnosi jak dotychczas, tj. o orzeczenie rozwodu z winy pozwanego. Przewodniczący zwrócił się ponownie do strony pozwanej o ustosunkowanie się do stanowiska powódki. Zarówno pełnomocnik pozwanego, jak i pozwany osobiście konsekwentnie żądali orzeczenia rozwodu bez orzekania o winie. W tym miejscu przewodniczący pouczył stronę pozwaną, że zgodnie z art. 57 § 2 k.r.o. sąd zaniecha orzekania o winie tylko na zgodny wniosek stron. Biorąc pod uwagę, że powódka żąda orzeczenia rozwodu z winy pozwanego, sąd jest zobowiązany do ustalenia, który z małżonków ponosi winę rozkładu pożycia. Następnie przewodniczący ponownie zwrócił się do strony pozwanej o zajęcie stanowiska w sprawie, wskazując, że pozwany może żądać orzeczenia rozwodu ze swojej winy, winy powódki bądź z winy obojga małżonków. Oceń zachowanie sądu.

Odpowiedź: Zasady udzielania pouczeń stronom i uczestnikom postępowania określa art. 5 k.p.c., z którego jednoznacznie wynika, że czynności te mają charakter wyjątkowy. Stosownie do jego brzmienia w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych. W przedmiotowej sprawie pozwany był zastępowany przez profesjonalnego pełnomocnika, tj. adwokata. Nie została więc spełniona podstawowa przesłanka w tym zakresie. Nie można też uznać, że zachodziła uzasadniona potrzeba, skoro pozwany zastępował profesjonalistę, któremu powinny być znane obowiązujące przepisy prawa dotyczące przedmiotowej sprawy. Nie można zatem mówić o nieporadności pozwanego czy zawłości sprawy bądź o nierówności stron (powódka występowała bez pełnomocnika). Wprawdzie pouczenie dotyczyło treści przepisów prawa materialnego, ale ostatecznie odnosiło się do czynności procesowych.

4.2. W dniu 19.09.2019 r. w sprawie o zapłatę odbyło się posiedzenie sądu. Powódka stawiała się osobiście, natomiast pozwany wraz z pełnomocnikiem – radcą prawnym. Przed rozpoczęciem posiedzenia przewodniczący poinformował strony, że ze względu na usterkę techniczną niemożliwe jest sporządzenie zapisu dźwięku i obrazu z posiedzenia sądu. Pismem z 26.09.2019 r. powódka zwróciła się do sądu o wydanie odpisów protokołu rozprawy z 19.09.2019 r. Powódka uiściła opłatę kancelaryjną w prawidłowej wysokości. Pismem z 15.10.2019 r. sąd poinformował powódkę, że wydanie protokołu jest niemożliwe, albowiem nie został sporządzony zapis dźwięku i obrazu z posiedzenia sądu, a pisemny protokół nie może zostać w takiej sytuacji udostępniony. Oceń zachowanie sądu.

Odpowiedź: Prawo do przeglądania akt sprawy i otrzymywania odpisów, kopii lub wyciągów z tych akt zostało uregulowane w art. 9 k.p.c. Przepis ten statuuje również prawo stron i uczestników postępowania do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku. W przypadku gdy sporządzenie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku jest niemożliwe, sporządza się protokół wyłącznie pisemnie. W przedmiotowej sprawie sąd niezasadnie odmówił wydania powódce odpisu protokołu rozprawy z 19.09.2019 r. Miał on bowiem obowiązek wydania jej tego dokumentu (art. 9 § 2 k.p.c.).

4.3. W dniu 12.11.2019 r. odbyło się posiedzenie sądu w sprawie o zapłatę zaległego czynszu. Powód i pozwany stawili się osobiście. Jeszcze przed wejściem na salę rozpraw powód włączył urządzenie do rejestracji dźwięku i obrazu. Podczas posiedzenia sądu trzymał on urządzenie tak, by móc zarejestrować czynności sądowe, a jednocześnie by nikt nie zorientował się, że utrwała on przebieg posiedzenia sądu. Powód wyłączył urządzenie dopiero po opuszczeniu sali rozpraw. Oceń zachowanie powoda.

Odpowiedź: Od dnia 7.11.2019 r. obowiązuje przepis art. 9¹ k.p.c. określający zasady dokonywania prywatnej rejestracji czynności sądu. W przedmiotowej sprawie powód mógł bez zezwolenia sądu utrwalić przebieg posiedzenia sądu tylko za

pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. Co więcej, był zobowiązany uprzedzić sąd o zamiarze utrwalenia przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. Na marginesie trzeba zaznaczyć, że sąd mógł zakazać rejestracji przebiegu posiedzenia w przypadku, gdy sprzeciwiał się temu względ na prawidłowość postępowania.

4.4. W dniu 12.11.2019 r. odbyło się posiedzenie sądu w sprawie o ustalenie istnienia małżeństwa stron. Powód i pozwana stawili się osobiście. Strony nie żądały publicznego rozpoznania sprawy. Powód poinformował sąd o zamiarze utrwalenia posiedzenia sądu za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk. Jednakże sąd zakazał mu dokonania tej czynności. Oceń zachowanie sądu.

Odpowiedź: Wprawdzie przepisy art. 9¹ k.p.c. stanowią, że dopuszczalne jest utrwalenie przez strony i uczestników postępowania przebiegu posiedzenia sądu za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, jednak wprowadzają wyjątki od tej reguły. Sąd zakazuje bowiem stronie lub uczestnikowi postępowania dokonania tej czynności, jeżeli posiedzenie lub jego część odbywa się przy drzwiach zamkniętych lub sprzeciwia się temu względ na prawidłowość postępowania. Sprawy o ustalenie istnienia małżeństwa stron stanowią sprawy małżeńskie w rozumieniu art. 425 k.p.c. Oznacza to, że w tych sprawach posiedzenia odbywają się przy drzwiach zamkniętych, chyba że obie strony żądają publicznego rozpoznania sprawy, a sąd uzna, że jawność nie zagraża moralności (art. 427 k.p.c.). W przedmiotowej sprawie żadna ze stron nie żądała publicznego rozpoznania sprawy, co skutkowało tym, że posiedzenie odbyło się przy drzwiach zamkniętych. Mając zatem na względzie art. 9¹ § 3 k.p.c., sąd słusznie zakazał powodowi utrwalenia posiedzenia sądu za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk.

5. TESTY

1. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek obowiązani są:
 - a) świadkowie;
 - b) strony;
 - c) strony i uczestnicy postępowania.
2. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych:
 - a) jeżeli złożą wnioski w tym zakresie;
 - b) jeśli występują w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej;
 - c) z urzędu.

3. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, do postępowań odrębnych należy postępowanie o:
 - a) ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa;
 - b) zezwolenie na zawarcie małżeństwa;
 - c) zniesienie separacji.

4. Sprawami cywilnymi w ujęciu materialnoprawnym są sprawy o:
 - a) rozwód;
 - b) ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności;
 - c) uzupełnienie aktu zgonu.

5. Sprawami cywilnymi w ujęciu formalnoprawnym nie są sprawy:
 - a) z zakresu regulacji energetyki;
 - b) o wpis partii politycznej do ewidencji;
 - c) z zakresu prawa cywilnego.

6. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, sprawami gospodarczymi są sprawy z zakresu:
 - a) regulacji telekomunikacji i poczty;
 - b) regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego;
 - c) prawa upadłościowego i restrukturyzacyjnego.

7. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, sprawami gospodarczymi nie są sprawy:
 - a) z umów leasingu;
 - b) o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu;
 - c) między organami przedsiębiorstwa państwowego.

8. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, jeżeli posiedzenie odbyło się przy drzwiach zamkniętych, strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy:
 - a) jedynie obrazu i dźwięku;
 - b) zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku,
 - c) jedynie zapisu dźwięku.

9. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator:
 - a) może wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego;
 - b) może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie;
 - c) może wytaczać powództwa w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu.

10. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, na utrwalanie przez strony lub uczestników postępowania przebiegu posiedzeń i innych czynności sądowych, przy których są obecni, za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk:
 - a) jest wymagane zezwolenie sądu;
 - b) nie jest wymagane zezwolenie sądu tylko, gdy posiedzenie lub jego część odbywa się przy drzwiach zamkniętych;
 - c) nie jest wymagane zezwolenie sądu.

11. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, sąd w postępowaniu cywilnym wiąże ustalenia – co do popełnienia przestępstwa – wydane w postępowaniu karnym:
 - a) prawomocnego wyroku sądu karnego;
 - b) prawomocnego wyroku skazującego;
 - c) prawomocnego orzeczenia sądu karnego.

12. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, osoba, która nie była oskarżona:
 - a) może powoływać się w postępowaniu cywilnym tylko na okoliczności wyłączone odpowiedzialność cywilną;
 - b) może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączone lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną;
 - c) nie może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączone lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną.

13. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, roszczenia majątkowe wynikające z przestępstwa mogą być dochodzone:
 - a) tylko w postępowaniu cywilnym;
 - b) w postępowaniu cywilnym lub w postępowaniu karnym;
 - c) w postępowaniu cywilnym albo w wypadkach w ustawie przewidzianych w postępowaniu karnym.

14. Zgodnie z Kodeksem postępowania cywilnego, sąd rozpoznaje sprawy w:
 - a) postępowaniu nieprocesowym, chyba że ustawa stanowi inaczej;
 - b) procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej;
 - c) postępowaniu odrębnym, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Odpowiedzi:

1. c; 2. b.; 3. a; 4. a; 5. c; 6. c; 7. b; 8. c; 9. b; 10. c; 11. b; 12. b; 13. b; 14. b

6. WZORY PISM PROCESOWYCH

6.1. Wniosek o wydanie z akt sprawy zapisu obrazu i dźwięku

Warszawa¹, dnia²

Sąd Okręgowy w Warszawie³
I Wydział Cywilny
al. Solidarności 127
00-898 WARSZAWA

Powód: Jan Kowalski⁴
(adres zam. w aktach sprawy)⁵

Pozwany: „Proste sprawy” Spółka z o.o.
(adres siedziby w aktach sprawy)

Sygn. akt: IC 1111111/19⁶

Opłata kancelaryjna: 20 zł⁷

WNIOSEK POWODA o wydanie z akt sprawy zapisu obrazu i dźwięku⁸

W imieniu własnym uprzejmie proszę o wydanie z akt sprawy toczącej się przed tutejszym Sądem protokołu rozprawy z 2.09.2022 r. w postaci zapisu obrazu i dźwięku na informatycznym nośniku danych. W załączeniu przedkładam potwierdzenie uiszczenia opłaty kancelaryjnej w drodze przelewu bankowego.

¹ Oznaczenie miejsca sporządzenia wniosku.

² Oznaczenie daty sporządzenia wniosku.

³ Oznaczenie sądu, do którego wniosek jest kierowany (art. 126 § 1 pkt 1 k.p.c.).

⁴ Oznaczenie stron postępowania – imiona i nazwiska lub nazwy stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników (art. 126 § 1 pkt 2 k.p.c.).

⁵ Wniosek o wydanie z akt sprawy zapisu obrazu i dźwięku stanowi dalsze pismo procesowe i z tego powodu nie musi spełniać wymogów określonych w art. 126 § 2 k.p.c.

⁶ Jako dalsze pismo procesowe wniosek powinien zawierać sygnaturę akt sprawy (art. 126 § 2¹ k.p.c.).

⁷ Opłatę od wniosku o wydanie na podstawie akt zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia pobiera się w kwocie 20 złotych za każdy wydany informatyczny nośnik danych (art. 77 ust. 1a u.k.s.c.). Jeżeli wnioskodawca jest zwolniony od ponoszenia kosztów sądowych, powinien zawrzeć we wniosku informację o tym (podanie podstawy zwolnienia).

⁸ Oznaczenie rodzaju pisma (art. 126 § 1 pkt 3 k.p.c.).

Jednocześnie informuję, że wskazany zapis obrazu i dźwięku odbiorę osobiście⁹. Z tego względu proszę o kontakt telefoniczny pod numerem 123123123 w celu potwierdzenia, że jest on gotowy do odbioru.

Z wyrazami szacunku
(czytelny podpis)

Załącznik¹⁰:

- potwierdzenie uiszczenia opłaty kancelaryjnej

6.2. Informacja o zamiarze utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego

Warszawa, dnia

Sąd Okręgowy w Warszawie
I Wydział Cywilny
al. Solidarności 127
00-898 WARSZAWA

Powód: Jan Kowalski
(adres zam. w aktach sprawy)

Pozwany: „Proste sprawy” Spółka z o.o.
(adres siedziby w aktach sprawy)

Sygn. akt: IC 11/19

INFORMACJA o zamiarze utrwalania przez powoda przebiegu posiedzenia sądowego

Mając na względzie art. 9¹ § 3 k.p.c., uprzejmie informuję o zamiarze utrwalania przeze mnie przebiegu posiedzenia sądowego wyznaczonego na dzień 30.10.2019 r. za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk.

(czytelny podpis)

⁹ Należy wskazać, czy odbiór nastąpi osobiście w Biurze Obsługi Interesanta, czy też informatyczny nośnik danych powinien zostać przesłany na adres wnioskodawcy bądź inny adres podany we wniosku.

¹⁰ Wnioskodawca nie ma ani obowiązku załączenia odpisu wniosku dla strony przeciwnej, ani przesłania jej bezpośrednio takiego odpisu.

7. LITERATURA

- Bogucki O., *Teoretyczne aspekty zasady prawdy materialnej w nowym modelu postępowania cywilnego*, RPEiS 2000/1
- Broniewicz W., Kunicki I., Marciniak A., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016
- Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008
- Cioch P., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2019
- Cioch P., Studzińska J., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2019
- Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (ogólna charakterystyka)*, PiP 1997/11–12
- Dolecki H., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015
- Flaga-Gieruszyńska K., *Jawność zewnętrzna procesu cywilnego – wizja przyszłości* [w:] *Zasady postępowania sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016
- Flaga-Gieruszyńska K., *Postępowanie cywilne. Komentarz praktyczny dla sędziów i pełnomocników procesowych. Wzory pism sądowych i procesowych z przykładowymi stanami faktycznymi, linie orzecznicze, koszty sądowe*, Warszawa 2019
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019
- Gil I., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2017
- Góra-Błaszczkowska A., *Wszczęcie postępowania cywilnego przez prokuratora w świetle zasady równości stron (kilka uwag na tle aktualnego stanu prawnego)*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2008, t. 5
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008
- Grzegorzczak P., Walasik M., Zedler F. (red.), *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, Warszawa 2019
- Gudowski J., *Kodeks postępowania cywilnego. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, t. I, Warszawa 2020
- Harla A.G., *Zasada prawdy w procesie cywilnym (art. 3 i 232 k.p.c.)* [w:] *Honeste procedere: księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2018
- Jankowski J., *Ewolucja unormowań i poglądów doktryny na temat wypadków czasowej niedopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. K. Weitz, J. Gudowski, Warszawa 2011
- Jaworski S., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, Warszawa 2019
- Jędrejek G., *Kilka uwag dotyczących realizacji funkcji postępowania cywilnego na tle funkcji prawa*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2016/4
- Jędrejek G., *Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018
- Jodłowski J., Lapiere J., Misiuk-Jodłowska T., Resich Z., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016
- Kamiński G., *Zakaz nadużycia praw procesowych*, Warszawa 2021
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–505³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016

- Kodeks postępowania cywilnego. Komornicy sądowi. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembruski, Warszawa 2019
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz 2019*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020
- Kotas S., *Realizacja zasady szybkości postępowania w polskim procesie cywilnym w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019
- Krok M., *Realizacja zasady prawdy w postępowaniu cywilnym a ciężar dowodu i ciężar argumentacji*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 2014/73
- Lapierre J., *Uгода sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968
- Lebek P., *Ograniczenia zasady oficjalności w postępowaniu cywilnym*, „Glosa” 2011/2
- Machnikowska A., *Ewolucja zasady sędziowskiego kierownictwa postępowaniem w perspektywie 50-lecia Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania: doświadczenia i perspektywy*, red. Ł. Błaszczak, I. Gil, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2016
- Manowska M., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–505³⁹, Warszawa 2021
- Manowska M., *Postępowanie cywilne. Kazusy*, Warszawa 2016
- Marszałkowska-Krześ E., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2013
- Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019
- Osowy P., *Zapobieganie przewlekłości postępowania cywilnego z uwzględnieniem znaczenia zasady koncentracji materiału procesowego (zagadnienia wybrane)*, „Rejent” 2002/11
- Ostrowski L., *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, NP 1967/12
- Piasecki K., *Dopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu przed sądami powszechnymi i Sądem Najwyższym w sprawach cywilnych*, PWS 1981/2
- Piasecki K., *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2010
- Postępowanie cywilne*, red. K. Knoppek, Warszawa 2015
- Postępowanie cywilne w dobie przemian*, red. I. Gil, Warszawa 2019
- Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019
- Resich Z., *Droga sądowa*, NP 1973/7–8
- Resich Z., *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985
- Resich Z., *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966
- Resich Z., *Res iudicata*, Warszawa 1978
- Rudowald A., *Zamówienia publiczne jako sprawy cywilne*, ZPD 2007/11
- Rzewuski M., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2019
- Studzińska J., *Interwencja uboczna a zasady procesu cywilnego* [w:] *Zasady postępowań sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016
- Wach A., *Kształtowanie się zakresu drogi sądowej w sprawach cywilnych*, NP 1980/10
- Zieliński A., *Postępowanie cywilne. Compendium*, Warszawa 2017
- Ziemianin K., *Nowy model jawności postępowania na tle informatyzacji postępowania cywilnego* [w:] *Zasady postępowań sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016

Rozdział II

SĄD (ART. 15–54 K.P.C.)

1. PODSTAWOWE POJĘCIA

1.1. Pojęcie właściwości sądu i jej rodzaje

Ze względu na to, że w sądowym postępowaniu cywilnym sprawy rozpoznawane są przez sądy powszechne (sądy rejonowe, sądy okręgowe, sądy apelacyjne) i Sąd Najwyższy, powstała konieczność rozgraniczenia kompetencji poszczególnych sądów poprzez określenie zasad podziału spraw i czynności procesowych pomiędzy sądami różnego rzędu, jak i sądami równorzędnymi. W tym celu wprowadzono pojęcie **właściwości sądu**, które oznacza zakres uprawnień (kompetencji) sądu do rozpoznawania spraw w sądowym postępowaniu cywilnym oraz podejmowania innych czynności procesowych w tym postępowaniu. Zaznaczenia wymaga, że jest to jednocześnie obowiązek sądu w postaci rozpoznania sprawy, jeżeli ta należy do jego właściwości (spełnia określone wymogi).

Właściwość sądu może zostać określona w przepisach rangi ustawowej (tzw. **właściwość ustawowa**) bądź postanowieniach umowy stron (tzw. **właściwość umowna**), a nawet może wynikać z delegacji, czyli przydzielenia danej sprawy sądowi innemu niż sąd właściwy ustawowo (tzw. **właściwość delegacyjna**). W sądowym postępowaniu cywilnym jako zasadę przyjęto właściwość ustawową. Natomiast właściwość umowna i delegacyjna stanowią wyjątki od tej reguły.

W ramach właściwości ustawowej wyróżnia się właściwość:

- 1) **rzeczową** (przedmiotową) – uprawnienie sądu do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji;
- 2) **miejscową** – określa, który z sądów danego rzędu, rzeczowo i funkcjonalnie właściwy, jest uprawniony do rozpoznania sprawy bądź dokonania określonych czynności postępowania cywilnego;
- 3) **funkcjonalną** (funkcyjną) – uprawnienie sądu do dokonywania określonych czynności postępowania cywilnego. W literaturze prezentowany jest również pogląd, zgodnie

z którym w ujęciu szerokim obejmuje ona również uprawnienie do prowadzenia postępowania w określonej sprawie przez konkretny sąd pierwszej i drugiej instancji.

1.2. Właściwość ustawowa

Nie ulega wątpliwości, że właściwość ustawowa wynika przede wszystkim z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Należy jednak pamiętać, że sądy dzielą się na wydziały, które są odpowiedzialne za rozpoznawanie określonych kategorii spraw. W **sądzie rejonowym** można tworzyć wydziały:

- 1) **cywilny** – do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw;
- 2) **karny** – do spraw z zakresu prawa karnego;
- 3) **rodzinny i nieletnich** – do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw;
- 4) **pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych** – do spraw odpowiednio z zakresu prawa pracy lub z zakresu ubezpieczeń społecznych;
- 5) **gospodarczy** – do spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw;
- 6) **ksiąg wieczystych** – do prowadzenia ksiąg wieczystych;
- 7) a od 1.01.2020 r. – **egzekucyjny** – do rozpoznawania spraw wymienionych w art. 12 § 1 pkt 7 ustawy z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, w szczególności ze skarg na czynności komornika sądowego, o wyłączenie komornika sądowego, o ustanowienie kuratora w postępowaniu egzekucyjnym, nadanie klauzuli wykonalności określonym tytułom egzekucyjnym.

Z kolei w **sądzie okręgowym** można tworzyć następujące wydziały:

- 1) **cywilny** – do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych, spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw oraz spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich;
- 2) **karny** – do spraw z zakresu prawa karnego oraz spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych;
- 3) **pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych** – do spraw odpowiednio z zakresu prawa pracy lub z zakresu ubezpieczeń społecznych;
- 4) **gospodarczy** – do spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw;

- 5) **kontroli danych telekomunikacyjnych, pocztowych i internetowych** – do spraw związanych z kontrolą pozyskiwania danych telekomunikacyjnych, pocztowych i internetowych przez Policję, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straż Graniczną, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Służbę Ochrony Państwa, Służbę Celno-Skarbową, Inspektorat Wewnętrzny Służby Więziennej i Biuro Nadzoru Wewnętrznego.

Prawo o ustroju sądów powszechnych przyznaje Ministrowi Sprawiedliwości szereg kompetencji w zakresie przekazywania ściśle określonym sądom rozpoznawania niektórych kategorii spraw z własności lub części obszarów własności innych sądów. Kierując się potrzebą zapewnienia racjonalnej organizacji sądownictwa, przez dostosowanie liczby sądów, ich wielkości i obszarów własności do zakresu obciążenia wpływem spraw, a także uwzględniając ekonomię postępowania sądowego, w celu zagwarantowania realizacji prawa obywatela do rozpoznania jego sprawy w rozsądnym terminie, Minister Sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa, może w **drodze rozporządzenia**:

- 1) przekazać jednemu sądowi apelacyjnemu rozpoznawanie spraw własności intelektualnej z własności lub części obszarów własności innych sądów apelacyjnych. Na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 29.06.2020 r. w sprawie przekazania niektórym sądom apelacyjnym rozpoznawania spraw własności intelektualnej z własności lub części obszarów własności innych sądów apelacyjnych (Dz.U. poz. 1151) od 1.07.2020 r. sprawy własności intelektualnej rozpoznają **Sąd Apelacyjny w Warszawie i Sąd Apelacyjny w Poznaniu**;
- 2) przekazać rozpoznawanie spraw z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych:
 - a) jednemu sądowi okręgowemu – z własności lub części obszarów własności innych sądów okręgowych, działających na obszarze tej samej apelacji,
 - b) jednemu sądowi rejonowemu – z własności lub części obszarów własności innych sądów rejonowych, działających w tym samym okręgu sądowym (zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.10.2014 r. w sprawie przekazania niektórym sądom rejonowym rozpoznawania spraw z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych z obszarów własności innych sądów rejonowych, Dz.U. z 2022 r. poz. 2551 ze zm.);
- 3) przekazać rozpoznawanie spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego, należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw:
 - a) jednemu sądowi okręgowemu – z własności lub części obszarów własności innych sądów okręgowych, działających na obszarze tej samej apelacji,
 - b) jednemu sądowi rejonowemu – z własności lub części obszarów własności innych sądów rejonowych (zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.10.2014 r. w sprawie przekazania niektórym sądom okręgowym i sądom rejonowym rozpoznawania spraw gospodarczych z obszarów własności innych sądów okręgowych i sądów rejonowych, Dz.U. z 2020 r. poz. 2562);

- 4) przekazać jednemu sądowi okręgowemu rozpoznawanie spraw własności intelektualnej z własności lub części obszarów własności innych sądów okręgowych. Na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 29.06.2020 r. w sprawie przekazania niektórym sądom okręgowym rozpoznawania spraw własności intelektualnej z własności innych sądów okręgowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1398) rozpoznawanie spraw własności intelektualnej zostało przekazane sądom okręgowym w: Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Poznaniu i Warszawie;
- 5) przekazać rozpoznawanie spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych – jednemu sądowi okręgowemu – z własności innych sądów okręgowych, działających na obszarze tej samej apelacji (zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 29.11.2012 r. w sprawie przekazania niektórym sądom okręgowym rozpoznawania spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych z własności innych sądów okręgowych, Dz.U. z 2021 r. poz. 732 ze zm.);
- 6) przekazać rozpoznawanie spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw – jednemu sądowi rejonowemu – z własności lub części obszarów własności innych sądów rejonowych, działających w tym samym okręgu sądowym (zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 29.11.2012 r. w sprawie przekazania niektórym sądom rejonowym rozpoznawania spraw należących do własności wydziałów rodzinnych i nieletnich z obszarów własności innych sądów rejonowych, Dz.U. z 2018 r. poz. 1353);
- 7) przekazać jednemu sądowi rejonowemu prowadzenie ksiąg wieczystych z własności lub części obszarów własności innych sądów rejonowych, działających w tym samym okręgu sądowym (zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25.09.2014 r. w sprawie określenia sądów rejonowych prowadzących księgi wieczyste oraz obszarów ich własności miejscowej, Dz.U. z 2021 r. poz. 1375 ze zm.);
- 8) przekazać rozpoznawanie spraw w elektronicznym postępowaniu upominawczym – jednemu sądowi rejonowemu – z własności innych sądów rejonowych. Na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 29.11.2012 r. w sprawie przekazania rozpoznawania spraw w elektronicznym postępowaniu upominawczym (Dz.U. poz. 1348) od 1.01.2013 r. **Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie** rozpoznaje sprawy w elektronicznym postępowaniu upominawczym z własności innych sądów rejonowych;
- 9) przekazać rozpoznanie wniosków o nadanie klauzuli wykonalności decyzjom wydanym przez Radę, Komisję Europejską, Europejski Bank Centralny, Urząd Harmonizacji w ramach Rynku Wewnętrznego oraz wyrokom Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – jednemu sądowi rejonowemu – z własności innych sądów rejonowych. Od 10.07.2012 r. wnioski te rozpoznawane są przez **Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie** na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.05.2012 r. w sprawie ustalenia sądu rejonowego, któremu

- przekazuje się rozpoznawanie wniosków o nadanie klauzuli wykonalności decyzjom wydanym przez Radę, Komisję Europejską, Europejski Bank Centralny, Urząd Harmonizacji w ramach Rynku Wewnętrznego oraz wyrokom Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej należących do właściwości innych sądów rejonowych (Dz.U. poz. 717);
- 10) wyznaczyć sądy okręgowe właściwe do rozpoznawania spraw z zakresu ochrony unijnych znaków towarowych i wzorów wspólnotowych (**sądy unijnych znaków towarowych i wzorów wspólnotowych**) oraz ustalić ich obszary właściwości w tych sprawach. Przed 1.07.2020 r. funkcjonował jeden sąd unijnych znaków towarowych i wzorów wspólnotowych, którym był Sąd Okręgowy w Warszawie. Jednakże na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 29.06.2020 r. w sprawie wyznaczenia sądów okręgowych właściwych do rozpoznawania spraw z zakresu ochrony unijnych znaków towarowych i wzorów wspólnotowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1395) sądami tymi obecnie są sądy okręgowe w: Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Poznaniu i Warszawie;
 - 11) od 1.01.2020 r. sprawy należące do właściwości wydziałów egzekucyjnych – przekazać jednemu sądowi rejonowemu – z właściwości lub części obszarów właściwości innych sądów rejonowych.

Ponadto Minister Sprawiedliwości, **w drodze zarządzenia**, wskazuje wydział sądu okręgowego rozpoznający środki odwoławcze w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Obecnie jest nim **II Wydział Cywilny Odwoławczy Sądu Okręgowego w Lublinie** (zob. zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.10.2018 r. w sprawie wskazania wydziału sądu okręgowego rozpoznającego środki odwoławcze w elektronicznym postępowaniu upominawczym, Dz.Urz. MS poz. 287).

1.3. Właściwość delegacyjna

Odnutowania wymaga, że właściwość delegacyjna (**właściwość z delegacji, nadzwyczajna**) ma charakter nadzwyczajny, albowiem stanowi odstępstwo od zasady praworządności rozumianej jako nakaz ścisłego i rygorystycznego spełniania obowiązków prawnych. Nadmienić przy tym należy, że istota **delegacji** polega na przeniesieniu uprawnień lub obowiązków na inny organ. W przypadku właściwości delegacyjnej w wąskim znaczeniu (*sensu stricto*) chodzi o przekazanie rozpoznania określonej sprawy przez sąd przełożony nad sądem ustawowo właściwym (bądź Sąd Najwyższy) innemu sądowi równorzędnemu (zob. art. 44, art. 44¹, art. 44², art. 45, art. 48¹, art. 398¹⁵ § 1 zdanie pierwsze, art. 508 § 2, art. 526 § 2 k.p.c.). Natomiast właściwość delegacyjna w szerokim znaczeniu (*sensu largo*) obejmuje również przypadki, gdy sąd właściwy przekazuje sprawę do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu (por. art. 38 § 3, art. 461 § 3, art. 683 k.p.c.) albo sądowi wyższego rzędu (art. 18 k.p.c.). Właściwość delegacyjna stanowi odstępstwo od właściwości miejscowej, przy czym jest dopuszczalna zarówno w procesie, jak i w postępowaniu

nieprocesowym. Sąd przełożony nad sądem właściwym ustawowo wyznaczy inny sąd równorzędny w przypadku, gdy:

- 1) sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności (art. 44 k.p.c.);
- 2) wystąpią przesłanki wyłączenia sędziego, o których mowa w art. 48 § 1 pkt 1–4 k.p.c. (art. 48¹ k.p.c. – obowiązuje od 7.11.2019 r.);
- 3) sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości (art. 508 § 2 k.p.c.).

Zgodnie z art. 44² k.p.c. – obowiązującym od 7.11.2019 r. – jeżeli stroną jest Skarb Państwa, a państwową jednostką organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, jest sąd:

- a) właściwy do rozpoznania sprawy – sąd ten z urzędu przedstawia akta sprawy sądowi nad nim przełożonemu, który przekazuje sprawę innemu sądowi równorzędnemu z sądem przedstawiającym;
- b) przełożony nad sądem właściwym do rozpoznania sprawy – sąd właściwy do rozpoznania sprawy z urzędu przedstawia akta sprawy temu sądowi przełożonemu, który przekazuje sprawę innemu sądowi równorzędnemu z sądem przekazującym, mającemu siedzibę poza obszarem właściwości sądu przekazującego.

Z kolei w postępowaniu nieprocesowym w sprawach o dział spadku w myśl art. 683 k.p.c. na żądanie uczestnika działu, zgłoszone nie później niż na pierwszej rozprawie, sąd spadku może przekazać sprawę sądowi rejonowemu, w którego okręgu znajduje się spadek lub jego znaczna część, albo sądowi rejonowemu, w którego okręgu mieszkają wszyscy współspadkobiercy.

W ramach właściwości delegacyjnej uprawnienia do rozpoznania określonej sprawy może przekazać innemu sądowi niż sąd właściwy, również Sąd Najwyższy. Odnotowania wymaga, iż w przypadku:

- 1) gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, w szczególności względ na społeczne postrzeganie sądu jako organu bezstronnego, Sąd Najwyższy może przekazać sprawę do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu z sądem występującym. O przekazanie sprawy może wystąpić sąd właściwy (art. 44¹ k.p.c. – obowiązuje od 7.11.2019 r.);
- 2) gdy na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego nie można w świetle okoliczności sprawy ustalić właściwości miejscowej, Sąd Najwyższy oznaczy sąd, przed który należy wytoczyć powództwo. O oznaczenie sądu, przed który należy wytoczyć powództwo, występuje sąd, do którego wpłynął pozew (art. 45 k.p.c.);
- 3) uwzględnienia skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania sądowi, który wydał orzeczenie, lub innemu sądowi równorzędnemu; Sąd Najwyższy może uchylić także w całości lub w części orzeczenie sądu pierwszej instancji i przekazać

sprawę do ponownego rozpoznania sądowi temu samemu lub równorzędnemu (art. 398¹⁵ § 1 zdanie pierwsze k.p.c.);

- 4) gdy wskutek tego samego zdarzenia zaginęła większa liczba osób, Sąd Najwyższy na wniosek Ministra Sprawiedliwości może wyznaczyć jeden sąd jako wyłącznie właściwy do rozpoznania spraw będących w związku z tym zdarzeniem. Postanowienie Sądu Najwyższego podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” (art. 526 § 2 k.p.c.).

Ponadto należy zauważyć, iż w myśl art. 18 § 1 k.p.c. jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w sądzie rejonowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd ten może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu w drodze postanowienia, które musi zawierać uzasadnienie. Jednakże sąd okręgowy nie jest związany postanowieniem sądu rejonowego. Przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę sąd okręgowy może odmówić przyjęcia sprawy do rozpoznania i zwrócić ją sądowi rejonowemu, jeżeli uzna, że poważne wątpliwości nie zachodzą. W takim przypadku postanowienie zapada w składzie trzech sędziów i wymaga uzasadnienia. Co istotne, ponowne przekazanie tej samej sprawy przez sąd rejonowy nie jest dopuszczalne.

1.4. Właściwość umowna (prorogacyjna)

W Kodeksie postępowania cywilnego przyznano stronom stosunku prawnego uprawnienie do dokonania zmiany właściwości sądu pod warunkiem spełnienia określonych wymogów (art. 46 k.p.c.).

Jest to odstępstwo od właściwości miejscowej. Strony mogą bowiem dokonać zmiany tylko właściwości miejscowej sądu – w zakresie właściwości ogólnej i przemiennej. Należy zaznaczyć, że niedopuszczalna jest zmiana właściwości rzeczowej i funkcyjnej, a także właściwości miejscowej wyłącznej.

Wyboru sądu strony muszą dokonać na piśmie. Strony mogą zawrzeć odrębną umowę o właściwość sądu (*prorogatio fori*) bądź zamieścić ją jako klauzulę prorogacyjną w treści innej umowy. W umowie strony mogą:

- 1) oznaczyć jako wyłącznie właściwy jeden sąd, którego właściwość nie wynika z przepisów o właściwości ogólnej i przemiennej, albo
- 2) wskazać jako wyłącznie właściwy sąd właściwości przemiennej, albo
- 3) oznaczyć sąd, który będzie właściwy przemienne w stosunku do sądów, których właściwość wynika z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, albo
- 4) ograniczyć powodowi wynikające z przepisów o właściwości przemiennej prawo wyboru pomiędzy sądami właściwymi dla określonego rodzaju spraw.

Sąd oznaczony przez strony w umowie **nie będzie wyłącznie właściwy** w przypadku, gdy pozew zostanie złożony w **elektronicznym postępowaniu upominawczym**.

Strony mogą poddać sądowi określone w umowie prorogacyjnej spór już wynikły lub spory mogące wyniknąć w przyszłości z oznaczonego stosunku prawnego. Umowa ta może dotyczyć spraw określonego rodzaju lub wszystkich związanych z łączącym strony stosunkiem prawnym.

Umowa prorogacyjna może być zawarta przed zainicjowaniem postępowania sądowego, jak i po wniesieniu sprawy do sądu, ale nie później niż do wdania się w spór co do istoty sprawy. Do tego czasu pozwany może bowiem zgłosić zarzut niewłaściwości sądu (art. 200 § 1² k.p.c.).

Właściwość umowna jest dopuszczalna tylko w postępowaniu procesowym (art. 46 k.p.c.). W postępowaniu nieprocesowym, jeżeli właściwość miejscowa nie jest oznaczona w przepisie szczególnym, wyłącznie właściwy jest sąd ustalony według reguł opisanych w art. 508 § 1 k.p.c. Doprecyzować przy tym należy, że w procesie określenie właściwości sądu na podstawie umowy prorogacyjnej nie zawsze jest dopuszczalne, np.:

- 1) w postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy (art. 461 k.p.c.),
- 2) w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu (art. 781 § 2 k.p.c.),
- 3) w przypadku właściwości sądu do wznowienia postępowania.

1.5. Właściwość rzeczowa sądu

W postępowaniu procesowym w pierwszej instancji sprawy rozpoznawane są przez sądy rejonowe (art. 16 k.p.c.). Zasada ta ma również zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym (art. 507 k.p.c.), jak i postępowaniach pomocniczych, egzekucyjnym, upadłościowym i restrukturyzacyjnym. Jednakże ustawodawca wprowadził od niej szereg wyjątków. Sądy okręgowe orzekają bowiem w pierwszej instancji, gdy to wynika z przepisów szczególnych.

W postępowaniu procesowym **do właściwości sądów okręgowych** należą w szczególności następujące sprawy:

- 1) o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe (art. 17 pkt 1 k.p.c.)

WYJĄTEK! Pomimo niemajątkowego charakteru praw sprawy o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia **należą do właściwości sądów rejonowych**;

- 2) o roszczenia wynikające z ustawy – Prawo prasowego (art. 17 pkt 3 k.p.c.);
- 3) o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa siedemdziesiąt pięć tysięcy złotych (art. 17 pkt 4 k.p.c.).

! **WYJĄTEK!** Niezależnie od wartości przedmiotu sporu sprawy o alimenty, o naruszenie posiadania, o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami, o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym oraz sprawy rozpoznawane w elektronicznym postępowaniu upominawczym **należą do właściwości sądów rejonowych.**

N! Nadmienić należy, że na mocy ustawy z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw od 1.07.2023 r. do właściwości sądów okręgowych należeć będą sprawy o prawa majątkowe, w których **wartość przedmiotu sporu przewyższa sto tysięcy złotych**, oprócz spraw o alimenty, o naruszenie posiadania, o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami oraz spraw rozpoznawanych w elektronicznym postępowaniu upominawczym. **Z katalogu wyjątków zostały zatem wyjęte sprawy o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym** – w zależności od wartości przedmiotu sporu będą rozpoznawane albo przez sąd rejonowy, albo przez sąd okręgowy;

- 4) o wydanie orzeczenia zastępującego uchwałę o podziale spółdzielni (art. 17 pkt 4¹ k.p.c.) – niezależnie od wartości przedmiotu sporu;
- 5) o uchylenie, stwierdzenie nieważności albo o ustalenie istnienia lub nieistnienia uchwał organów osób prawnych lub jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 17 pkt 4² k.p.c.) – niezależnie od tego, czy uchwała dotyczy praw o charakterze majątkowym, czy niemajątkowym;
- 6) o odszkodowanie z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem (art. 17 pkt 4⁴ k.p.c.);
- 7) o roszczenia wynikające z naruszenia praw przysługujących na mocy przepisów o ochronie danych osobowych (art. 17 pkt 4⁵ k.p.c.);
- 8) z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477⁸ § 1 k.p.c.).

! **WYJĄTEK! Przez sądy rejonowe** rozpoznawane są w pierwszej instancji sprawy o:

- zasiłek chorobowy, wyrównawczy, opiekuńczy, macierzyński oraz pogrzebowy,
- świadczenie rehabilitacyjne,
- odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy rolniczej, wypadku w drodze do pracy lub z pracy, wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, wypadku lub choroby zawodowej pozostającej w związku z czynną służbą wojskową albo służbą w Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, Służbie Wywiadu Wojskowego, Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Biurze Ochrony Rządu, Służbie Ochrony Państwa, Służbie Więziennej, Państwowej Straży Pożarnej i Służbie Celno-Skarbowej,
- ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności;

- 9) odwołań od decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz zażaleń wskazanych w art. 479²⁸ § 1 pkt 2–6 k.p.c. – wyłącznie właściwy jest Sąd Okręgowy w Warszawie – sąd ochrony konkurencji i konsumentów;
- 10) odwołań od decyzji Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki oraz zażaleń na wydane przez niego postanowienia na podstawie przepisów ustawy z 10.04.1997 r. – Prawo energetyczne lub przepisów odrębnych (art. 479⁴⁶ k.p.c.) – wyłącznie właściwy jest Sąd Okręgowy w Warszawie – sąd ochrony konkurencji i konsumentów;
- 11) odwołań od decyzji Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej oraz zażaleń na wydane przez niego postanowienia na podstawie przepisów ustawy z 16.07.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne, ustawy z 23.11.2012 r. – Prawo pocztowe lub przepisów odrębnych (art. 479⁵⁷ k.p.c.) – wyłącznie właściwy jest Sąd Okręgowy w Warszawie – sąd ochrony konkurencji i konsumentów;
- 12) odwołań od decyzji Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego oraz zażaleń na wydane przez niego postanowienia na podstawie przepisów ustawy z 28.03.2003 r. o transporcie kolejowym lub przepisów odrębnych (art. 479⁶⁸ k.p.c.) – wyłącznie właściwy jest Sąd Okręgowy w Warszawie – sąd ochrony konkurencji i konsumentów;
- 13) odwołań od decyzji organu regulacyjnego oraz zażaleń na jego postanowienia – wydanych odpowiednio na podstawie art. 27e ust. 1 lub 3 ustawy z 7.06.2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (art. 479⁷⁹ k.p.c.) – wyłącznie właściwy jest Sąd Okręgowy w Warszawie – sąd ochrony konkurencji i konsumentów.

Na marginesie należy wskazać, że właściwość sądów okręgowych może wynikać również z **przepisów szczególnych o charakterze pozakodeksowym**. Przykładowo:

- 1) na gruncie ustawy z 29.11.2000 r. – Prawo atomowe ustalono, że w przypadku gdy szkoda jądrowa powstała w wyniku wypadku jądrowego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, sądami właściwymi do rozpatrywania pozwów w sprawach odszkodowań za szkody jądrowe są sądy okręgowe (art. 106 ust. 1 ustawy). Jednocześnie przesądzono, że w sprawach dotyczących ustanowienia funduszu i jego podziału właściwy jest Sąd Okręgowy w Warszawie (art. 102 ust. 3 tej ustawy);
- 2) na gruncie ustawy z 18.09.2001 r. – Kodeks morski ustalono, że w sprawach o roszczenia odszkodowawcze dochodzone na podstawie przepisów tytułu VII działu III (o szkodę wyrządzoną komukolwiek zanieczyszczeniem pochodzącym ze statku w związku z przewozem ładunków, eksploatacją statku lub zatapianiem w morzu odpadów i innych substancji), a także w sprawach o ustanowienie i podział funduszu ograniczenia odpowiedzialności za roszczenia morskie wyłącznie właściwy jest Sąd Okręgowy w Gdańsku.

1.6. Wartość przedmiotu sporu i zasady jej obliczania

Wartość przedmiotu sporu jest pojęciem **ściśle związanym z właściwością rzeczową sądu**. Nie ulega wątpliwości, że jej prawidłowe obliczenie ma kluczowe znaczenie dla wskazania,

czy w sprawie o roszczenia majątkowe właściwy jest sąd rejonowy, czy okręgowy (art. 17 pkt 4 k.p.c.), ale także może mieć wpływ na wysokość opłat sądowych (opłata stosunkowa od pozwu) i innych kosztów procesu (koszty zastępstwa procesowego) oraz dopuszczalność skargi kasacyjnej. Z tego względu prawidłowe oznaczenie wartości przedmiotu sporu stanowi w procesie jeden z wymogów formalnych pozwu (art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.), a w postępowaniu nieprocesowym – wniosku o wszczęcie postępowania (art. 511 § 1 w zw. z art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.). W przypadku niedochowania tego warunku zastosowanie mają przepisy art. 130 k.p.c. określające zasady usuwania braków formalnych.

Ustawodawca uznał, że wartość przedmiotu sporu stanowi:

- 1) **podana kwota pieniężna** – w sprawach o roszczenia pieniężne, zgłoszone choćby w zamian innego przedmiotu (art. 19 § 1 k.p.c.). Wyjaśnienia wymaga, że w sytuacji gdy powód dochodzi zapłaty konkretnej kwoty pieniężnej, to nie ma obowiązku odrębnego oznaczenia wartości przedmiotu sporu w pozwie (art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.). Suma pieniężna podana w żądaniu pozwu zostanie bowiem w sposób dorozumiany uznana za wartość przedmiotu sporu;
- 2) **kwota pieniężna oznaczona przez powoda w pozwie** – w sprawach o roszczenia majątkowe inne niż pieniężne. Powód ma obowiązek wyraźnie oznaczyć wartość przedmiotu sporu, uwzględniając zasady określone w przepisach art. 20–24 k.p.c. (art. 19 § 2 k.p.c.).

W literaturze przyjmuje się, że **roszczenie główne** stanowi „prawo podmiotowe, którego zrealizowania w procesie domaga się powód i które stanowi istotę rozstrzygnięcia” (A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2019, komentarz do art. 20). Roszczenia dochodzone obok roszczenia głównego to tzw. **roszczenia akcesoryjne (uboczne)**, do których należą odsetki, pożytki i koszty. Roszczenia akcesoryjne nie mają samodzielnego bytu, co oznacza, że nie mogą powstać bez roszczenia głównego. Zgodnie z art. 20 k.p.c. **do wartości przedmiotu sporu nie wlicza się odsetek, pożytków i kosztów, żądanych obok roszczenia głównego**. W przypadku jednak gdy odsetki, pożytki czy koszty są dochodzone samodzielnie w osobnym postępowaniu (tj. nie są dochodzone obok roszczenia głównego), stają się wtedy roszczeniem głównym w określonym postępowaniu cywilnym, a tym samym ich suma stanowi wartość przedmiotu sporu.

W Kodeksie postępowania cywilnego obowiązuje zasada, w myśl której w przypadku gdy **powód dochodzi pozwem kilku roszczeń, zlicza się ich wartość**. Sformułowanie „powód dochodzi pozwem kilku roszczeń” obejmuje sytuacje, gdy powód występuje z kilkoma roszczeniami przeciwko jednemu pozwanemu (**przedmiotowa kumulacja roszczeń** – art. 191 k.p.c.) oraz gdy występuje z odrębnymi roszczeniami przeciwko każdemu ze współuczestników procesowych po stronie pozwanej (**podmiotowa kumulacja roszczeń** – art. 72 k.p.c.). **Kumulacja roszczeń** dotyczy m.in. sytuacji, gdy powód dochodzi świadczeń powtarzających się, opartych na różnych podstawach prawnych lub świadczeń wymagalnych. Nie występuje jednak w przypadku dochodzenia roszczeń alternatywnych

lub ewentualnych, a także gdy po stronie powodowej lub pozwanej zachodzi współuczestnictwo procesowe dotyczące zobowiązań solidarnych lub niepodzielnych.

Odnutowania wymaga, iż w przypadku ściśle określonych kategorii spraw ustawodawca wyraźnie wskazał, jak należy obliczyć wartość przedmiotu sporu. I tak w sprawach o:

- 1) **prawo do świadczeń powtarzających się** – wartość przedmiotu sporu stanowi suma świadczeń za jeden rok, a jeżeli świadczenia trwają krócej niż rok – za cały czas ich trwania (art. 22 k.p.c.). Przyjmuje się, że **świadczenia powtarzające się** stanowią „świadczenia oparte na tej samej podstawie prawnej, w zbliżonej wysokości, powtarzające się w podobnych, a przynajmniej możliwych do określenia odstępach czasu (np. świadczenia alimentacyjne, rentowe, z tytułu umowy dożywocia)” (E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–505³⁸, red. M. Manowska, LEX 2021, komentarz do art. 22). Reguła określona w art. 22 k.p.c. ma zastosowanie **wyłącznie do świadczeń niewymagalnych** w chwili wniesienia pozwu;
- 2) **istnienie, unieważnienie albo rozwiązanie umowy najmu lub dzierżawy, o wydanie albo odebranie przedmiotu najmu lub dzierżawy** – wartość przedmiotu sporu stanowi przy umowach zawartych na czas oznaczony – suma czynszu za czas sporny, lecz nie więcej niż za rok; przy umowach zawartych na czas nieoznaczony – suma czynszu za okres trzech miesięcy (art. 23 k.p.c.);
- 3) **roszczenia pracowników dotyczące nawiązania, istnienia lub rozwiązania stosunku pracy** – wartość przedmiotu sporu stanowi, przy umowach na czas określony – suma wynagrodzenia za pracę za okres sporny, lecz nie więcej niż za rok, a przy umowach na czas nieokreślony – za okres jednego roku (art. 23¹ k.p.c.). Reguła ta nie ma zastosowania do pozostałych kategorii spraw z zakresu prawa pracy, w tym do powództw o zapłatę oraz spraw, w których powodem jest pracodawca, a pracownik – pozwany;
- 4) **wydanie nieruchomości posiadanej bez tytułu prawnego lub na podstawie tytułu innego niż najem lub dzierżawa** – wartość przedmiotu sporu oblicza się, przyjmując, stosownie do rodzaju nieruchomości i sposobu korzystania z niej, podaną przez powoda sumę odpowiadającą trzymiesięcznemu czynszowi najmu lub dzierżawy należnemu od danego rodzaju nieruchomości (art. 23² k.p.c.). Ustalenie wysokości czynszu następuje w sposób hipotetyczny, przy uwzględnieniu wysokości tego świadczenia dla nieruchomości o zbliżonych cechach (rodzaj nieruchomości, przeznaczenie, położenie, stan techniczny itp.);
- 5) **zabezpieczenie, zastaw lub hipotekę** – wartość przedmiotu sporu stanowi suma wierzytelności. Jeżeli jednak przedmiot zabezpieczenia lub zastawu ma mniejszą wartość niż wierzytelność, rozstrzyga wartość mniejsza (art. 24 k.p.c.).

Wartość przedmiotu sporu oznaczona w pozwie może podlegać **sprawdzeniu**, tj. zweryfikowaniu prawidłowości samych danych przyjętych dla jej określenia oraz sposobu jej obliczenia. W przypadku bowiem gdy sąd poweźmie wątpliwość, czy powód prawidłowo oznaczył w pozwie wartość przedmiotu sporu, może zarządzić **dochodzenie** w tym zakresie. Dochodzenie może polegać w szczególności na samodzielnym wykonaniu

przez sąd obliczeń matematycznych, pozyskaniu informacji z prasy, Internetu czy od określonych podmiotów bądź na powołaniu biegłego sądowego.

Do czasu doręczenia pozwu **sąd może z urzędu** sprawdzić wartość przedmiotu sporu oznaczoną przez powoda i zarządzić w tym celu dochodzenie. Natomiast po doręczeniu pozwu sprawdzenie może nastąpić **jedynie na zarzut pozwanego, zgłoszony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy**. Sprawdzenie kończy się wydaniem postanowienia, w którym sąd oznacza wartość przedmiotu sporu i które nie podlega zaskarżeniu. Co istotne, jeżeli sąd w wyniku sprawdzenia wartości przedmiotu sporu uzna się za niewłaściwy, przekaze sprawę sądowi właściwemu; jeśli jest kilka sądów właściwych – przekaze temu z nich, który wskaże powód. Na postanowienie o przekazaniu sprawy sądowi niższemu przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 4 k.p.c.).

W przypadku gdy wartość przedmiotu sporu została ustalona (podlegała sprawdzeniu bądź nie została sprawdzona ani z urzędu, ani na zarzut pozwanego), nie jest ona ponownie badana w dalszym toku postępowania. Odstępstwem od tej reguły jest chociażby sytuacja, gdy w dalszym toku postępowania nastąpiła zmiana powództwa, powodująca obniżenie bądź wzrost wartości przedmiotu sporu.

1.7. Właściwość miejscowa sądu

W postępowaniu cywilnym obowiązują dwa rodzaje właściwości miejscowej sądu – **ogólna i szczególna**. Przyjmuje się, że zasadą jest właściwość ogólna sądu. Natomiast właściwość szczególna, która obejmuje **właściwość przemienną i wyłączną**, stanowi odstępstwo od tej reguły.

Właściwość miejscowa ogólna opiera się na założeniu, że powództwo wytacza się przed sąd pierwszej instancji, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania (*actor sequitur forum rei*). Miejsce zamieszkania pozwanego określa się według przepisów Kodeksu cywilnego (art. 27 § 2 k.p.c.). W przypadku gdy pozwany nie ma miejsca zamieszkania w Polsce, należy zastosować reguły pomocnicze, tj. oznaczyć właściwość miejscową ogólną według miejsca jego pobytu w Polsce, a gdy nie jest ono znane lub nie leży w Polsce – według ostatniego miejsca zamieszkania pozwanego w Polsce. Jeżeli nie można ustalić właściwości miejscowej ogólnej przy zastosowaniu wymienionych reguł pomocniczych, należy zwrócić się do Sądu Najwyższego w trybie art. 45 k.p.c. o oznaczenie sądu właściwego do wytoczenia powództwa.

Odmienne zasady określania właściwości miejscowej ogólnej przyjęto w odniesieniu do pozwanych będących innym podmiotem niż osoba fizyczna. W przypadku gdy pozwanym jest:

- 1) **Skarb Państwa** (*fiscus*) – powództwo wytacza się według siedziby państwowej jednostki organizacyjnej (*stationes fisci*), z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie (art. 29 k.p.c.);

- 2) **osoba prawna lub inny podmiot niebędący osobą fizyczną** – powództwo wytacza się według miejsca ich siedziby (art. 30 k.p.c.). Do tej grupy podmiotów należą m.in. spółki kapitałowe, spółdzielnie, stowarzyszenia, fundacje, partie polityczne, związki zawodowe, wyższe uczelnie, jednostki badawczo-rozwojowe czy jednostki samorządu terytorialnego i ich związki.

Pojęcie **właściwości miejscowej przemiennej** zostało zdefiniowane w art. 31 § 1 k.p.c. Polega ona na tym, że powód może samodzielnie zdecydować, czy chce wytoczyć powództwo przed sądem właściwości ogólnej, czy przed sądem właściwym według przepisów o właściwości przemiennej. Oznaczenie sądu według właściwości przemiennej wiąże się z koniecznością wskazania w pozwie faktów uzasadniających właściwość sądu (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.).

Przepisy o właściwości miejscowej przemiennej **nie mają jednak zastosowania w sprawach, w których pozwanym jest konsument** (art. 31 § 2 k.p.c.). W sprawach przeciwko konsumentom sąd oznaczany jest według przepisów o właściwości miejscowej ogólnej (art. 27–28 k.p.c.).

Na podstawie przepisów o właściwości przemiennej powód może wytoczyć powództwo:

- 1) **o roszczenie alimentacyjne oraz o ustalenie pochodzenia dziecka i związane z tym roszczenia** – według miejsca zamieszkania osoby uprawnionej (art. 32 k.p.c.);
- 2) **o roszczenie majątkowe przeciwko przedsiębiorcy** – przed sąd, w którego okręgu znajduje się zakład główny lub oddział, jeżeli roszczenie pozostaje w związku z działalnością tego zakładu lub oddziału (art. 33 k.p.c.);
- 3) **o zawarcie umowy, ustalenie jej treści, o zmianę umowy oraz o ustalenie istnienia umowy, o jej wykonanie, rozwiązanie lub unieważnienie, a także o odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy** – przed sąd miejsca jej wykonania (art. 34 § 1 k.p.c.). Wyjaśnienia przy tym wymaga, że za miejsce wykonania umowy uważa się miejsce spełnienia świadczenia charakterystycznego dla umów danego rodzaju, w szczególności w przypadku:
 - a) sprzedaży rzeczy ruchomych – miejsce, do którego rzeczy te zgodnie z umową zostały lub miały zostać dostarczone,
 - b) świadczenia usług – miejsce, w którym usługi zgodnie z umową były lub miały być świadczone.
 Należy odnotować, że w przypadku wątpliwości miejsce wykonania umowy powinno być stwierdzone dokumentem;
- 4) **o roszczenie z czynu niedozwolonego** – przed sąd, w którego okręgu nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (art. 35 k.p.c.);
- 5) **o ochronę dóbr osobistych naruszonych przy wykorzystaniu środków masowego przekazu** – przed sąd właściwy dla miejsca zamieszkania albo siedziby powoda (art. 35¹ k.p.c.);
- 6) **o zapłatę należności za prowadzenie sprawy** – przed sąd miejsca, gdzie pełnomocnik procesowy sprawę prowadził (art. 36 k.p.c.);

- 7) **o roszczenie ze stosunku najmu lub dzierżawy nieruchomości** – przed sąd miejsca położenia nieruchomości (art. 37 k.p.c.);
- 8) **przeciwko zobowiązanemu z weksla lub czeku** – przed sąd miejsca płatności, przy czym kilku zobowiązanych z weksla lub czeku można łącznie pozwać przed sąd miejsca płatności lub sąd właściwości ogólnej dla akceptanta albo wystawcy weksla własnego lub czeku (art. 37¹ k.p.c.);
- 9) **o roszczenie wynikające z czynności bankowej przeciwko bankowi, innej jednostce organizacyjnej uprawnionej do wykonywania czynności bankowych lub ich następcom prawnym** – przed sąd właściwy dla miejsca zamieszkania albo siedziby powoda (art. 37² § 1 k.p.c.);
- 10) **przeciwko bankowi hipotecznemu lub jego następcy prawnemu o roszczenie wynikające z czynności banku hipotecznego** – przed sąd właściwy dla miejsca zamieszkania albo siedziby powoda (art. 37² § 2 k.p.c.).

Istota **właściwości miejscowej wyłącznej** polega na wyłączeniu możliwości wytoczenia powództwa przez powoda przy zastosowaniu przepisów o właściwości miejscowej ogólnej czy przemiennej, a także właściwości prorogacyjnej. Innymi słowy, powód ma obowiązek wytoczenia powództwa zgodnie z przepisami o właściwości miejscowej wyłącznej.

Ustawodawca przesądził zatem, że powództwo:

- 1) **o własność lub inne prawa rzeczowe na nieruchomości, posiadanie nieruchomości, roszczenia wynikające z art. 231 k.c.** (roszczenie o przeniesienie własności zajętej działki za odpowiednim wynagrodzeniem – budynek lub inne urządzenie wzniesione na cudzym gruncie), **roszczenia wynikające z art. 224–228** (art. 224 – odpowiedzialność posiadacza w dobrej wierze, art. 225 – odpowiedzialność posiadacza w złej wierze, art. 226 – żądanie zwrotu nakładów koniecznych, art. 227 – przyłączone przedmioty, art. 228 – samoistny posiadacz rzeczy będącej przedmiotem własności państwowej) **i art. 230 k.c.** (odpowiedzialność posiadacza zależnego), **o ile są związane z nieruchomością** – wytacza się wyłącznie przed sąd miejsca położenia nieruchomości, przy czym jeżeli przedmiotem sporu jest służebność gruntowa, właściwość oznacza się według położenia nieruchomości obciążonej. Zasada ta rozciąga się na roszczenia osobiste związane z prawami rzeczowymi i dochodzone łącznie z nimi przeciwko temu samemu pozwanemu. Odstępstwem od tej reguły jest rozwiązanie prawne przewidziane w art. 38 § 3 k.p.c., zgodnie z którym sąd właściwy może na zgodny wniosek stron przekazać sprawę innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli przemawiają za tym względy celowości;
- 2) **z tytułu dziedziczenia, zachowku, jak również z tytułu zapisu, polecenia oraz innych rozrządzeń testamentowych** – wytacza się wyłącznie przed sąd ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, a jeśli miejsca jego zwykłego pobytu w Polsce nie da się ustalić, przed sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część (art. 39 k.p.c.);

- 3) **ze stosunku członkostwa spółdzielni, spółki lub stowarzyszenia** – wytacza się wyłącznie według miejsca ich siedziby (art. 40 k.p.c.);
- 4) **ze stosunku małżeństwa** – wytacza się wyłącznie przed sąd, w którego okręgu małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania, jeżeli choć jedno z nich w okręgu tym jeszcze ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu. Z braku takiej podstawy wyłącznie właściwy jest sąd miejsca zamieszkania strony pozwanej, a jeśli i tej podstawy nie ma – sąd miejsca zamieszkania powoda (art. 41 k.p.c.);
- 5) **ze stosunku między rodzicami a dziećmi oraz między przysposabiającym a przysposobionym** – wytacza się wyłącznie przed sąd miejsca zamieszkania powoda, jeżeli brak podstaw do wytoczenia powództwa według przepisów o właściwości ogólnej (art. 42 k.p.c.).

Ponadto należy wskazać, że może dojść do sytuacji, gdy na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego właściwych miejscowo będzie kilka sądów (art. 43 k.p.c.): po pierwsze, w ramach jednego rodzaju właściwości (ogólnej, przemiennej bądź wyłącznej); po drugie, w ramach właściwości ogólnej i przemiennej; po trzecie, w ramach właściwości wyłącznej i innego bądź innych rodzajów właściwości miejscowej. W pierwszych dwóch wariantach wybór sądu należy do powoda, w trzecim wariantcie zaś ma on obowiązek wytoczenia powództwa według przepisów o właściwości wyłącznej. Należy również wskazać, że w przypadku gdy powództwo wytacza się przeciwko kilku osobom, dla których według przepisów o właściwości ogólnej właściwe są różne sądy, wybór między tymi sądami należy do powoda. To samo dotyczy wypadku, gdy nieruchomości, której położenie jest podstawą oznaczenia właściwości sądu, jest położona w kilku okręgach sądowych.

1.8. Właściwość funkcjonalna sądu

W ramach właściwości funkcjonalnej **sądom rejonowym** przysługują w szczególności następujące uprawnienia:

- 1) rozpoznawanie wszystkich spraw z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych (art. 16 § 1 k.p.c., art. 461 k.p.c., art. 477⁸ § 2 k.p.c., art. 507 k.p.c.);
- 2) rozpoznawanie wniosków o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego (art. 117 § 4 i 5 k.p.c.);
- 3) przeprowadzanie postępowań pojedynczych (art. 185 § 1 k.p.c.);
- 4) rozpoznawanie wniosków o zabezpieczenie dowodów w wypadkach niecierpiących zwłoki lub gdy postępowanie nie zostało jeszcze wszczęte (art. 311 k.p.c.);
- 5) rozpoznawanie spraw w europejskim postępowaniu nakazowym (art. 505¹⁶ k.p.c.);
- 6) rozpoznawanie spraw w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²² § 1 k.p.c.);
- 7) przyjmowanie oświadczeń o prostym przyjęciu spadku lub z dobrodziejstwem inwentarza albo o odrzuceniu spadku (art. 640 § 1 k.p.c.);

- 8) rozpoznawanie spraw rejestrowych (art. 694¹ § 1 k.p.c.);
- 9) odtwarzanie akt spraw zakończonych w państwowym biurze notarialnym (art. 720 k.p.c.);
- 10) rozpoznawanie spraw egzekucyjnych (art. 758 k.p.c.);
- 11) udzielanie pomocy prawnej sądom państw obcych w zakresie przeprowadzania dowodów i doręczania pism (art. 1135 § 1 k.p.c.).

Do najważniejszych funkcji **sądów okręgowych** należą w szczególności:

- 1) rozpoznawanie w pierwszej instancji spraw wyraźnie zastrzeżonych dla sądów okręgowych (art. 17, art. 477⁸ § 1, art. 479²⁸ § 1, art. 479⁴⁶, art. 479⁵⁷, art. 479⁶⁸, art. 479⁷⁹, art. 507 k.p.c.);
- 2) rozpoznawanie apelacji od wyroków sądów rejonowych jako pierwszej instancji (art. 367 § 2 k.p.c.);
- 3) rozpoznawanie spraw w europejskim postępowaniu nakazowym (art. 505¹⁶ k.p.c.);
- 4) rozpoznawanie spraw w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²² § 1 k.p.c.);
- 5) rozpoznawanie spraw o ubezwłasnowolnienie (art. 544 § 1 k.p.c.);
- 6) rozpoznawanie spraw o separację na zgodny wniosek małżonków, a także spraw o zniesienie separacji (art. 567¹ k.p.c.);
- 7) rozpoznawanie spraw o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką prowadzone na podstawie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzonej w Hadze dnia 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. poz. 528 ze zm.) (art. 569¹ § 1 k.p.c.);
- 8) rozpoznawanie spraw o rozstrzygnięcie sporów między radą pracowniczą przedsiębiorstwa a dyrektorem przedsiębiorstwa, organami przedsiębiorstwa a organem założycielskim przedsiębiorstwa, organami przedsiębiorstwa a organem sprawującym nadzór nad przedsiębiorstwem (art. 691¹ § 2 k.p.c.);
- 9) zarządzenie połączenia egzekucji, gdy nieruchomości są położone w okręgach różnych sądów rejonowych (art. 926 § 1 k.p.c.);
- 10) rozpoznawanie wniosków o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu (art. 1148¹ § 1 k.p.c.).

Do najistotniejszych funkcji **sądów apelacyjnych** należą m.in.:

- 1) rozpoznawanie apelacji od wyroków sądów okręgowych jako pierwszej instancji (art. 367 § 2 k.p.c.);
- 2) rozpoznawanie apelacji od wyroków w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką prowadzonych na podstawie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzonej w Hadze dnia 25.10.1980 r.;
- 3) rozpoznawanie zażaleń na postanowienia sądów okręgowych w przedmiocie ustalenia, że orzeczenia sądu państwa obcego podlegają albo nie podlegają uznaniu (art. 1148¹ § 3 k.p.c.);

- 4) rozpoznawanie zażaleń na postanowienia sądów okręgowych w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności orzeczeniom sądów państw obcych w sprawach cywilnych (art. 1151¹ § 3 k.p.c.);
- 5) rozpoznawanie skarg o uchylenie wyroków sądów polubownych (art. 1208 § 1 k.p.c.);
- 6) orzekanie o uznaniu albo stwierdzeniu wykonalności wyroków sądów polubownych lub ugód przed nimi zawartych (art. 1213¹ § 1 k.p.c.).

Ponadto do właściwości funkcjonalnej **Sądu Najwyższego** należą m.in.:

- 1) przekazywanie spraw do rozpoznania innym sądom równorzędnym z uwagi na dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 44¹ § 1 k.p.c.);
- 2) oznaczanie sądów, przed którymi należy wytoczyć powództwa, w przypadku gdy na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego nie można ustalić właściwości miejscowej (art. 45 § 1 k.p.c.);
- 3) podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne (art. 390 k.p.c.);
- 4) rozpoznawanie skarg kasacyjnych (art. 398¹ § 1, art. 519¹ § 1 k.p.c.);
- 5) rozpoznawanie skarg o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424⁷, art. 519² k.p.c.);
- 6) wyznaczanie jednego sądu do rozpoznawania spraw będących w związku ze zdarzeniem, wskutek którego zginęła większa liczba osób – postępowanie o uznanie za zmarłego (art. 526 § 2 k.p.c.);
- 7) odtwarzanie akt Sądu Najwyższego (art. 719 § 2 k.p.c.).

1.9. Zasada *perpetuatio fori*

Zarówno w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym (art. 13 § 2 w zw. z art. 15 § 1 k.p.c.) obowiązuje **zasada utrwalenia (ciągłości) właściwości sądu** (*perpetuatio fori*), zgodnie z którą sąd właściwy w chwili wniesienia pozwu (wniosku o wszczęcie postępowania) pozostaje właściwy aż do ukończenia postępowania, choćby podstawy właściwości zmieniły się w toku sprawy. Innymi słowy, zmiana miejsca zamieszkania (art. 27 § 1 k.p.c.), pobytu (art. 28 k.p.c.) czy siedziby pozwanego (art. 29–30 i art. 40 k.p.c.), a także miejsca zamieszkania powoda (art. 35¹, art. 37², art. 41 *in fine*, art. 42 k.p.c.), jego siedziby (art. 35¹, art. 37² k.p.c.) bądź miejsca zamieszkania osoby uprawnionej (art. 32 k.p.c.) w przypadku, gdy nastąpiła po wniesieniu pozwu, nie skutkuje zmianą właściwości sądu.

Zasada ta nie ma jednak charakteru absolutnego. W Kodeksie postępowania cywilnego przewidziano m.in. następujące odstępstwa od niej:

- przekazanie sprawy przez sąd rejonowy sądowi okręgowemu, gdy przy jej rozpoznaniu powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości (art. 18 k.p.c.);
- przekazanie sprawy na zgodny wniosek stron przez sąd właściwy do jej rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli przemawiają za tym względy celowości (art. 38 § 3 k.p.c.);

- przekazanie sprawy przez sąd przełożony nad sądem właściwym ustawowo innemu sądowi równorzędnemu, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności (art. 44 k.p.c.);
- przekazanie sprawy przez Sąd Najwyższy do rozpoznania innym sądom równorzędnym z uwagi na dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 44¹ § 1 k.p.c.);
- przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu z sądem przedstawiającym w przypadku, gdy stroną jest Skarb Państwa, a państwową jednostką organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, jest sąd właściwy do rozpoznania sprawy bądź przełożony nad sądem właściwym do rozpoznania sprawy (art. 44² pkt 1 k.p.c.);
- przekazanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu w przypadku wyłączenia sędziego na podstawie art. 48 § 1 pkt 1–4 k.p.c. (art. 48¹ k.p.c.);
- przekazanie całego zmienionego powództwa sądowi okręgowemu, który dla zmienionego powództwa jest rzeczowo i miejscowo właściwy w przypadku, gdy zmiana powództwa nastąpiła w sądzie rejonowym (art. 193 § 2 zdanie drugie k.p.c.);
- przekazanie całej sprawy sądowi właściwemu do rozpoznania powództwa wzajemnego w przypadku, gdy pozew wzajemny podlega rozpoznaniu przez sąd okręgowy, a sprawa wszczęta była w sądzie rejonowym (art. 204 § 2 zdanie drugie k.p.c.);
- przekazanie całej sprawy – na wniosek pozwanego – sądowi okręgowemu w przypadku, gdy pozwany wytoczył przeciwko powodowi przed tym sądem powództwo wpływające na roszczenie powoda bądź dlatego, że ma z nim związek, bądź dlatego, że roszczenia stron nadają się do potrącenia (art. 205 k.p.c.);
- w razie uwzględnienia skargi kasacyjnej uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości lub w części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi, który wydał orzeczenie, lub innemu sądowi równorzędnemu (art. 398¹⁵ § 1 zdanie pierwsze k.p.c.);
- w razie uwzględnienia skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy może uchylić także w całości lub w części orzeczenie sądu pierwszej instancji i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania sądowi temu samemu lub równorzędnemu (art. 398¹⁵ § 1 zdanie drugie k.p.c.);
- przekazanie sprawy na zgodny wniosek stron przez sąd właściwy do jej rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, rozpoznającemu sprawy z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych, jeżeli przemawiają za tym względy celowości (art. 461 § 3 k.p.c.);
- przekazanie innemu sądowi do rozpoznania sprawy w całości lub w części w przypadku, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości (art. 508 § 2 k.p.c.);
- wyznaczanie jednego sądu do rozpoznawania spraw będących w związku ze zdarzeniem, wskutek którego zaginęła większa liczba osób – postępowanie o uznanie za zmarłego (art. 526 § 2 k.p.c.);
- przekazanie przez sąd spadku (na żądanie uczestnika działu) sprawy sądowi rejonowemu, w którego okręgu znajduje się spadek lub jego znaczna część, albo sądowi rejonowemu, w którego okręgu mieszkają wszyscy współspadkobiercy (art. 683 k.p.c.).

Odnotowania wymaga, że **sąd nie może uznać, że jest niewłaściwy, jeżeli w toku postępowania stał się właściwy**. Sytuacja taka może mieć miejsce w przypadku, gdy zmienią się okoliczności oddziałujące na właściwość sądu albo pozwany nie zgłosi w terminie zarzutu niewłaściwości usuwalnej (za pomocą umowy stron) (art. 200 § 1² k.p.c.).

1.10. Skład sądu

Zasadą jest, że w pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie **jednego sędziego**, który ma prawa i obowiązki przewodniczącego. Sprawy cywilne są rozpoznawane w składach kolegialnych, gdy przepis szczególnie tak stanowi.

Przyjęto, że w pierwszej instancji sąd w składzie **jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników** rozpoznaje sprawy:

- 1) z zakresu prawa pracy o:
 - a) ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia i o odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy,
 - b) naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu i o roszczenia z tym związane,
 - c) odszkodowanie lub zadośćuczynienie w wyniku stosowania mobbingu;
- 2) ze stosunków rodzinnych o:
 - a) rozwód,
 - b) separację,
 - c) ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa,
 - d) rozwiązanie przysposobienia.

Należy jednak pamiętać o tym, że Prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w pierwszej instancji w składzie **trzech sędziów**, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilość lub precedensowy charakter sprawy.

Odnotowania również wymaga, że w postępowaniu cywilnym **postanowienia poza rozprawą** wydaje sąd w składzie jednego sędziego, a **zarządzenia** – przewodniczący.

W odniesieniu do postępowania odwoławczego, postępowań zainicjowanych wniesieniem nadzwyczajnych środków zaskarżenia czy niektórych czynności procesowych ustawodawca precyzyjnie określił w przepisach szczególnych składy sądu. Zasygnalizowania wymaga, że przykładowo:

- 1) postanowienie sądu okręgowego w przedmiocie przyjęcia do rozpoznania sprawy przekazanej przez sąd rejonowy z uwagi na powstanie zagadnienia prawnego

- budzącego poważne wątpliwości zapada w składzie **trzech sędziów** (art. 18 § 2 zdanie drugie k.p.c.);
- 2) postępowanie pojednawcze przeprowadza sąd w składzie **jednego sędziego** (art. 185 § 2 k.p.c.);
 - 3) w postępowaniu odwoławczym sąd rozpoznaje sprawę w składzie **trzech sędziów**. Na posiedzeniu niejawnym sąd orzeka w składzie **jednego sędziego**, z wyjątkiem wydania wyroku (art. 367 § 3 k.p.c.);
 - 4) w postępowaniu zażaleniowym sąd orzeka na posiedzeniu niejawnym w składzie **trzech sędziów** (art. 397 § 1 k.p.c.);
 - 5) w postępowaniu kasacyjnym Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w składzie **trzech sędziów**. W pozostałych wypadkach (odrzućcie skargi kasacyjnej, przyjęcie lub odmowa jej przyjęcia) Sąd Najwyższy orzeka w składzie **jednego sędziego** (art. 398¹⁰ k.p.c.);
 - 6) w postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia obowiązują zasady jak w postępowaniu kasacyjnym (art. 424¹² w zw. z art. 398¹⁰ k.p.c.);
 - 7) sąd rozpoznaje skargę na orzeczenie referendarza sądowego w składzie **jednego sędziego** jako sąd drugiej instancji (art. 398²³ § 3 k.p.c.);
 - 8) w postępowaniu uproszczonym sąd rozpoznaje apelację w składzie **jednego sędziego** (art. 505¹⁰ § 1 k.p.c.);
 - 9) rozpoznanie zażalenia na postanowienie wydane w elektronicznym postępowaniu upominawczym, jak również na postanowienie wydane w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności tytułowi wykonawczemu wydanemu w tym postępowaniu, następuje w **składzie jednego sędziego** (art. 505³⁸ zdanie pierwsze k.p.c.);
 - 10) w postępowaniu nieprocesowym zasadą jest, że sprawy rozpoznawane są przez **jednego sędziego** – w drodze wyjątku sprawy o przysposobienie w pierwszej instancji sąd rozpoznaje w składzie **jednego sędziego i dwóch ławników** (art. 509 k.p.c.), a sprawy o ubezwłasnowolnienie w składzie **trzech sędziów** (art. 544 § 1 k.p.c.);
 - 11) w sprawie, którą rozpoznaje sąd w składzie trzech sędziów, w przypadku niecierpiącym zwłoki postanowienie w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia może być wydane przez sąd w składzie **jednego sędziego** (art. 735 § 2 k.p.c.);
 - 12) zażalenie na postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia rozpoznaje sąd w składzie **trzech sędziów** (art. 741 § 1 k.p.c.);
 - 13) postanowienie w przedmiocie wyłączenia komornika sąd wydaje na posiedzeniu niejawnym w składzie **jednego sędziego** (art. 763² § 3 zdanie pierwsze k.p.c.);
 - 14) klauzulę wykonalności nadaje sąd w składzie **jednego sędziego** (art. 782 § 1 k.p.c.);
 - 15) postanowienie w przedmiocie wydania zaświadczenia europejskiego tytułu egzekucyjnego sąd wydaje w składzie **jednego sędziego** (art. 795² k.p.c.);
 - 16) w przypadku gdy strony w umowie nie określą liczby sędziów sądu polubownego (arbitrów), powołuje się sąd polubowny w składzie **trzech arbitrów** (art. 1169 § 2 k.p.c.).

W tym miejscu należy zasygnalizować, że na podstawie art. 15 zzz¹ ust. 1 pkt 4 ustawy covidowej w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawikłość lub precedensowy charakter sprawy. Reguły tej nie stosuje się jednak do spraw prowadzonych na podstawie ustawy – Prawo upadłościowe i ustawy – Prawo restrukturyzacyjne.

1.11. Wyłączenie sędziego

W celu zagwarantowania bezstronności i niezawisłości sędziego uznano, że nie powinien on orzekać w sprawach, w których ma określony związek z przedmiotem bądź podmiotami postępowania. Kodeks postępowania cywilnego **nie przewiduje instytucji wyłączenia sądu** rozumianego jako całość. W przypadku złożenia wniosku o wyłączenie sądu pismo to podlega odrzuceniu jako niedopuszczalne. Kwestia bezstronności sędziego powinna być badana indywidualnie przez pryzmat przesłanek wyłączenia sędziego określonych w Kodeksie postępowania cywilnego. Zaznaczyć przy tym należy, że może mieć miejsce sytuacja, w której dojdzie do wyłączenia wszystkich członków składu orzekającego, ale będzie to skutkiem złożenia i uwzględnienia wniosków o wyłączenie każdego z sędziów (ławników) z osobna.

W postępowaniu cywilnym wyłączenie sędziego następuje **z mocy ustawy** (*iudex inhabilis* – sędzia wyłączony ze sprawy) bądź **na wniosek strony** [*iudex suspectus* – sędzia podejrzany (o stronniczość)]. Należy zwrócić uwagę na to, że sformułowanie „wyłączenie na wniosek strony” jest dość niefortunnym określeniem – może bowiem niesłusznie prowadzić do wniosku, że wyłączenie sędziego na podstawie art. 49 k.p.c. następuje wyłącznie na wniosek strony, podczas gdy sąd może wyłączyć sędziego również na jego żądanie. Wydaje się, że właściwszą nazwą jest **wyłączenie z mocy orzeczenia sądu** czy **wyłączenie sędziego na jego żądanie lub na wniosek strony**.

Wyjaśnienia wymaga, iż sędzia podlega **wyłączeniu z mocy ustawy** (z **mocy prawa** bądź z **mocy samego prawa**):

- 1) w sprawach, w których jest stroną lub pozostaje z jedną ze stron w takim stosunku prawnym, że wynik sprawy oddziałuje na jego prawa lub obowiązki;
- 2) w sprawach swego małżonka, krewnych lub powinowatych w linii prostej, krewnych bocznych do czwartego stopnia i powinowatych bocznych do drugiego stopnia;
- 3) w sprawach osób związanych z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli;
- 4) w sprawach, w których był lub jest jeszcze pełnomocnikiem albo był radcą prawnym jednej ze stron;

- 5) w sprawach, w których w instancji niższej brał udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia, jako też w sprawach o ważność aktu prawnego z jego udziałem sporządzonego lub przez niego rozpoznanego oraz w sprawach, w których występował jako prokurator;
- 6) w sprawach o odszkodowanie z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem, jeżeli brał udział w wydaniu tego orzeczenia.

Ponadto sędzia, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą o wznowienie lub skargą nadzwyczajną, nie może orzekać co do tej skargi.

Należy wyjaśnić, że powody wyłączenia trwają także po ustaniu uzasadniającego je małżeństwa, przysposobienia, opieki lub kurateli.

Naruszenie przepisów o wyłączeniu sędziego z mocy ustawy poprzez wzięcie udziału w postępowaniu przez sędziego podlegającego wyłączeniu skutkuje nieważnością postępowania (art. 379 pkt 4 *in fine* k.p.c.). W przypadku gdy w sprawie orzekał sędzia wyłączony z mocy ustawy, a strona przed uprawomocnieniem się wyroku nie mogła domagać się wyłączenia, można żądać wznowienia postępowania z powodu nieważności (art. 401 pkt 1 k.p.c.).

Wyłączenie sędziego na wniosek następuje, gdy istnieje inna niż przesłanki wyłączenia sędziego z mocy ustawy **okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności sędziego w danej sprawie**, przy czym za taką okoliczność nie uważa się wyrażenia przez sędziego poglądu co do prawa i faktów przy wyjaśnianiu stronom czynności sądu lub nakłanianiu do ugody (a na mocy nowelizacji z 9.03.2023 r. – również udzielaniu pouczeń). W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że okolicznością mogącą wywołać uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności sędziego w danej sprawie „może być określony stosunek (np. osobisty o charakterze pozytywnym albo negatywnym, gospodarczy, związany z zależnością służbową) między sędzią a jedną ze stron, jej przedstawicielem, pełnomocnikiem czy interwenientem ubocznym” (por. postanowienie SN z 2.07.2019 r., II DSP 1/19, LEX nr 2727401).

Wyłączenie sędziego może nastąpić na jego żądanie bądź na wniosek strony. Zgodnie z art. 51 k.p.c. sędzia zawiadamia sąd o zachodzącej podstawie swojego wyłączenia. Z kolei strona zgłasza wniosek o wyłączenie sędziego na piśmie lub ustnie do protokołu w sądzie, w którym sprawa się toczy (art. 50 § 1 k.p.c.). Wybór formy zależy od jej uznania, przy czym w jednym piśmie może zawrzeć kilka wniosków o wyłączenie sędziego dotyczących różnych członków składu orzekającego. W takim przypadku każde z żądań wyłączenia sędziego jest traktowane jako odrębny wniosek i podlega odrębnej ocenie zarówno formalnoprawnej, jak i merytorycznej. Wniosek o wyłączenie sędziego powinien określać **tożsamość sędziego**, którego dotyczy, zawierać **zindywidualizowane**

przyczyny wyłączenia i ich uprawdopodobnienie. Strona, która przystąpiła do rozprawy, powinna dodatkowo **uprawdopodobnić**, że przyczyna wyłączenia dopiero później powstała lub stała się jej znana.

Należy zauważyć, że **niedopuszczalny jest wniosek o wyłączenie sędziego:**

- 1) oparty wyłącznie na okolicznościach związanych z rozstrzygnięciem przez sąd o dowodach;
- 2) złożony po raz kolejny co do tego samego sędziego z powołaniem tych samych okoliczności. Taki wniosek pozostawia się w aktach sprawy bez żadnych dalszych czynności. To samo dotyczy pism związanych z jego wniesieniem. O pozostawieniu wniosku i pism związanych z jego wniesieniem zawiadamia się stronę wnoszącą tylko raz – przy złożeniu pierwszego pisma. W przypadku złożenia ustnie takiego wniosku przewodniczący zawiadamia stronę o jego bezskuteczności;
- 3) na mocy nowelizacji z 9.03.2023 r. – niebędącego członkiem składu orzekającego.

Jeżeli chodzi o konsekwencje złożenia wniosku o wyłączenie sędziego, to ustawodawca ustalił, że do czasu rozstrzygnięcia wniosku o wyłączenie sędziego sędzia, którego dotyczy wniosek, **może podejmować dalsze czynności. Nie może jednak zostać wydane z jego udziałem orzeczenie lub zarządzenie kończące postępowanie w sprawie.**

O wyłączeniu sędziego rozstrzyga sąd, w którym sprawa się toczy, a gdyby sąd ten nie mógł wydać postanowienia z powodu braku dostatecznej liczby sędziów – sąd nad nim przełożony. Brak dostatecznej liczby sędziów odnosi się do wszystkich sędziów sądu, w którym sprawa się toczy, a nie sędziów jednego wydziału.

W przypadku wyłączenia sędziego na podstawie art. 48 § 1 pkt 1–4 k.p.c. sąd występuje do sądu nad nim przełożonego o wyznaczenie innego sądu do rozpoznania sprawy, a sąd przełożony wyznacza inny równorzędny sąd.

Wniosek o wyłączenie sędziego jest rozpoznawany przez **jednego sędziego** (art. 47 § 3 k.p.c.). Postanowienie wydaje się **po złożeniu wyjaśnienia przez sędziego**, którego wniosek dotyczy. W przypadku niezłożenia wyjaśnienia w terminie dwóch tygodni od dnia wpływu wniosku do sądu właściwego, a jeśli był dotknięty brakami – od dnia ich usunięcia, wniosek podlega rozpoznaniu bez wyjaśnienia, chyba że sąd uzna złożenie wyjaśnienia za konieczne.

Postanowienie o wyłączeniu sędziego z urzędu ma charakter **deklaratoryjny**, postanowienie o wyłączeniu sędziego na wniosek strony ma zaś charakter **konstytutywny**. Na postanowienie o oddaleniu wniosku o wyłączenie sędziego przysługuje zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} § 1 pkt 10 k.p.c.) bądź drugiej instancji (art. 394² § 1¹ pkt 2 k.p.c.), postanowienie uwzględniające wniosek nie podlega zaś zaskarżeniu.